

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMİN SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ PROGRAMI

İÇ GÖÇÜN EĞİTİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
AKRA'DA (GANA) BAŞINDA YÜK TAŞIYAN KADINLAR ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZAKARIA IDDRISU

Ankara, Temmuz, 2017

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMİN SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ PROGRAMI

İÇ GÖÇÜN EĞİTİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
AKRA'DA (GANA) BAŞINDA YÜK TAŞIYAN KADINLAR ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZAKARIA IDDRISU

DANIŞMAN: Prof. Dr. İsmail DOĞAN

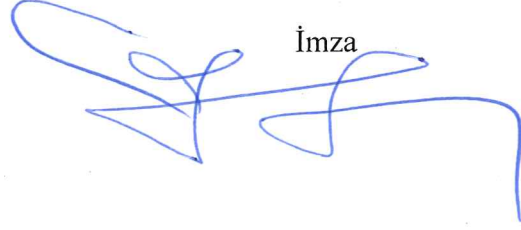
Ankara, Temmuz, 2017

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

ZAKARIA IDDRISU'ın hazırladığı “İç Göçün Eğitim Üzerindeki Etkisi Akra'da (Gana) Başında Yük Taşıyan Kadınlar Örneği” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı, Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Programı'nda Yüksek Lisans Tezi Olarak Kabul Edilmiştir.

İmza

Başkan: Prof. Dr. İsmail DOĞAN (Danışman)

Üye: Prof. Dr. Hanay ÜNDER

Üye: Yrd. Doç. Dr. Muhittin ŞAHİN

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından/...../20..... tarihinde uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunca/...../20..... tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İsmail GÜVEN
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

ZAKARIA IDDRISU

ÖNSÖZ

Göç, birçok insanın hayatını etkileyen önemli bir sosyal olgudur. Bir coğrafi yerleşimden diğerine hareketler genellikle ekonomik, sosyo-kültürel, ekolojik ve siyasi itici ve çekici faktörlerden etkilenir. Bu faktörler göçmenleri ekonomik durumu düşük olan yerleşim yerlerinden yüksek oranda endüstrileşmiş ve ekonomik olarak aktif yerleşim yerlerine göç ettirir. Bu çalışma genç kadınların ve kızların Gana'nın kuzey kesimlerinden, Akra'nın önde gelen pazar yerinde ve ekonomik merkezlerinde yaşamak ve çalışmak için Gana'nın başkenti ve ekonomik merkezi olan Akra'ya yaptığı iç göçü incelemektedir.

Yüksek Lisans eğitimim ve bu tezin yazılması ve geliştirilmesi süresince, kendisinin yönlendirmesi, teşviki ve desteği için en derin şükran ve takdirlerimi tez danışmanım Prof. Dr. İsmail Doğan'a sunmak isterim. Bu araştırma kendisinin destek ve yardımı olmadan mümkün olamazdı.

Tezin anketinin geliştirilmesi esnasında kendisinin desteği ve yorumları için Dr. Mahmut Çiğil'e teşekkürlerimi sunmak istiyorum. İlaveten, Dr. Cengiz Aslan'a da desteği için teşekkürlerimi sunarım.

Mohammed Abdul-Kareem'e ve bütün dost ve mesai arkadaşlarıma kendilerinin bu çalışma için veri toplama ve analiz etme süreçlerinde gösterdikleri engin destekleri ve katkıları için teşekkür etmek istiyorum.

Son olarak, en büyük vefa borcum kendilerinin tez süresince gösterdikleri sabır ve duygusal destek için eşim Ramatu ve oğlumuz İddris'edir.

Zakaria IDDRISU

Ankara, 2017

ÖZET

İÇ GÖÇÜN EĞİTİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

AKRA'DA (GANA) BAŞINDA YÜK TAŞIYAN KADINLAR ÖRNEĞİ

Iddrisu, Zakaria

Yüksek Lisans, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Doğan

Haziran, 2017, viii + 96 sayfa

Yirmi yıldan fazla bir süredir, okulu bırakan ve sadece okul için ekonomik bir alternatif olan baş üzerinde hamallık yapma amacıyla genç kadınların ve kızların artan bir biçimde Akra'ya, yani Gana'nın başkentine akın etmesine şahit olmuştur.

Bu çalışmanın amacı bu kadınların ve kızların kim olduğunu, okulu neden bırakıp memleketlerinden göç ettiklerini ve yaptıkları göçün eğitimleri üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu araştırmada nitel model kullanılmıştır. Çalışma, Akra kentinde ana pazar yerlerinde ve ticari merkezlerde gerçekleşmiştir. Rasgele seçilmemiş 150 katılımcı bu çalışma için seçilmiştir. Kişilerle yapılan mülakatlar, odak grubu mülakatları ve kişisel gözlemler veri toplama için kullanılan araçlardır.

Bu çalışmanın bulguları, birçok kadın hamalın Akra'ya Gana'nın kuzey kesimlerinden hayatlarını devam ettirmek ve gelecekteki farklı yatırımları için para biriktirmek amacıyla göç ettiğini göstermektedir. Bu durum, onların eğitim durumlarının çok düşük olması ve memleketlerindeki arka planın yoksul sosyo-ekonomik şartlarının bir sonucudur. İç göç ve baş üzerinde eşya taşımacılığı bu yüzden bu işi yapan kadınların ve genç kızların eğitimini etkilemektedir.

ABSTRACT**THE IMPACT OF INTERNAL MIGRATION ON EDUCATION****A CASE STUDY OF FEMALE HEADPORTERS IN ACCRA, GHANA**

Iddrisu, Zakaria

Master Thesis: The Department of Educational Sciences

Educational Philosophy, Social and Historical Foundation Program

Thesis Supervisor: Prof. Dr. İsmail Doğan

June, 2017, viii + 96 Pages

For more than two decades now, Accra, the capital of Ghana has witnessed a growing inundation of young women and teenage girls who have abandoned school with the sole aim to engage in head portering of goods as an economic alternative to schooling.

The purpose of this study is to examine who these women and girls are, the reasons why they abandoned school and migrated from their places of origin and the possible impact of their migration on their education. The qualitative model was used in this research. The study took place at the major markets and commercial centers in the city of Accra. A non-random sample of 150 respondents were selected for this study. Individual interviews, focus group interviews and personal observation were the tools used for data collection.

The findings of this study indicate that most of the female head porters migrated from the northern parts of Ghana to Accra with the sole aim of living and working to save money for various forms of future investment. This is as a result of their very low educational level and poor socio-economic conditions of their home backgrounds. Internal migration and head portering thus affects the education of the women and teenage girls who are engaged in it.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	ii
ETİK BİLDİRİM.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
 BÖLÜM I	 1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	3
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4.Araştırmanın Sınırlıkları	4
 BÖLÜM II	 6
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
2.1. Göç Tanımlamaları	6
2.2. Göç Çeşitleri	8
2.2.1. Göçün Sebepleri	11
2.2.2. Gana’da Göçün Tarihi.....	13
2.2.3. Gana’daki İç Göç	14
2.2.4. Kayaye İşlemleri	16
GANA’DAKİ EĞİTİM VE FAKİRLİK	18
2.3. Gana’daki Eğitim Politikası (1945’ten Günümüze)	18
2.3.1. İnsan Sermayesi Teorisi ve Eğitimin Ekonomik Faydaları.....	26
2.3.1.1. Eğitime Devam Etme.....	34
2.3.1.2. Eğitim ve Fakirliğin Azaltılması	39
 BÖLÜM III.....	 43
YÖNTEM	43
3.1. Araştırmanın Modeli.....	43

3.2. Verilerin Toplanması	44
3.2.1. Katılımcı gözlem ve kestirme yürüyüşleri	46
3.2.2. Odak grupları.....	47
3.2.3. Derinlikli mülakatlar ve gayri resmi konuşmalar.....	48
3.3. Gana Hakkında Genel Bilgiler.....	48
3.3.1. Çalışma Bölgesi.....	52
 BÖLÜM IV	54
BULGULAR VE YORUMLAR	54
4.1. Verilerin Takdimi ve Analizi	54
4.2. Bulguların Değerlendirilmesi: Kadın göçmenlerin ve Kayayeilerin göç etme nedenleri.....	75
4.3. Kayayeilerin Eğitim Üzerindeki Etkileri.	78
 BÖLÜM V	79
GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER	79
5.1. Genel Değerlendirme	79
5.1.1. Sonuç.....	81
5.1.2. Öneriler.....	82
 KAYNAKÇA	85
 EKLER	92
EK 1. Accra’da İç Göç Olgusu ve Eğitim Etkisi Anketi	93

BÖLÜM I

GİRİŞ

Şu bir gerçektir ki, istihdam, gelir, kişisel yeterlilik, daha eşit kaynak dağılımı, refah ve bunun gibi yeterli fırsatlar verildiğinde, birçok insan sevdiklerine ve kendi kültürlerine yakın olmayı seçerler. Böyle bir ideal dünyanın olmaması durumunda, insanlar hareket etmek zorunda kalırlar (Klein 2000). Artan nüfus, arazi rekabeti ve azalan tarım üretkenliği karşısında, örneğin kısa süreli veya uzun süreli göç genellikle evdeki fakirlik ve mahrumiyete karşı yapmaya değer bir alternatif olarak görülmektedir (Netting 1993). Yukarıda anlatılan durum, Batı Afrika alt bölgesindeki kadınların son zamanlarda güneye kısa süreli olarak gerçekleştirdiği göçü açıklamaktadır.

On yıldan fazla bir süredir, hiç okula gitmemiş veya eğitim görmemiş genç kız ve kadınların Güney Gana'daki önemli Pazar merkezlerine göçünde önemli oranda artış olmuştur. Bu genç kızlar ve kadınlar en çok Kuzey Gana'nın savan bölgelerinden ve Burkina Faso ve Togo'daki komşu bölgelerden gelmektedir. Bunların küçük bir kısmı ise Güney Gana'nın diğer bölümlerinden gelmektedir. Güneyde, bu genç kızlar ve kadınlar neredeyse sadece ücret karşılığı kafalarının üstünde valiz taşımakla uğraşmaktadırlar. Böyle bir işle uğraşan bir kadın kayayoo olarak adlandırılır. Hausa dilinde kaya valiz, yük ya da mal demektir. Yoo ise Ga'da, Gana'nın başkenti Akra'nın yerlilerinin dilinde kadın anlamına gelir. Bu durumda kayayoo da başkalarının yüklerini ücret karşılığı kafasında taşıyan genç kız ya da kadın demektir. Yoo'nun çoğul hali yei'dir, bu yüzden de kayayei başında yük taşıyan kadınlardır. Çünkü bu kadınlar Ghana'nın güneyindeki kasaba ve kentlerde her zaman bulunmaktadır, kayayoo ve kayayei Gana ticari sözlüğünün bir parçası olmuştur.

Merton (1968); Sosyal sistemlerin, bireyler ve grupların kendi bireysel ve toplu hedeflerini ve tutkularını takip etmelerini ve kazanmalarını sağlayacak fırsat yapılarına sahip olduğunu kabul etmektedir. Bu, bir sosyal sistemde fırsat yapılarının eksik veya sınırlı olması durumunda, bireyler ve grupların hedef ve tutkularını elde etmesinin imkânsız olmasa bile aşırı derecede zor olduğunu ileri sürmektedir. Fırsat yapılarının uygulanabilir ve tam olarak çalışır halde olması durumunda, bireyler ve gruplar ortamda bir güvenlik hissi duymaktadır. Bir sosyal sistem içerisinde, tutkularını elde edememekten kaynaklanan hayal kırıklıkları, bazı sosyal etkenler arasında gerilme ve streslere yol açabilir. Bu durumda, hırs ve hayal kırıklığı macera sever kişiyi hedef ve tutkularını elde etmek için yollar aramaya zorlar. Bunun bir yolu, kendi talihlerini aramak için ortamdan uzaklaşmaktır. Genç kız ve kadınların bugünlerde Gana'nın kuzey savan bölgesi ve Burkino Faso ve Togo'nun komşu bölgelerinden güneye bir alt kültür oluşturmak için hareket etme oranlarındaki artış bir problem konusudur.

Başında yük taşıyan kadınların (kayayei) geldiği yerlerde bir tür ekonomik fakirlik bulunmaktadır ve bu da ekonomik durumlarını iyileştirmek için onları dışarı itmektedir. On yıldan fazla bir süredir, tartışma konusu olan coğrafik bölgedeki yağış grafiği moral bozucu olmuştur. Bu da uzun süreli kuraklıklara ve akabinde bitmek bilmeyen ürün azlığına ve düşük gelir ve yoksulluğa yol açmıştır. İnsanların buna katkısı daha da ciddi boyuttadır. On yıllarca, Batı Afrika'nın savan arazilerinde aşırı tarım ve aşırı otlatma yapılmıştır. Bu kötü tarım uygulamaları, birçok yerde toprakları inceltmiş ve zayıflatmıştır. Böyle topraklar da ürünleri destekleyememiş ve dolayısıyla da düşük ekin verimi, düşük gelir, kıtlık ve yoksulluk ortaya çıkmıştır. Olumsuz ekolojik koşullar göz önüne alındığında, yaşamak için yağmura ihtiyaç duyan kadınlar, zayıf toprak, düşük ürün verimi, kıtlık ve yoksulluk problemleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Genç olanlar, en azından geçici olarak ortamdan ayrılmayı ekonomik

olarak avantajlı bulmaktadır. Diğer insan unsuru boyutu, artan işsizliğe yol açan yetersiz iş oluşumudur. Eşleri işsiz olan kadınlar, ailelerini destekleyecek bir gelir kazanmak için başında yük taşıma (kaya) işini yapmaya zorlanmaktadır. Bu kadınlar genelde güney Ganalı olmaktadır (Krueger ve ark. 1988).

1.1. Problem Durumu

Son yıllarda, güney Gana özellikle Akra, Gana'nın Başkenti, Gana'nın üç kuzey bölgesi özellikle Tamale'den tek işi pazarlıklı bir ücret karşılığında ürünlerin başında taşınması olan genç kadın ve kızların artan şekilde akın edişine tanık oldu. Genç kadın ve kızların, Gana'nın kuzey bölgelerinden güneydeki şehir merkezlerine göçü artan bir hadisedir. Yoksulluk, ailelerin dağılması, zorla evlendirme, eğitimsizlik ve çevre baskısı gibi bazı nedenlerden dolayı, genç kadınlar zorla veya başka seçenekleri olmadığı için güneydeki şehir merkezlerine iş, para, eğitim veya daha iyi hayat koşulları aramak için gitmektedir. Bunların birçoğunun herhangi bir becerisi bulunmamakta ve genellikle kendilerini oldukça zayıf şartlar altında resmi olmayan bir sektörde baş yükü taşıyıcısı olarak yaşarken veya çalışırken bulmakta ve hem fiziksel hem de üreme sağlığı risklerine maruz kalmaktadırlar. Ülkenin kuzey bölümlerinden güney bölümlerine kadınların göç etmesi hadisesi, hem eğitimsel gelişimleri hem de başarıları üzerinde oldukça olumsuz bir etkiye sahiptir. Bu doğrultuda, söz konusu şekilde göç yaşayan kadınların sosyal ve eğitimsel başarılarının incelenmesi bu çalışmanın problemi oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu Çalışmanı amacı Akra'da yaşayan başında yük taşıyan kadınların Gana'nın kuzey bölümlerinden yaptıkları iç göçlerinin eğitim hayatlerine etkisini saptamaktır. Söz konusu genel amaç doğrultusunda alt amaçlar ise şöyledir.

1. Başında yük taşıyan kadınların tespit edilmesi ve incelenmesi.
2. Bu kadınların göç etme yaş aralıklarının saptanması.
3. Bu kadınların ülkenin güney bölgelerine göç etme sebeplerinin saptanması.
4. Yapılan göçlerin eğitim etkinlikleri ve eğitimleri üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi ve incelenmesi.

1.3. Araştırmanın Önemi

İç göç eğitimi ve Gana'daki toplulukların sosyal hayatının birçok yönünü uzun yıllardır etkileyen bir olgudur. İç göç, kendisinden etkilenen insanların hayatlarında ve alışkanlıklarında şiddetli değişiklikler meydana getirmiştir. Gana'da iç göçün göze çarpan bir örneği, çoğu okula gitme yaşında olan ülkenin kuzey bölgelerinden, nihayetinde eğitimlerini etkileyen, Akra'ya baş üzerinde eşya taşımacılığı (Kayayei) yapmak amacıyla gelen artmakta olan genç kadın ve genç kızlar olgusudur.

1.4. Araştırmanın Sınırlıkları

Araştırmacının ön gördüğü başlıca zorluk araştırmayı tamamlamak için gereken finansal kaynaklar ve sürenin yetersizdir. Aynı şekilde araştırma sadece çalışma alanı ile sınırlıdır. Araştırmayı yürütürken karşılaştığım diğer zorluklar dil ile ilgili zorluklardı. Kayayeiler Gana'nın kuzey kısmından geldiği ve çoğunlukla fazla eğitim almadıkları için, fazla İngilizce konuşan insan yoktu. Birbirleri ile iletişimde en fazla kullandıkları dil, ana dilleri olan ve çoğunlukla Dagomba ve Mamprusilerin kullandıkları dil olan Dagbani veya Mampruli dilleriydi. Müşteriler, dükkan sahipleri ve pazarlardaki diğer insanlarla iletişim kurmada, çoğunlukla Gana'da önemli sayıdaki insan tarafından konuşulan Twi dilini kullanmaktaydılar. Bazı Kayayeiler bu dili neredeyse akıcı seviyede kullanmayı öğrenmiş, bazıları ise işleri ile ilgili konuşabilecek kadar en temel seviyede bu dili biliyorlardı. Housa ve Twi dillerini konuşabilmeme

rağmen, yine de Dagbani veya Mampruli konuşan bir tercümana ihtiyacım vardı. Bazı faktörler yüzünden odak grubu çözülmesi güç bir yapıdaydı. İlk olarak, ortalıkta gezinen, konuşmaya katılan ve dinleyen veya tartışılan konu hakkında yorumlar yapan diğer insanlar ve Kayayeiler tarafınan kadınların dikkatleri kolayca dağıtılıyordu. İkincisi, Kayayeiler bazen, bana güvenemeyeceklerini ve yaptığımız konuşmalardan çıkar sağlayacağımı söyleyen insanlar yüzünden açıkça konuşmaktan çekiniyorlardı. Üçüncüsü, birkaç kadın aynı anda konuştukları zaman, diyalogu düzenli bir biçimde yönetmek zor oluyordu, çünkü konuşulan her şeyin aynı anda çevirilmesi gerekiyordu. Veri toplamadaki bir diğer genel sınırlama ise Kayayeilerin kendilerine hayatları hakkında soru soran herhangi birine karşı gösterdikleri şüpheydi. Birçok konuşmada, birçoğunun, bu çeşit araştırma yapan insanların, kendilerine yanlış amaçlar için kullanacakları parayı veren bir kuruluş veya kurumun bir üyesi olduğunu düşündüklerini farkettiler. Birçok Kayayei herhangi bir bilgi vermekte gönüllü değildi, çünkü araştırmacıların Kayayeilerin faydasına olabilecek parayı alıp diğer amaçlar için veya kendileri için kullandıklarını düşünüyorlardı. Bazen de katılmaya istekli olmuyorlardı çünkü kendileri için olan paradan hiçbir şey alamamayacaklarını düşünüyorlardı. Bu yüzden tercümanlarımın araştırmanın amacını ve para sağlayan herhangi bir kuruluşun araştırmaya dahil olmadığını ve buna benzer başka herhangi bir şeyin olmadığını açıklayabilmeleri çok önemliydi. Bu şüphe, aynı zamanda mülakatları kaydedebilmemin mümkün olamamasının da sebebiydi, bu yüzden mülakatlar süresince veya sonrasında el yazısı ile notlar tuttum. Fakat, kısıtlamalara rağmen, okuyarak, gözlemleyerek, katılarak ve mülakatlar yaparak, anlamamı sağlayan faydalı bilgiler toplayabildim.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Göç Tanımlamaları

Göç Kavramı, Türk dil Kurumu (TDK) ‘nun sözlüğünde (2013), “Ekonomik, toplumsal ve siyasi Sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” olarak belirlemektedir.

TDK’ nın daha detaylandırırsak göçü dini, iktisada, siyasi ve diğer nedenlerden dolayı insan topluluklarının hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere bir iskan ünitesinden, bir başkasına yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketi olarak açıklayabiliriz(Akkayan, 1979). Bu durumda göç, fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel değişikliklerle bir bütün oluşturur ve kimi zaman bu değişiklikleri beraberinde getirdiği gibi, kimi zaman da bu değişikliklerden kaynaklanabilir (Adana & Arslantaş, 2010). Göç, kişilerin gönüllü ve zorunlu nedenlere dayalı olarak yer değiştirmesine neden olan sosyal bir olgudur.

Göç kavramı, devamlı olarak birbirini izleyen dinamik bir süreç olarak ele alınmakta ve bu konuda farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Göçü yaşadığımız bir coğrafi ve sosyo-kültürel çevreden ayrılıp başka coğrafi ve sosyokültürel çevreye yerleşilmesi olarak tanımlamıştır (Durugönül, 1997, s. 6). Akkayan (1979) ise, göçü nüfusun devamlı yaşama bölgelerini kişisel olarak, aileler veya gruplar halinde terk edip geçici veya sürekli olarak yaşamak amacıyla başka bir yere gitmesi hareketi olarak ifade etmektedir (Akkayan, 1979, s. 3).

“Nüfusun, devamlı yaşam bölgelerini kişisel olarak ya da aileler ve gruplar halinde

terk edip, geçici veya sürekli olarak yaşamak amacıyla bir başka yere gitmesi hareketine göç denir” (Doğanay, 1994, s. 165).

Göç, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik, eğitim v.b. tüm bünyesi ile yakından ilişkili ve etkileyici bir olaydır. Gana’nın bütün bölgelerinde yaşanan köyden kente göçün olumsuz etkilerinin başında toplumsal yapının temel ögesi olan eğitimin özellikle ilkokulların işleyişinin bozulması, yetersizleşmesi ve yaygınlaştırılamaması gelmektedir.

Göçe ilişkin tanımlara bakıldığında, insanların sürekli olarak yaşadığı yerlerden zorunlu olarak ya da beklentilerine cevap verebilecek yeni coğrafyalara doğru gönüllü olarak bir hareketlilik olduğu görülmektedir. Bu hareketliliğin sonucunda gerek yaşam koşullarında, gerekse kültürlerinde değişimler gerçekleşebilmektedir. Endüstri ve sanayinin gelişmesi, artan iş gücü ihtiyacı ve ailelerin ekonomik yetersizlikleri bu hareketliliğe ivme kazandırmaktadır.

Göç olgusu hakkındaki ilk açıklayıcı bilgi Ernst Georg Ravenstein tarafından 1885 yılında yazılan “Göçün Kanunları” isimli makaledir.

Ravenstein teknolojik ve ticari gelişmelerin, birçok fırsat içeren alanlardan daha az fırsat içeren alanlara doğru bir göçe sebep olduğunu ve göç için varış noktası seçiminin uzaklık etmenine dayandığını ileri sürer (Ersoy ve Şengül, 2002). Ravenstein, göç olgusunun farklı kanunlara dayandığını ve göç eyleminin bu kanunlara bağlı olarak gerçekleştirildiğini ileri sürmüştür. Bu kanunlar aşağıdaki gibidir (Grigg, 1977):

1. Göç edenler kısa mesafelere giderler (göç ederler).
2. Göç edenler hedefledikleri varış noktasına kademeli olarak ilerlerler.

3. Daha uzak mesafelere göç edenler ticari ve siyasi olarak gelişmiş alanlara göç etmeyi tercih ederler.
4. Kentsel yerleşkelerde yaşayanlar, kırsal yerleşkelerde yaşayanlara göre daha az göç etme eğilimindedirler.
5. Kadınlar erkeklere oranla daha fazla göç etme eğilimindedirler, bununla beraber erkekler kadınlara oranla daha sık yer değiştirirler.
6. Bu göç akışı (hareket) yüzünden şehirler büyürler.
7. Göç edenler endüstriyel bölgeleri ve göç ettikleri yerlerin ulaşımını geliştirirler.
8. Kırsal kesimlerden kentsel kesimlere göç, göç hareketinin önemli bir kısmını oluşturur.
9. Herhangi bir göçün ana sebebi ekonomiktir.

Bu modelde, Ravenstein, literatürde kuramsal olarak önemli olan çekici ve itici etmenler üzerinde durmuştur. Bu etmenler Gananın Kadın ve genç kızlar baş hamallık kararları etkilidir.

2.2. Göç Çeşitleri

Gana'daki göç çeşitlerini, iç göçler ve dış göçler olmak üzere iki ana başlıkta toplamak mümkündür. Bir ülke içinde yaşayan insanların ülkenin bir yerinden diğer bir yerine çalışmak, eğitim almak, iş kurmak ve yerleşmek amacıyla gitme olayı "iç göç" olarak tanımlanmaktadır. Dış göç ise belirli bir süre ya da devamlı olarak kalmak üzere çalışmak veya yerleşmek amacıyla bir ülke sınırlarını aşarak başka ülkelere yapılan nüfus hareketidir (Agarwal, 1972).

Dış göçte, ülke içindeki bireylerin eğitim, iş gibi sebeplerden dolayı bir başka ülkeye uzun ya da kısa süreliğine gitmesi söz konusudur. Tabiatıyla bu durumda, eğitim

ve ekonomik anlamda ilerlemiş, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler daha fazla talep görmektedir. Gana'daki dış göçler; beyin göçleri, işçi göçleri, mübadele göçleri olarak sınıflandırılabilir.

İç göçler, ülke sınırları içinde meydana gelen, dünyada ve Gana'da en yaygın olan göç çeşididir. İç göç olgusu, göçün yönüne, yani göç yollarına göre, kırdan kente, kırdan kıra, kentten kente ve kentten kıra olarak sınıflandırılabilir. Toplumsal, ekonomik ve siyasal nedenlerden kaynaklanan iç göç hareketleri daha çok o ülkenin geri kalmış bölge ve kentlerinden daha gelişmiş bölge ve kentlerine doğru hareket etmektedir. Böylece Gana'da da çoğunlukla kırdan kente ve kentten kente doğru göçler yaşanmaktadır (Boakye-Yeado, 2007).

Gana'da sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte kentleşme oranı artmaya başlamış, buna paralel olarak göçlerde de artış meydana gelmiştir. Bu artış, 1960'li yıllara tekabül etmektedir. Bu yıllarda göçler, sanayileşmenin ve kentleşmenin etkisiyle birlikte kırdan kente doğru yoğunluk göstermiştir. 1980'lerden sonraki süreç ise kırdan kente göçün yanı sıra kentten kente göçün hız kazandığı bir dönemdir. Böylece Gana'da, göç sonucu bölgeler arası nüfus dağılımında dengesizlik oluşmuştur (Agarwal, 2012).

Göç, dünyanın bütün toplumlarında daima rastlanılan bir olgudur ve belirli oranlarla her zaman yaşanmaktadır. Ancak bazı ülkelerde çok hızlı ve yoğun bir kentleşme ve göç yaşanırken, bazı ülkelerde bu durum nispeten daha yavaştır ve birçok alanda değişime neden olan bu durum, nüfus hareketliliği olarak tanımlanır. Literatürde göç olgusuna ilişkin yaklaşımlardan biri; "itici ve çekici güçler yaklaşımı" dır (Çelik, 2006). Modernleşmeyi ve gelişmeyi esas alan bu yaklaşım, göç akımının farklı toplumlar ya da toplumsal sistemlerdeki ekonomik gelişim eksikliği analizinde "itme" ve "çekme" faktörlerini vurgulamaktadır (Thomas, 1958; Lut, 1961; Rose, 1969;

Klaasen-Diriwe, 1973; Salt-Claut, 1976; Akt: Erdoğan, 1988:6). Ekonomik yayılmanın, elverişsiz demografik durumların ve yerli işçilerin yukarı doğru devingenliğinin göç hareketlerinin “çekiş”; işsizliğin, fakirliğin, ekonomik yönden gelişmemişliğin ve geciken sanayileşmenin ise gönderen ülkelerin başlıca “itme” nedenlerini oluşturduğu kabul edilen bir görüştür (Castles ve Kossack, 1973; Akt: Doğan, 1988).

Bu bağlamda Gana’daki göçlerin nedenlerinden biri olarak kırsal iticiliğinden ve kentin çekiciliğinden bahsedilebilir. 1960’lerde kırsal nüfus oranı kentsel nüfus oranından daha fazla olduğu ve nüfusun çok yoğunundan az yoğununa doğru hareket ettiği sonuçlarına varılmıştır. Bu durumda itici faktörler kırsalda, çekici faktörler ise kentlerde ön plana çıkmaktadır. Kırsal iticiliğinin nedenlerini Keleş (1996); hızlı nüfus artışı, miras yoluyla tarım alanlarının daralması, tarımda makineleşmenin artması ve buna bağlı olarak tarımsal işgücünün azalması, bazı kırsal kesimlerde iklim koşullarının kötülüğü, ekonomik istikrarsızlık ve sosyal problemler, doğal afetler ve savaşlar, mevsim dışı ekonomik etkinliklerin yetersizliği, iş imkânlarının sınırlılığı, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği olarak açıklarken; kentin çekiciliğinin nedenlerinin ise kentin insanlara daha cazip gelmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yaygınlığı, ulaşım imkânlarının daha iyi olması, sanayinin ve hizmet sektörünün gelişmiş olmasından dolayı iş imkânlarının fazlalılığı gibi etkenler olduğunu aktarmaktadır.

İç göç kendi bünyesinde serbest bir karar ile yer değiştirmenin yanında, aslında bir “zorunluluk” sonucunda yer değiştirme olarak da ortaya çıkabilir. Diğer bir deyişle, iç göç, kişilerin kendi kararlarıyla gerçekleştirdikleri, serbestçe oluşan bir nüfus hareketi olduğu gibi, kişilerin arzuları dışında bazı kuvvet ve nedenlerin etkisiyle gerçekleşen hareketlilik olarak da tanımlanabilir. Bu bağlamda iç göç, güdümlü ya da zorunlu göç ve serbest ya da istemli göç olarak kendi içinde ikiye ayrılır (Sağlam, 2006).

Fertlerin daha iyi yaşam koşulları, iş olanakları, mali imkânlar, emniyet, istikrar ve çeşitli sosyal imkânlar elde etmek ümidiyle, kendi istekleri doğrultusunda serbestçe yer değiştirmelerine serbest göç denilmektedir (Akkayan, 1979). Serbest göç, insanların kendi tercihleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Şartlar ve durumlar da insanları göçe kendiliğinden zorlayabilir; fakat direkt olarak bir kuvvetin etkisinin zorlaması görülmediği için serbest ya da gönüllü olarak tanımlanmaktadır.

Bireyin kendi arzusu dışında, bazı güçlerin ve faktörlerin zorlamasıyla yer değiştirmesine zorunlu ya da güdümlü göç denir. Bu göç, göç edecek bireyin kendi rızasının dışında gerçekleşmektedir. Devletin, sosyal, ekonomik, güvenlik vb. konularda aldığı kararları uygulaması sonucunda nüfus yoğunluğunda meydana gelen hareket güdümlü göçü oluşturur (Akkayan, 1979).

Thomas Faist (2003) ise, Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar adlı çalışmasında gönüllü ve zorunlu göç ayrımını yaparken, fiziksel zorlamanın varlığı veya yokluğu üzerinde durmuş; insanları sınır dışı etme, sürgüne yollama, tehcir gruplarının kovuşturulması gibi olguları zorunlu göç olarak tanımlama noktasında düşünce birliği olduğunu ileri sürmüştür. Ancak diğer taraftan devlet politikaları sonucunda ekonomik hayatın işlemez hale gelmesiyle, insanların başka yerlere gitme kararı alması da direkt olmasa bile zorunlu göç kapsamına girmesi meselesi bir tartışma konusudur ve bu konuda Faist'in de ikilemde kaldığı görülmektedir.

2.2.1. Göçün Sebepleri

Göç, toplumların, özellikle ailelerin yapısını derinden etkileyen unsurlardan biridir. Göç olgusuna bakıldığında bunun temelinde bazı nedenlerin olduğu göze çarpmaktadır. İnsanların doğdukları toprakları bırakıp yeni yerlere göç etmesinin temelinde yatan çok sayıda neden vardır. Tümertekin ve Özgüç (1998), genellikle bu

nedenleri nüfus problemleri, ekonomik problemler, çevre şartlarındaki bozulmalar, eğitim şartlarındaki yetersizlikler, siyasi problemler ve savaşlar olarak sıralamaktadırlar. Bu nedenlerin en önemlileri ekonomik ve siyasi problemler olarak ifade edilmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 1998, s. 307). Gelir dağılımındaki dengesizlikler, işsizlik ve yoksulluk gibi ekonomik nedenlerle çok sayıda kişinin yaşadığı alanları devamlı olarak terk ettikleri görülmektedir. Ayrıca siyasi problemler de insanların göç etmesinde önemli olmaktadır. Çevre şartlarındaki bozulmalar, iklim değişimleri, erozyon, su baskınları, deprem ve volkanik patlamalar gibi doğal olaylar, insanların göç etmelerinin en önemli nedenlerindendir.

Aslan (2001) ise göçün nedenlerini zorunluluk ve gönüllülük olarak açıklamıştır. Bireylerin gönüllük nedeni olarak göç sebeplerini yeni yerlerin beklenti ve isteklerini karşılama umudu; zorunluluk nedeni olarak ise devletin çeşitli sosyal, ekonomik, güvenlik vb. konularda aldığı kararların yerine getirilmesi sırasında nüfusta oluşturulan hareketlilik olarak ifade edilmiştir (Aslan, 2001, s.1).

İnsanların gerek zorunluluktan gerekse gönüllü olarak başlattıkları bu göç hareketleri onların öncelikle kendi hayatlarındaki daha sonra ise toplum hayatını ilgilendiren beslenme, barınma, en önemlisi sağlık ve eğitim alanlarındaki sorunlarla karşılaşmalarına neden olduğu görülmektedir.

Güney(2008), iç göçlerin nedenleri genel olarak itici güçler ve çekici güçler olarak sınıflandırmıştır. Bireylerin göç kararlarının temelinde, göçün nedenlerini içeren, itici ve çekici faktörler vardır. Bireylerin doğdukları yeri ve alışkın oldukları yaşam tarzını bırakarak göç kararı almasına neden olan etkenlere itici faktörler denilmektedir. Diğer taraftan göç etmek üzere karar verilen yerin cazibelerine ise çekici faktörler adı verilmektedir (Güney, 2008, s. 9).

İtici güçler şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Kırsal alandaki hızlı nüfus artışı. 2. Miras yoluyla tarım alanlarının daralması ve ailelerin geçimini karşılayamaması. 3. Tarım alanlarının 4. Tarımda makineleşmenin artması buna bağlı olarak tarımsal iş gücünün azalması. 5. Kırsal kesimde iş imkânlarının sınırlı olması. 6. Ekonomik istikrarsızlık ve sosyal problemler. 7. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği. 8. İklim ve yer şekillerinin olumsuz etkileri. 9. Kan davaları.10. Terör.

Çekici güçler ise şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Kentlerdeki eğitim imkânları. 2. Kentlerdeki sağlık imkânları 3. Can güvenliği. 4. Kadınların ekonomik özgürlüğü. 5. Yaşam kalitesinin yüksek olması. 6. Kamuda istihdam.

Gana’da iç göç, kırsal kesimde nüfusun artması ve kentlerde sanayileşmeye bağlı olarak, iş bulma imkânlarının gelişmesiyle artış göstermiştir. Dolayısıyla iç göçteki en büyük etken ekonomik sıkıntılardır.

2.2.2. Gana’da Göçün Tarihi

Uzun zamandan beri göç Gana halkının bir parçası olmuştur. Gana’da en erken insan hareketinin izleri Kuzey Afrika’ya doğru trans Sahra kervan ticaret sistemi ile 1300lü yıllarda olmuştur. Bu dönemde, savaşa bir cevap olarak ve tarım için verimli arazi aramak için insan hareketleri olmuştur.

Daha sonra 1400lü yıllarda Avrupalılar Afrika’nın batı sahilinde batı - kuzey Afrika’nın ticaret sistemini bozarak ve daha sonra da insan ticaretini getirerek (köle ticareti) ticaret yapmak için geldiler ve nihayetinde de insanları sömürgeleştirdiler. 1800lü yıllardan 1950lere kadar sömürgeleşme Gana’daki insan hareketliliğinin

yapısını, Gana'dan ve diğer ülkeler arasında Nijerya, Mali, Fildişi Sahili gibi diğer batı Afrikalı ülkelere göçmen çeken angarya işlerinde istihdam politikaları ve büyük kakao çiftlikleri ve madenler oluşturarak yeniden şekillendirdi. 1969 yılında Gana bazı batı Afrikalıları ve de geçerli belgeleri olmayan diğer göçmenleri ülkeden çıkarmak için Yabancılar Uyum Talimatnamesi çıkardı.

Ganalılar, ülke sosyo-ekonomik zorluklarla ve ülkenin siyasi hayatında sık meydana gelen askeri darbelerle karşı karşıya kalınca 1970 ve 1980lerde ülke dışına göç etmeye başladılar. Ganalıların ülke dışına göç etmeleri dünya üzerindeki Ganalıların daha önceden yerleştikleri büyük şehirlere doğru 1990lı yıllarda da devam etti.

1992 yılında, Ganalılar 1992 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonraki anayasal hükümete dönüş yaparak siyasi problemlerini çözdüler. O zamandan bu yana ülke komşu ülkelere nazaran göreceli bir barış ortamına sahip oldu. Bu gelişmenin devamı olarak, Gana büyük ölçüde batı Afrika'nın alt bölgelerinden, özellikle Nijeryalılar (Antwi Bosiako) tarafından geniş çaplı göçe sahne oldu.

2.2.3. Gana'daki İç Göç

Gana'da şehirlere göç kendini iki şekilde gösterir. Birinci şekil genç erkek ve kadınların kırsal topluluklardan şehirlere ve kentsel alanlara herhangi bir iş bulmak için yaptıkları normal göçtür. Diğer şekil ise erkek ve kadınların başlıca üç kuzey taşra bölgesinden (Kuzey, Üst Doğu ve Üst Batı Bölgeleri) güneye doğru Akra, Kumasi, ve Kekondi / Takoradi gibi şehirlerde hamal olarak çalışmak için yaptıkları göçtür. Bu hamalların kadın olanları “Kayayei”, ve erkek olanları da “kamyon iticiler” olarak bilinirler.

Gana'nın uzun bir iç (ve de uluslararası) göç tarihi vardır. Tarihsel olarak, İngiliz sömürge politikalarının bir sonucu olarak kuzey büyük ölçüde güney için bir iş

gücü kaynağı olarak ön plana çıkarılmıştır (Awumbila 2007: 2). Bunun sonucunda da güneyde ormanlık ve sahil kuşaklarını geliştirmek için çaba harcanmış olsa da, kuzeyde altyapı veya hizmetler için çok az yatırım yapılmıştır. İşçiler sahildeki liman ve iskelelerden ihraç edilen madenlerin çıkarılması ve endüstri bitkilerinin ve ağaç ürünlerinin üretimi için kullanılmışlardır. Bunun sonucu da, kuzeyden güneyin büyük kasabalarına yüksek oranda göç şeklinde olmuştur. Yabancılar Uyum Nizamnamesi ve 1970lerde kabul edilen 334 sayılı Gana Ticaret Teşvik Kanunu yüzünden işçi göçmenlerin faaliyetleri gittikçe azalsa da (Anarfi ve diğerleri 2003: 10), hala birçok aile eve insan belirli bölgeleri tarım yapmak için daha verimli tarım arazilerini ve şehirlerdeki ve kasabalardaki işleri bulmak için terk etmektedirler. Bu göç hareketlerinin birçoğu geçici ve mevsimseldir. Black ve diğerleri (2004) Gana'nın bütününde göçmenlerin yüzde 60'ı göç etmelerinin sebebi olarak evlilik veya diğer ailevi sebepleri öne sürerken sadece yüzde 25'i çalışmayı sebep olarak gösterdiğine işaret eden Gana Hayat Standartları Araştırmasına (GHSA) atıfta bulunurlar. Diğer bazı önemli etkenler hariç tutulduğunda, ülke içindeki göçmenlerin hane reislerinin sadece yüzde 40'ının iş bulmak için göç ettiği bulunmuş, hane reislerinin büyük çoğunluğu ise başka sebepler bildirmiştir. Finansal ve insan sermayesi göç ile yakından ilgilidir. Bununla beraber, sosyal etkenler, örneğin ülkenin diğer bir kısmında arkadaşların veya aile üyelerinin olması göç kararlarında önemli bir rol oynamaktadır. Bu araştırmanın odak noktası göçün bu sosyal boyutu olacaktır.

Gana'da kadınların göçü ev içinde kadınların pozisyonu ile ilgilidir. Hashim (2005) Gana'daki kadınların, evlendiklerinde kendi kocalarının köylerine taşındıkları için hane halkının sadece geçici bir bireyleri olarak görüldüğünü iddia eder. Hashim "kızların kendi kocalarının akrabalarının sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkileri içinde az bir biçimde yer aldıklarını" ifade eder (Hashim 2005: 33). Hashim'in yaptığı diğer

bir gözlem ise kızların yaptıkları işlerin değer görmediği veya basitçe tanınmadığı için, herhangi bir kızın, herhangi bir bağlamda kızların yapacağı işleri yapabileceğidir. Bunun sonucunda da kızlar kolayca taşınabilir veya ülkeyi dolaşabilirler. Bununla beraber, bu iddia Gana'daki iç göçün uzun zamandır erkekler tarafından yapıldığı gerçeği ile çelişmektedir. Aynı zamanda, çiftçilikte ve hane içi görevlerdeki sorumlulukların dağıtımı bu iddiayı desteklememektedir. Bununla beraber, Awumbila'nın (2007: 149 - 150) Gana'daki yoksulluğun cinsiyet boyutları üzerindeki çalışmasının gösterdiği gibi, cinsiyet eşitsizlikleri yoksulluğun üretilmesinde kendini göstermektedir. Awumbila Gana'nın verileri kadınların erkeklerden daha yüksek bir oranda yoksul olduğunu, kadınların yoksulluğunun erkeklerinkinden daha ciddi düzeyde olduğu ve kadınlar arasında, özellikle gittikçe artan kadın hane reisleri ile ilgili olarak daha büyük yoksulluk eğiliminin olduğunu öne sürdüğünü ifade eder. Çalışma, çocuklar için ev ekonomisinde ve daha geniş topluluk içinde kendi rollerine alıştırılma süreçlerinin bir parçası olan yaşa uygun bir davranış olarak görülür. Whitehead ve Hashim'e (2005: 2) göre, çocukların iş için yer değiştirmelerinin anlamı ve sosyal bağlamı hakkında çok az direk malzeme vardır. Gana'daki çocukların bağımsız göçü hakkındaki araştırma raporunda, Hashim (2005: 3) çocuk göçünün genellikle olumsuz bir olgu olarak resmedildiği yerlerde, araştırmaların kendi göç tecrübeleri hakkında sıklıkla olumlu düşündüklerini bulduğunu ifade eder. UNICEF'e (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) göre Gana'nın şehir ve kasabalarının sokaklarında hâlihazırda yaşayan 30,000 çocuk vardır. Göç, çocuklar için çekici bir seçenek olabilir, fakat yaş ve cinsiyet farklı fırsatlara ve sınırlamalara yol açabilir.

2.2.4. Kayaye İşlemleri

Kayaye veya tabir olarak “baş üzerinde eşya taşımacılığı” gençlerin, genellikle Kuzey Gana'dan gelen kızların ufak ücretler için pazarlarda ve Gana'nın güneydeki

şehirlerinin nakliye istasyonlarında yük taşıdıkları göçmen işidir. Di Campo genellikle tipik olarak göçmen kızlar tarafından üstlenilen işin şeklini şu şekilde açıklar:

Kızlar her sabah erken kalkar ve pazarda veya sokak köşesinde satın aldıkları ürünleri veya şahsi eşyalarını taşıtırmak için kendilerine ihtiyaç duyan birilerini bulma umudu ile uzun saatler harcarlar. Başları üzerinde taşıdıkları yükler çok fazla ve ağırdır: başlarında domates veya kırmızı patates dolu tepsiler veya yolcuların tıka basa dolu valizleri vardır. (Di Campo 2009)

Akra'daki gayri resmi sektördeki insanlar ürünlerin bir yerden diğerine taşınması dâhil olmak üzere her tür faaliyete girmişlerdir. Akra'da, Kayayei olarak bilinen birçok genç kadın ve kız hayatlarını kazanmak için bu işi yaparlar. Akra'da Kayayei olarak çalışan birçok genç kız ve genç kadın kuzey Gana'nın savana alanlarından ve Burkina Faso ve Togo'nun yakın bölgelerinden gelirler (Opere 2003). Bu işçilerin ufak bir kesimi güney Gana'nın diğer kesimlerinden gelirler. Bu işçiler güneyde iken, kızlar ve kadınlar hemen hemen tamamıyla başları üzerinde ücretle valiz taşıma işinde çalışmaktaydılar. Bu hamallar ticari alanlarda, merkezi pazarlarda ve çevrelerinde ve ana otobüs terminallerinde çalışırlar. Bu alanlar kalabalık ve hepsinin yer için mücadele ettiği insanlarla, araçlarla ve ürünlerle dolu dar yerlerdir. Araçların hareketi çok büyük ölçüde sınırlandırılmıştır ve pazarların merkezine araçlarla erişim neredeyse imkânsızdır (Agarwal ve diğerleri, 1997). Yolcular, dükkân sahipleri, genel alışveriş yapanlar veya tüccarlar tarafından tutulan hamallar, yük almak veya indirmek için pazarların merkezine ulaşmada karşılaştıkları araç engellerini aşmaya alışmışlardır.

8 yaşındaki kızlar bile Kayayoo olarak çalışırlar. Agarwal ve diğerlerine (1997:

1) göre kızlar ve kadınlar tarafından baş üzerinde ticari hamallığın yapılması kadınların

gayrı resmi sektördeki ekonomik faaliyetleri ve kadınların birincil mesleki iş alanı olarak küçük esnaflığın önemi çerçevesinde anlaşılmalıdır. Kızlar ve kadınlar, ülkenin taşımacılık sektörünün bir parçasını oluştururlar. Dünyanın diğer bölgelerinde teknoloji aracılığı ile yürütülen taşımacılık görevleri bazı üçüncü dünya ülkelerinde insan gücü ile yerine getirilmektedir (Agarwal ve diğerleri 1997: 2).

Memleketlerindeki topluluklardan ve ailelerinden gelecek destekten uzak bir biçimde, birçok kadın ve kız yoksul şartlarda yaşamak ve çalışmakla karşı karşıya kalırlar ve hem fiziki, hem de HIV/AIDS'i içeren özellikle cinsel yoldan bulaşan hastalıklar başta olmak üzere üreme sağlığı ile ilgili risklere maruz kalırlar. Çocukların çoğu kırsal alanlarda mümkün olmayacak olan bir miktar parayı bir araya getirme fırsatı sağlayan göçlerini kısa dönemlik bir faaliyet olarak görürler. “Bir Kayayoo olmak, daha iyi bir iş bulmak, evlilik veya daha iyi bir iş elde etmek için yapılacak eğitime lazım olacak sermaye ürünlerinin alınması gibi uzun dönemli bir kazanım için ödenmesi gereken kısa dönemli bir maliyet olarak görülmektedir” (Agarwal ve diğerleri 1997: 257).

ANA'DAKİ EĞİTİM VE FAKİRLİK

2.3. Ana'daki Eğitim Politikası (1945'ten Günümüze)

Hem 1950lerde hem de 1991 ve 2006 yılları arasındaki dönemde, Ana, Batı Afrika'daki komşuları arasında ilköğretime erişim ve okula devamda yüksek seviyeleriyle öne çıkmıştı. Ana eğitim politikasındaki ücretsiz genel temel eğitime olan bağlılığın izi, en azından bağımsızlıktan önceki son birkaç yıla ve özellikle 1951 yılında Cumhurbaşkanı (Kwame Nkrumah) tarafından başlatılan Hızlandırılmış Gelişim Planı'na (HGP) kadar takip edilebilir.

1951 Planı, temel eğitim sisteminin yapısını, 6 yıllık ilköğretim, 4 yıllık ortaöğretim ve iki yıllık “Altıncı Sınıf” tarafından takip edilen, 1974 yılına kadar büyük ölçüde değişmeden kalan ve nihayetinde 1987 yılında geniş ölçüde değiştirilen 5 yıllık ikinci öğretim şeklinde belirlemiştir (Akyeampong ve diğerleri 2007). HGP, dezavantajlı gruplar arasında eğitime devam etmek için büyük bir engel oluşturan okul ücretlerini kaldırmayı amaçlamış ve eğitime erişimin maliyet engellerinin kaldırılması daha sonra gelen bütün reformların ana amacı olarak kalmıştır. 1961 tarihli Eğitim Kanunu, Gana’da, ücretsiz (ders kitapları ve okul kıyafetleri hariç olmak üzere) ve mecburi ilköğretimi pratikte tamamen gerçekleştirmese bile, HGP’nin prensiplerini destekleyerek HGP için yasal bir zemin oluşturmuştur. 1950lerde ve 60larda kaydolmanın artması belirgin hale gelmiş ve önemli sayıda öğretmen eğitilmiş ve göreve başlamıştır (Akyeampong ve Furlong 2000). Bununla beraber, bu genişlemeye bazı mahfillerden, kalitenin genişlemeye bağlı olarak düştüğü eleştirileri gelmiştir. Kalite - miktar ve kalite - miktar - eşitlik ikilemleri, Gana’daki temel eğitim reformu etrafında kalıcı tartışma eksenleri olarak kalmışlardır. Gana’daki eğitim reformları hakkındaki bir başka kalıcı mesele ise başarılı bir biçimde değişimi uygulamak için elde olan kaynakların yetersizliğinin yanında, özellikle eğitim tesisleri ve materyalleri ile ilgilidir. Her şeye rağmen, Gana’nın eğitim sistemi bağımsızlığın erken dönemlerinde sıklıkla Batı Afrika’da ve Afrika’nın genelinde en iyilerden biri olarak görülmüştür (1965a; World Bank 2004b). Erken dönemdeki genişleme, kısmen eğitilmemiş öğretmenlerin göreve alınmasıyla sağlanmış ve 1966 yılında Nkrumah döneminin aniden sona ermesiyle, eleştiriler standartların erozyona uğraması noktasında yoğunlaşmıştır ve Kwapong İnceleme Komitesi 1967 yılında, görevdeki Milli Kurtuluş Konseyi (MKK) tarafından, eksikliklerin incelenmesi ve Nkrumah’ın HGP’sini incelemek için kurulmuştur. O zamanki tartışma aynı zamanda, ortaya çıkmakta olan,

artan okulu terk etmiş işsizler olgusu karşısında eğitimsel uygunluk meselesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Aslında, Foster’ın tezi, işsizliğin kısmen akademik eğitim adına teknik ve mesleki eğitime yetersiz bir biçimde yoğunlaşmanın bir sonucu olduğu görüşüne karşı olarak geliştirilmiştir (Foster 1965b). Foster, Gana’nın ekonomisinin çok az teknik iş fırsatları sunduğunu ve akademik eğitimin akılcı bir seçenek olarak kaldığını öne sürmüştür. Bu durum, Nkrumah’ın iktidardan düşmesini takip eden dönemde çözülmemiştir, çünkü Gana siyaseti istikrarsızlık ve birbirini takip eden darbelerle nitelenmiştir ve Gana ekonomisi uzun dönemli bir gerilemeye maruz kalmıştır. Kwapong Komitesi başarılı öğrenciler için 5 yıllık ikinci eğitime giriş imtihanı olan “Ortak Giriş İmtihanı” aracılığı ile seçilebilmek için sekizinci yılda ara verilen, kalan öğrenciler için iki yıllık mesleki eğitim öncesi devam okulu ile on yıllık temel eğitim döngüsünü tavsiye etmiştir. Toplumun elit kısımlarındaki ikinci öğretime seçilmek için oluşan talebi karşılamak için özel ilkokullar ortaya çıkmıştır. Bu okullara devam eden öğrencilerin ilerleme kaydetme ihtimali büyük ölçüde daha fazla olmuş ve devlet ortaokullarında okuyan kendi yaşlılarından dört yıl kadar daha önce bir zamanda da bunu gerçekleştirmişlerdir (Addae-Mensah ve diğerleri 1973). 1980 yılına gelindiğinde, ortaokullara giren öğrencilerin yüzde 30’u daha önceden özel ilkokullara gitmişler ve bu durum ciddi biçimde eşitlik sorularını davet etmiştir. Sistem, 1973 yılında Dzobo Eğitim İnceleme Komitesi tarafından kısmen bu eşitlik endişelerine cevap vermek için inceleme altına alındı (Dzobo 1974; Kadingdi 2004). Komitenin bulguları 1974 yılında, Ortaokul İkinci Kısım (OİK) tarafından takip edilecek olan ortak bir mecburi üç yıllık Ortaokul Birinci Kısım (OBK) getiren “Yeni Eğitim İçeriği ve Yapısı”nın (YEİY) kurulmasına yol açtı. Diğer değişiklikler, yürütme yetkisi olan Gana Eğitim Hizmeti’nin (GEH) kurulmasını içermiştir. Bununla beraber, YEİY, öğretmenlerin eğitim

seviyesinin düşük olması ve kaynak eksikliği gibi temel eğitimin verilmesini etkileyen bazı temel ve sistemik eksikliklere çare olamadı (Kadingdi 2004).

1970lerin ortalarından sonlarına kadar ekonomik gerileme Gana’da göze çarpan bir hal almışken nüfus artışı ise önemli boyutlardaydı. Yüksek enflasyon, döviz kurlarının devalüasyonu, yabancı yatırımların seviyesinin düşmesi ve hem tarımsal hem de imalat verimliliğinin düşmesi ile gerileme 1980lerde de devam etti. Kişi başına düşen GSMH, 1975 ile 1983 yılları arasında yüzde 23 oranında düştü (Akyeampong ve Furlong, 2000). 1982 yılında, kişi başına düşen gelir 1970’deki seviyenin yüzde 30 altına geriledi (Akyeampong ve diğerleri 2007). Eğitimin fonlanması ciddi derecede yara aldı. Eğitime yapılan harcamalar 1976 yılında GSYİH’nin yüzde 6.4’ü iken, bu sayı 1987’de sadece yüzde 1.4’e düştü (World Bank 1996). Bunun sonucunda da, 1970lerin sonunda, eğitimin sunulması ve kalitesi için yıkıcı sonuçlarıyla, Gana’nın eğitim sistemi bozulmaya başlamıştı (Mfum-Mensah 1998). Eğitim tesisleri bakımsızlıktan harap olmaya başladı ve birçok eğitilmiş öğretmen, eğitimsiz personel tarafından yerleri doldurularak, ekonomik açıdan daha iyi durumda olan Nijerya’daki pozisyonlara geçiş yaptılar. Toplam okula kaydolma oranları (TOKO) 1980 yılında yüzde 80’den, 1987 yılında yüzde 70’e geriledi (Colclough, Lewin ve Chiswick 1993). Jerry Rawlings ve Geçici Milli Savunma Konseyi (GMSK) tarafından 1981 yılında gerçekleştirilen bir askeri darbeden sonra, Ekonomik İyileşme Programı (EİP) 1983 yılında başlatıldı. Ekonomi stratejisi ile bağlantılı olarak, Gana eğitimin devlet tarafından sunulmasını 1985 yılında Kurulan Eğitim Komisyonu aracılığı ile daha fazla incelemeye girişti ve 1987 yılında Yeni Eğitim Reformu Programını (YERP) uygulamaya başlayarak, bağımsızlık sonrası dönemde en kapsamlı reform paketini başlattı. Komite, düşük kalite, müfredatın çok fazla olması, eksik tesisler, düşük ilgi ve yönetim verimsizliğine bağlı olarak ciddi zayıflıkları belirledi (Akyeampong ve Furlong

2000). Ekonomik reform, Dünya Bankası tarafından gerekli görülen mali güvenilirlik ölçütlerini karşılamak için, eğitimin fonlanması ve bütçelenmesinin yeniden düzenlenmesi ile alakalı tedbirleri içeriyordu. Hem ekonomik, hem de eğitim reformu Dünya Bankası'ndan önemli ölçüde destek aldı. İyileşme programının ilk sonuçları ekonomik büyüme 1980li yılların sonlarına doğru geri döndüğü için cesaret vericiydi. Ekonomik reform kısmen, 1974 yılındaki politikaların bir devamı ve geliştirilmiş haliydi, fakat bu sefer dış destek ve daha hareketli ekonomi devam eden kazanımlar için daha iyi bir başarı şansı sunuyordu. Eğitim Bakanlığına göre, “1987 reform politikaları artık daha fazla görmezden gelinemeyen ülkedeki eğitimin durumu ile ilgili halkın memnuniyetsizliği yüzünden gerçekleşti” (MoE 1987). Bununla beraber, hem kaynaklar, hem de eğitimin faydaları için artan rekabetten ve kaliteden endişe duyan avantajlı gruplar arasında direnç büyük boyuttaydı (Little 2010). Dış destek, özellikle Dünya Bankası'ndan gelen dış destek Gana'daki temel eğitimi nihai olarak önemli şekilde değiştiren reform programının başarılı bir biçimde ilerlemesi için önemliydi (World Bank 2004b).

Belki de 1987 reformlarının en önemli boyutu eğitim sistemini, bugün hala sürdürülen ve Ortaokul İkinci üç yıllık süreye indirerek ve 2 yıllık “Altıncı Sınıfı kaldırarak, 6/3/4/2/ kalıbından, 6/3/3 ön-üçüncül kalıba geçiş yapmasıydı. Temel eğitim, hiçbirinin giriş imtihanı olmayan, üç yıllık Ortaokul İkinci Kısım (daha sonra Lise Birinci Kısım - LBK olarak isimlendirildi) tarafından takip edilen altı yıllık ilköğretimi kapsıyordu. Temel ikinci öğretim sonrası ise üç yıllık Ortaokul İkinci Kısım dönemi haline geldi. İlaveten, reformlar, ayrıntılı Okul Aile Birlikleri ve yeniden düzenlenmiş okul bölgeleri ve okul seviyesindeki yönetim yapıları ile güçlendirilmiş halk katılım gibi ayrıntılı adem-i merkeziyetçilik dahil olmak üzere eğitim yönetimini geliştirme üzerine yoğunlaştı (Pryor 2010 tarafından tartışılmıştır). İş piyasasını doğrudan

yansıtması istenilen eğitime erişimin genişletilirken kalitenin ve ilginin müfredat reformu ile geliştirilmesi üzerinde bir yoğunlaşma vardı. Dünya Bankası'nın düşüncesi uyarınca, 1987 reformları temel düzeyde ücretsiz eğitimi vurgularken, ikinci ve üçüncü öğretimde daha fazla maliyetin karşılanması unsurunu getirmişti (World Bank, 2004b). Reformlar aynı zamanda okul yönetiminden okul inşaatına kadar daha fazla halk katılımını gerektiriyordu.

Temel eğitime erişimi arttıracak reform için ivme, Gana'nın Çocuk Hakları Beyannamesi ve Pekin Kadın Hakları Beyannamesi gibi diğer uluslararası anlaşmalara katılımının yanında, 1990 yılında Jomtien'deki Herkes İçin Eğitim Dünya Konferansı tarafından güçlendirildi, fakat herkes için temel eğitimin yeni ve daha güçlü bir girişimi için gerekli olan yetki, su götürmez bir biçimde 1992 yılında ülkede istikrarlı bir demokrasi döneminin başlangıcına işaret eden Dördüncü Gana Cumhuriyeti Anayasası'ndan temin edilmiştir. Anayasanın 39 (2) Maddesi şunu gerektirmektedir:

Hükümet iki yıl içinde ... önümüzdeki on yıl içinde uygulanmak üzere bedava, mecburi ve herkesi kapsayan Temel Eğitimin sağlanması için bir program oluşturacaktır (GoG 1992).

Bununla beraber, 1994 yılına gelindiğinde, 1987 reformlarının kalite ve standart konularının üzerine yeteri kadar eğilmede başarısız olduğu ve dezavantajlı gruplar arasında eğitime erişimin engellerinin büyük ölçüde devam ettiği ortaya çıktı. 1993 yılında kurulan yeni bir Eğitim Reformu İnceleme Komitesi (ERİK) bir sonraki ana politika girişiminin, yani Ücretsiz Mecburi Evrensel Temel Eğitim (ÜMETE) politikasının parçasını oluşturacak olan müfredat reformlarını tavsiye etti. 1987 reformlarının eğitime erişimi geliştirdiği açıksa olsa da, daha fazla büyüme, eğer öğrenme sonuçları açısından anlamlı ve verimli olacaksa, reform gerektirdi. ÜMETE

politikası Gana’da 1996 yılında başladı. Politika, “Temel Aşama 1’den 9’a kadar eğitimi bütün okul yaşındaki çocuklar için 2005 yılına kadar ücretsiz ve mecburi” hale getirmeyi (GoG 1996) ve uzun zamandan beri var olan kalite eksikliklerinin üzerine eğilmeyi amaçladı. Politika, daha önceki reformların elde etmiş olduğundan daha kapsamlı bir biçimde okul ücretlerini ortadan kaldırmayı hedefliyordu. Politika, temel eğitim sektöründe kapsamlı bir sektörel çerçeve sağladı ve bağışçıların desteğini için koordinasyonu arttırmayı hedeflemenin yanı sıra, halkın katılımını amaçlayan büyük ölçüde adem-i merkeziyetçiliği gerektirdi. Eğitime devam etmede cinsiyet eşitliğini geliştirme ana bir hedefti ve bu, Kızların Eğitim Biriminin (KEB) 1997 yılında kurulmasıyla desteklendi. İlaveten, ÜMETE müfredatın geliştirilmesine, öğretmenlerin işe alınmasının ve eğitiminin iyileştirilmesine ve okul ve eğitim yönetimi yapılarının güçlendirilmesine yoğunlaştı. Bağışçıların desteğiyle, Uluslararası Kalkınma Bölümünün (UKB) desteklediği 1999 yılında başlatılan Bütün Okulların Geliştirilmesi (BOG) programı dâhil olmak üzere BMETE birçok ilgili girişim aracılığı ile geliştirildi. Gana Eğitim Vakfı Fonu (GEVF) 2001 yılında, fonlarını ilave harcama vergilerinden alarak, ulusal olarak eğitimin fonlanmasına yardımcı olmak için kuruldu.

2005 yılına gelindiğinde, ÜMETE’nin ilk on yıllık döneminin sona yaklaşmasıyla, temel eğitime devam etmede ilerlemelerin olmasına rağmen, politikanın uygulanmasının herkesin eğitime erişimini temin etmesi açısından geride kaldığı görülür hale gelmişti. 2005/6 yıllarında toplanan GLSS 5 verisi, 5 - 17 yaş grubunda yaklaşık yüzde 81lik okula devam etme oranını gösteriyordu, fakat bu oranlar alt gelir düzeyindekiler ve Kuzey bölgelerde yaşayanlar için çok daha düşüktü ve temel dönem yaş grubu içinde yaşla birlikte azalıyordu. Bu yüzden, Gana’da eğitim sisteminin karşılaştığı bir dizi zorlukların olduğu aşikârdır. Birincisi, kronik bir kaynak kıtlığı

vardır; hükümet, yeterli bağış fonları olsa da, temel eğitim materyallerini temin etmeyi garantileyememektedir (Kandingi 2004:15).

ÜMETE'ye rağmen, özellikle düşük gelir seviyesine sahip olanlar arasında eğitime devam etmeyi arttırmadaki görünür zorluklara cevap olarak, Gana hükümeti 2004/5 yıllarında, Dünya Bankası'nın kişi başı ödemeli hibe girişiminin programlı tasarısı altında, pilot bir çalışma başlattı. Girişim, okullara öğrenci başına doğrudan ilave fonları hibe etti ve ilk etapta 40 okulda ve sonrasında 53 (eğitimle ilgili göstergelere bağlı olarak) az gelişmiş bölgede pilot çalışma olarak başladı. 2005/6 yıllarında, hibenin miktarı öğrenci başına yaklaşık 3 Amerikan Doları civarındaydı ve herkesin eğitime devam etmesini caydırmaya devam eden masrafları ortadan kaldırmayı amaçlamıştı. Tasarı başlangıçta, Fazla Borçlanmış Fakir Ülkeler (FBFÜ) fonu ve Sosyal Etkiyi Hafifletme (SEH) fonu dâhil olmak üzere uluslararası girişimleri kullanarak finanse ediliyordu. ÜMETE'nin ortaya çıkışını takiben, okul masrafları esasta dolaylıydı ve fırsat maliyetlerinden oluşuyordu, fakat GEH, okulların, bazılarının yetkilendirilmediği geniş yelpazeli birçok ücret almaya devam ettiğini tespit etti (GES 2005). Bunu destekleyen başka bir şey de, 2003 yılında bir araştırmanın okula gitmeyen çocukların yaklaşık yüzde 25'inin "okul çok pahalı olduğu için" gitmediğini tespit etmesiydi (GSS 2005c). Pilot çalışmalar kişi başı ödenen hibelerin okula kaydolmayı arttırmak için etkili bir vasıta olduğunu tespit etti ve Kişi Başı Ödenen Hibe Programı ulusal olarak 2006 yılında halka açıklandı ve henüz hibenin etkilerini ayrıntılı olarak araştırabilmemiz için herhangi bir hane halkı araştırma verisi elimizde olmasa da, idari verilerde (bakınız: Akyeampong, 2009) okula kayıt olmada yakın zamanlarda bir yükselmeye ilişkilendirildi.

Uygulanan başka bir müdahale de 2005 yılında, bütün ilköğretim ve anasınıfı öğrencilerine hak sahibi okullarda her okul gününde besleyici bir yemek sağlayarak,

fakirliğin azaltılması, açlığın ve az beslenmenin giderilmesi ve okullara kayıt, devam etme ve devam oranlarının artırılması amaçlarıyla başlatılan Gana Okul Beslenme Programıydı (GOBP). Okul yemeği programı, ortalama olarak 0.18 GHC'lik (0.13 USD) bir maliyetle sürdürülmektedir (V. Owusu-Natwi ve diğerleri, 2011). Bu müdahalelerin okula kaydolmaların artmasına yardımcı olmasına rağmen, kuzey Gana'da genç kadınların ve genç kızların çoğunun okuldan ayrılmasını ve başları üzerinde eşya taşıyarak hamallık yapmak için (Kayaye olarak adlandırılırlar) güneydeki şehir merkezlerine göç etmesini durdurmamıştır.

2.3.1. İnsan Sermayesi Teorisi ve Eğitimin Ekonomik Faydaları

İnsan Sermayesi Teorisi, eğitime yapılan yatırım ile artan bireysel gelirler, ekonomik büyüme ve fakirliğin azaltılması arasında teorik bir bağ belirler. Teori, geniş bir çalışma tabanı içinde, kayda değer deneysel destek bulur. İnsan yetenekleri ve kabiliyetleri insanların üretici kapasiteleri ve yatırım potansiyellerindeki fiziki sermayeye benzer olarak düşünülebilir inancı teorisinin temelini oluşturur. Teorinin izi en azından Adam Smith'in (1776) çalışmalarına kadar götürülebilir. Bununla birlikte, Smith'in iddialarının deneysel temeli 1960'lara kadar derinlikli olarak bulunamamıştı. "İnsan Sermayesi Teorisi" tabiri ilk olarak Theodore Shultz'un eserlerinde ortaya çıkmıştır:

"Eğitimi insana yapılan yatırım olarak değerlendirmeyi öneriyorum. Eğitim, onu alan insanın bir parçası olduğundan, eğitime insan sermayesi olarak atıfta bulunacağım" (Schultz 1960: 571).

Shultz'un görüşünde, bir bireyin insan sermayesi birikimi, kira veya kazanılan faize kıyaslanabilen bir gelir veya getirisi olan bir varlık olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan, insan sermayesi, özellikle farklılaşmamış işgücü ve fiziki sermaye gibi üretim

fonksiyonu içindeki diğer faktörlerden ayrılabilen ve bu faktörlerin belirli bir ölçüde yerine geçebilen bir faktör haline gelir. Dahası, insan sermayesi yatırımı, vasıfsız veya farklılaşmamış işçilerden farklı bir biçimde, işçilerin kendi üretkenliğini ve kazanımlarının kontrolünü ellerine alabilmeleri ölçüsünde “üretim araçlarının” kazanılması olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan, insan sermayesinin yokluğu fakirliğin bir sebebi olarak değerlendirilebilir ve Schultz özellikle, Afrika kökenli Amerikalılar tarafından iş bulmada maruz kalınan zorluklara atıfta bulunarak bu noktaya temas etmektedir (Schultz 1961). Schultz ilaveten daha gelişmiş ülkelerdeki daha yüksek büyümenin kısmen onların uzun vadede eğitime ve yeteneklere ve dolayısı ile ilerideki üretkenliğe yatırım yapma kabiliyetlerine bağlanabileceğini öne sürmüştür. Schultz tarafından yapılan, günümüzdeki eğitim söylemi için bir hayli önemi olan son bir nokta, insan sermayesinin yatırım değeri ve dışsal faydaları tamamen tanınmadığından, insan sermayesi yatırımının özellikle sosyal bakış açısından standart altı olabileceği gerçeğidir (Schultz 1961). Daha iyi eğitilmiş olanın genelde daha iyi kazanacağına ve kazanımların farkının, insan sermayesi yatırımlarının bir sonucu olarak doğrudan üretim artışı ile ilişkilendirilebileceğine dair iyi deliller vardır (Psacharopoulos 1994; Card 1999; Patrinos ve Psacharopoulos 2004).

Dahası, artmış üretkenlikten ve gelirlerden eğitim ve öğrenim yoluyla fayda sağlayan veya bunlara yatırım yapan sadece birey değildir. Buna göre, neo-klasik teori, ortaya çıkan maliyetleri de dikkate alarak bireysel öğrencilere getiri sağlayan eğitim yatırımlarının özel getirisi ile devlet sübvansiyonlarının sosyal maliyetlerini içeren sosyal getirisi arasındaki farkı ortaya koyar ve böylelikle toplumun yatırımına olan getirileri tanımlar (Psacharopoulos ve Patrinos 2004). Sosyal getirilerin daha geniş bir anlamı aynı zamanda artan bireysel kazanımlarla elde edilenlerin ötesinde olan ve

dışsalıklar olarak bilinen ve örneğin düşük doğurganlık gibi örnekleri içeren toplum için olan faydaları da dikkate alır (McMahon 1999).

Kaynaklarda, bir dizi metot kullanarak farklı sonuçlarla özel ve toplumsal geri dönüş oranları tahmin edilmiştir (Patrinos ve Psacharopoulos, 2004). Eğitimin maliyetinin büyük ölçüde devlet tarafından yüklenildiği durumlarda, eğitim düşük kişisel maliyete bağlı olarak, özellikle kaçınılmaz çocuk işgücünden gelen gelirlerin az olduğu yerlerde eğitim etkileyici bireysel getiriler temin edebilir. Gelişmekte olan ülkelerdeki eğitim getirilerinin klasik kalıpları bu yüzden özelde (dar bir açıdan ölçülen) sosyal getirilerden daha yüksektir. Dahası, erken dönemdeki kaynaklardaki bu kalıp, en azından 1990lara kadar, özellikle Psacharopoulos'un çalışmalarında kanıtlanmıştır (örneğin, 1987, 1994), bu kalıp tipik olarak gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere daha fazla ve gelişmekte olan yüksek düzeyde eğitimlilerden daha ziyade düşük seviyedeki eğitimlilere daha yüksek getiriler verir. Bu çalışmanın daha erken yıllarında rapor edilen birçok geri dönüş, fiziki sermaye ile elde edilenlerinkilerle daha iyi kıyaslanır ve bu kıyaslamalar, özellikle Dünya Bankası gibi sosyal yatırımcılar tarafından çekicidir (Heyneman 2003). Aslında, ilköğretimin sağladığı sosyal getirilerin göreceli olarak yüksek olduğu inancı (Psacharopoulos'a 1994 göre Sahra altı Afrika'da % 24'tür) gelişmekte olan ülkelerde, büyümeyi ve eşitliği geliştirmesi düşünülerek, temel eğitimi geliştirme gayretini motive etmede özellikle önemli bir rol oynamıştır. Özellikle, bu çeşit fikirler, Dünya Bankası'nın 1995 yılındaki eğitimin geliştirilmesinin desteklenmesine dair politika raporunda ağırlıklı olarak belirtilmiştir (World Bank 1995).

Bununla beraber, Sahra altı Afrika bölgesi eğitimin geri dönüşlerinin çok farklı şekillerinin rapor edildiği, eğitim düzeyine göre birbiriyle çelişen kalıplarla çok düşük, hatta negatif tahminleri içeren bir bağlamdır. Bennell (1996), geri dönüş oranı

alışmalarında kullanılan metodolojileri eleştirerek ve kullanılan metodolojilerin çeşitlilik arz etmesinin farklı ülkelerden gelen verilerin toplanmasına veya genelleştirilecek sonuçların alınmasına izin vermeyeceğı noktasından hareketle geçmişte çok miktarda yüksek tahminde bulunulmuş olabileceğini öne sürer. Knight ve diğerkleri (1992) de özellikle ilköğretime yüksek geri dönüşler rapor eden metodolojileri eleştirir. Gana bağlamında, Glewwe'nin çalışması kamu sektörü hariç tutulduğunda, eğitime hemen hemen hiçbir geri dönüşün olmadığını bulmuştur (Glewwe, 1996) ve Pritchett'in (2001) Afrika'da yapılan çalışmaları incelemesi genellikle Bigsten ve diğerklerinin (2000) Afrika'da eğitim için olan geri dönüş oranlarının fiziki sermaye için olan geri dönüş oranlarından daha düşük olabileceğı bulgusu ile uyum içinde olan düşük geri dönüş oranlarını rapor etmektedir. Bazı alışmalar da (dar) sosyal geri dönüşlerin geçmişte fazlaca tahmin edildiklerini öne sürer (Glewwe 1991, Weale 1993).

Metodolojik endişelerin altını çizmeye ilave olarak, bulguların eşitliliğı aynı zamanda eğitimle bağlantısı olan maaşların belirlenmesinde rol oynayan ve ülkelerin karşılaştırılmasında önemli olan daha geniş makro-ekonomik etkenlerin ışığı altında geri dönüşleri inceleme gerekliliğini göstermektedir. Örneğın, ticaretin açıklığı, yapısal reformlarla ekonomik liberalleşme ve ekonomik büyümenin boyutu Soderbom ve Teal'in (2003) alışmasında özellikle ilgili olarak tespit edilmiştir. Dahası, daha yüksek gelirlere giden insan sermayesi yatırımı yolu eğitimin üretkenliğı geliştirme etkisinin olduğunu, işgücü piyasalarının rekabetçi olduğunu ve fiziki sermayenin seviyelerinin ve altyapının üretkenliğın büyümesini sınırlandırmadığını farz eder. Bu tür faraziyelerin tatmin ediciliğı ülkeler arasında ve zamanla açık bir biçimde farklılık gösterirken, birbirini tamamlayan şartlardaki başarılı eğitim yatırımındaki ülkeler arası çeşitlilik de önemli olabilir.

Gana’da, birçok Sahra altı Afrika ülkeleri gibi, işgücünün yüzde 16sından daha azı resmi sektörde maaşlı olarak istihdam edilmektedir (GSS 2000b). İlaveten, maaşla çalışan sektörlerin yarıya yakını, sektörde açıkça görülen yüksek geri dönüş oranlarına rağmen kazanımlarla üretkenlik arasındaki bağlantının zayıf olabileceği kamu sektörü hizmet istihdamı oluşturur. Bu yüzden, eğitimin ekonomik değerinin bedeli, özellikle toplumun büyük çoğunluğunun, genellikle ailenin işgücüne dayanan, maaşlı işlerin dışında tarım sektöründe istihdam edildiği göz önüne alınırsa Afrika’da ve özelde Gana’da sadece maaş etkilerine yoğunlaşamaz. Önemli bir sayıda Ganalıyı istihdam eden gayrı resmi sektördeki diğerler dahil olmak üzere, önemli miktardaki literatür, eğitimin etkilerinin çiftçilerin ve serbest meslek sahiplerinin üzerindeki etkilerini ölçmeyi amaçlar. Aslında, bu, çoğunlukla, sokak satıcılığı ve hamallık dâhil olmak üzere Accra’daki göçmen işçiler tarafından benimsenen ve Keith Hart (1973) tarafından ilk olarak “gayrı resmi sektör” olarak isimlendirilen geçici serbest meslek stratejileri ile alakalıydı. Gayrı resmi iş, en düşük düzeyde geçim ve müteşebbislik şekillerinde ayrılarak maaşsız istihdam olarak tanımlanır. Cross’a göre, gayrı resmi sektör (GS) devlet ve resmi ticaret uygulamaları tarafından kurulan ekonomik işlemlerin resmi normları dışında cereyan eden ekonomik aktivite olarak tanımlanır... Tabir, bireysel veya ailevi serbest mesleğin sonucu olan küçükten mikro işletmelere kadar olan işyerleri için geçerlidir (Cross 1988).

Gana’da gayrı resmi sektör işlerinin erken örnekleri, küçük esnafılık, tamircilik, hamallık (Kayaye) ve diğer dallarda, bağımsızlıktan önceki zamanlarda var olan sömürgeci maaşlı sektörlerin dışındaki geleneksel veya gündelik düzenlemeleri içerebilir. Bununla beraber, sektöre karşı olan günümüzdeki ilgi, 1970lerdeki ekonomik krizlerden ve 1980lerde başlayan yapısal düzenleme programlarından (YDP) sonra resmi maaşlı sektörün düşüşe geçmesinden sonra gayrı resmi istihdamın gelişmesiyle

yoğunlaşmıştır (bakınız: Barwa 1995). Genellikle, Sahra altı Afrika’da, orantılı olarak (Adepoju 1993; Griffin 1996) maaşlı istihdamın özellikle kamu sektörü istihdamının (Younger 1996), azalması daha da fazla insanı gayrı resmi sektöre iterek bu sektörün ekonomik potansiyeli hakkında akademik ve politik tartışmaları yoğunlaştırmıştır. Ülkelerin karşılaştırıldığı bir çalışmada, Griffin şu açıklamayı yapar:

“Yapısal düzenlemeler... istihdam fırsatlarının ve reel gelirlerin yoğunlaşmasıyla sonuçlandı. İşgücü piyasasının bu yoğunluğu kentsel ve kırsal alanlarda farklılık gösteren muhtelif şekiller aldı.” Kentsel alanlarda, resmi sektör mutlak manada verim ve istihdam açısından geriledi. Bu özellikle kamu sektörü faaliyetleri için geçerlidir. Resmi sektör istihdamı içinde kalanlar, genellikle reel ücretlerde bir düşüş yaşadılar... Yarı zamanlı istihdamda ve kentsel ekonominin hızlı bir şekilde gayrı resmileşmesinde, resmi sektörün faaliyetlerinin ihaleye verilmesine bir cevap olarak, büyük bir artış olmuştur (Griffin 1996).

En yeni çalışmalar, serbest meslekler ve tarım işlerindeki eğitimin geri dönüşleri maaşlı istihdamın geri dönüşlerinden önemli ölçüde düşük olduğunu bulmuşlardır (Kingdon ve Soderbom, 2007). Dahası, ILO’ya göre “gayrı resmi sektördeki fakirlik, bu sektördeki işlerin yeterli geri dönüş sağlamamasının bir sonucudur” (ILO 2001: 31), özellikle Gana’da bu sektörün boyutuna bakıldığında, bu durum “gayrı resmi sektöre yeteneklerin geliştirilmesiyle ulaşmak, fakirliğin azaltılması için artan bir şekilde önemlidir” görüşü ile uyumludur (World Bank 2004a).

Bazı erken dönem çalışmaları çiftçiler için eğitimin hayda değer faydalarını raporlamıştır. Bununla beraber, daha yakın zamanda yapılan çalışmalarda, tipik olarak, özellikle Gana’da, yine geri dönüşlerin büyük ölçüde tarımda maaşlı istihdama göre daha düşük olduğu bulunmuştur (Appleton ve Balihuta, 1996; Kingdon ve Soderbom,

2007). Jolliffe “çiftçi hane halkının eğitimsel kazanımlarının arttırılmasından kaynaklanan değerin çoğu, zamanın çiftçilik işlerinden başka işlere kaydırılması dâhil olmak üzere çiftçilik dışı faaliyetler üzerinde bulunduğunu” (Jolliffe 2004: 306) öne sürmüştür ve bu da çiftçilerin eğitimiyle elde edilen geri dönüşler aynı zamanda çiftçilikten başka alanlara yönelmeden sonuçlanmış olabilir. Yine de, hem çiftçilikte, hem de serbest mesleklerde, eğitimin üretkenlik etkilerinin ölçülmesi, eğitimin kısmen, potansiyel işçi veriminin doğal yeteneğe (Spence 1973) bağlı olmasına nazaran bir işaret (ipucu) verme görevi veya sosyal geçmişle (Arrow 1973; Dore 1980) ilgili eleme görevi olarak hizmet edebileceği, maaşlı istihdama göre, bir açıdan daha kesin olarak değerlendirilebilir. Bununla beraber, aynı zamanda, çiftçiliğin ve serbest mesleklerin geri dönüşleri, kullanılan modelleme stratejisine bağlı olarak fiziki sermaye ve müteşebbisliğin geri dönüşlerini yakalayabilir. Genel olarak, yeni deliller Sahra altı Afrika’daki eğitimin geri dönüşlerinin dönüşümünün, erken yıllardaki araştırmaların yerleşik geri dönüş kalıplarını değiştirdiğini öne sürer, öyle ki daha fazla eğitim düzeyinin, genel olarak, elde edilen eğitim yılı ve donanımın seviyesi için olan geri dönüş kalıbını içbükeyden ziyade dışbükey bir şekilde destekleyerek, birkaç ülkede temel eğitimden daha fazla geri dönüşe sahip olduğu bulunmuştur. Schultz (2004) ikinci öğretimin ve ikinci öğretimden sonraki eğitimin, seçilen birkaç Afrika ülkesinde, en yüksek kazanç geri dönüşünün olduğunu tespit etmiştir. Colclough ve diğerleri (2009) 1990larda, Afrika’da yapılan birkaç yeni çalışmayı inceledikten sonra, içbükey bir kalıptan, dışbükey bir kalıba değişim için kuvvetli bir destek tespit etmiştir. Colclough ve diğerleri, temel eğitimden mezun olanların sayısının artması, vasıfsız işçilere olan talebin düşmesi, teknolojik değişim ve azalan okul kalitesinin bu değişimi açıkladığını öne sürerler. Değişen kalıp, hem daha yüksek eğitim seviyelerinde zamanla artan geri dönüşlere, hem de ülkeye göre değişen, daha düşük eğitim seviyelerinde

azalan geri dönüşlere bağlıdır. Gana hakkındaki yukarıda bahsi geçen yeni bulgular, Aromolan'ın (2004) Nijerya hakkındaki, temel eğitimin, temel eğitimden sonra eğitim seviyesine göre, geri dönüşlerdeki oldukça dik artışı ile yıllık % 2 ile 4 arası geri dönüş oranları bulguları gibi, bu değişimle uyumludur.

Kişisel yetenek hem eğitimsel kazanımları, hem de maddi kazancı doğrudan açıklayabilir, çünkü bir yere kadar, çalışanlar eğitim seviyelerini tabii yeteneği elemek için kullanabilirler (Arrow 1973). Yeteneğe ilave olarak, bir dizi sosyo-ekonomik ve aile geçmişli etkenleri, aynı zamanda hem eğitime, hem de maddi kazanca etki edebilir. Sınıflandırıcı eşleşme, bir hanedeki yetişkinlerin, maddi kazançları ile bağlı olan benzer eğitim düzeyleri ve gözlemlenemeyen tercihleri ve beğenileri paylaştığı anlamına gelebilir (Trostel ve diğerleri 2001: 11). Göç yoluyla hanelerin düşük ve yüksek gelir alanlarına ayrılması da, eğitimin üretkenlik etkilerine sıkı bir biçimde bağlı olmaksızın, eğitim ve maddi kazanç arasında bir bağlantı oluşturabilir. Aynı şekilde, eğitim istihdam seçimini de etkiler, öyle ki eğitimin daha üst seviyeleri için olan mükâfatın bir kısmı, artan üretkenlikten ziyade, daha fazla getiri sağlayan istihdam çeşitlerine erişimle ilgilidir. Kingdon ve Soderbom (2007) bu durumu Gana'da inceleyerek, çiftçilikle kıyaslandığında ve seçimin etkileri hesaba katıldığında, maaşlı istihdamın seçilmesi ile ilgili olarak eğitimin esaslı faydalarını tespit ederek, eğitimin yıl olarak süresi için olan geri dönüşlerin bir hayli azaldığını bulmuşlardır. Gelişmekte olan ülkelerin verilerinde ciddi ölçülerde olabilecek eğitim değişkenlerinin ölçüm hataları, dışarıda bırakılan yetenekten kaynaklanması beklenen yukarı yönlü yanlı etkiyi potansiyel olarak ortadan kaldırarak, geri dönüşleri aşağı yönlü olarak yanlı bir şekilde etkilemesi beklenebilir (Ashenfelter ve Krueger 1994), fakat yanlı etkilerin dengesini bulmak çözülmesi zor bir meseledir, öyle ki Card (2001) konu hakkında tek bir çalışmanın şüpheleri ortadan kaldırmasının pek mümkün olmadığı sonucuna varmıştır.

Başka bir konu da, okul kalitesindeki farkları tamamen hesaba katmayan, üretkenlik üzerinde etkili olması beklenen eğitim ölçülerinin (özellikle tamamlanan eğitimin yıl olarak süresi) kullanılması ile ilgilidir. Göstergeler, Sahra altı Afrika’ında okulların kalitesinin genellikle göreceli olarak düşük olmasıdır (Glewwe ve diğerleri 2007). Bu bağlamda, eğitim yoluyla elde edilen bilişsel yeteneklerin ölçüsü belki de eğitimin üretkenliği geliştiren etkilerinin daha çok talep edilen göstergesi olarak düşünülebilecekken, eğitimin yıl cinsinden ölçümü, niteliklerden daha zayıf bir kalite ölçüsü olabilir. Bu değişkenleri kullanmaya niyetlenen çalışmaların önemli maaş etkileri göstermesine rağmen, bu tür değişkenler gelişmekte olan ülkelerde nadiren bulunabilir (örneğin, Bedi 1997; Glewwe 1991).

2.3.1.1. *Eğitime Devam Etme*

Temel eğitime tam ve anlamlı erişim, düzenli devam etme, en az sınıf tekrarı yaparak uygun yaşta ilerleme, kabul edilebilir kazanım dereceleri ve azdan ziyade daha fazla yüksek eğitim seviyelerine ilerleme fırsatlarını içermektedir. Açık bir biçimde, okulu bırakma, devamsızlık ve ilerlemenin zayıf olması dâhil olmak üzere bu erişim boyutlarından mahrum olma şekilleri de kazanımın en yakın önemli belirleyicileridir (Langsten ve Hassan 2007). Temel eğitimden mahrum olma bazı çocuklar ve aileleri için, yerel okul hizmetlerinin olmadığı yerlerde veya eğitim almanın reel masraflarının engelleyici olduğu yerlerde oldukça gerçekçi olacaktır. Fakat diğerleri için, devamsızlığın akıllı bir seçim olarak değerlendirilmesi daha iyidir.

Devamsızlığın veya temel eğitimden mahrum olmanın açıklaması hane halkının bir çocuğu okula gönderme kararı üzerinde etkili olan bütün sınırlamalar ve etkilerin özelliklerini hesaba katmalıdır. Bu karar bir hanenin uzun dönemli fayda veya refah maksimizasyon stratejisinin bir parçası olarak düşünülebilir ve bu yüzden Becker’in

hane halkı üretim fonksiyonunun maliyet - fayda analizi çerçevesinde incelenebilir (Becker 1965). Bu çerçeve hane halkının kararını, bir taraftan, hane halkının faydasına olacak gelecekteki ekonomik çıkarlarla, eğitimin doğrudan ve fırsat maliyetlerini karşılaştırma teşebbüsü olarak, diğer taraftan da gelir geri dönüşleri olarak kavramsallaştırır. Temel modelin faraziyelerini özellikle iki önemli piyasa başarısızlığı ihlal edebilir. Prensipde, hane halklarının eğitime yatırım yapma ile ilgili olarak, aslında gelişmekte olan ülkelerde önemli bir engel olma ihtimallerinin yüksek olduğu ve “verimsiz çocuk işgücü” ile neticelenebilen kredi sınırlamalarıyla karşılaşmayacakları farz edilir (Ranjan 2000). Dahası, eğer özellikle fakir bazı hane halklarının eğitimin potansiyel faydalarına dair bilgi eksiklikleri varsa, eğitimin faydalarına dair bilgisel bir eksiklik olabilir. Her zaman bir çocuğu okula yollamanın maliyet ve faydalarını sayıya dökmek mümkün olmasa da, çerçeve, Gana gibi ailenin geleceğinin güvencesinin çocukların gelirlerine dayandığı ve fakirliğin, eğitimin göreceli olarak düşük doğrudan ve fırsat maliyetlerinin okula devam etmeyi belirlemede güçlü bir rol oynaması anlamına gelen düşük gelirli ülkeler bağlamında kullanışlıdır. Örneğin, okul kalitesinin ve ilgisinin zayıf olarak değerlendirildiği ve maliyetlerin ihmal edilemez olduğu yerlerde, Canagarajah ve Coulombe’nin (1997) Gana’da en azından 1990ların başlarına kadar böyle bir durumun olduğunu öne sürmesi gibi, hane halkları tercihen çocukları işe yönlendirebilir. Dahası, eğitimin beklenen geri dönüşlerinin düşük olduğu, eğitilmiş işçilere olan talebin az olduğu ve vasıfsız işçilere olan talebin yüksek olduğu yerlerde, eğitim için hane halkının talebi düşük olabilir (Canagarajah ve Nielsen 1999). En düşük düzeyde geçim seviyesindeki gelirler düşük olduğu zaman çocuk işçiliği için olan talep hane halkları tarafından yüksek olarak görülebilir. Özellikle, tarıma bağımlı olan hane halkları, çocukların göreceli olarak genç bir yaşta çiftlik üretimine potansiyel olarak katkıda bulunabilecekleri göz önüne alınırsa, insan sermayesi yatırımını göreceli olarak

verimsiz olarak görebilirler ve nihayetinde düşük eğitim seviyesinde daha fazla sayıda çocuğu “tercih edebilirler” (bakınız: Becker 1993: 121). Bu durumlar, okulların yetersizliğine bağlı olarak ortaya çıkan erişim sınırlamaları anlayışından daha dar bir anlayıştan kaynaklanan mahrumiyet çeşitlerinden daha farklı mahrumiyet çeşitlerini bir dereceye kadar temsil ederler. Bu yüzden, hane halkının eğitim talebi belirli bir çocuğun özellikleri, ebeveynleri ve hane halkına bağlı olan eğitimin (UNESCO 2005) ve daha geniş çapta bulunulan yerin ve bağlamın net faydalarını yansıtır. Kamusal eğitimin temini şüphesiz ki geniş ölçüde yerel ve ulusal eğitim politikası ve bunların sağlanması ile belirlenir. Tek bir çocuk düzeyinde, eğitimin gerçek ve algılanan net faydalarını, hâlihazırdaki maddi kazanç ile ilgili olan eğitimin kaybedilen fırsat maliyetleri aracılığı ile ve eğitim için olan geri dönüşlerin farklılıkları ve bundan dolayı gelecekteki maddi kazançlar ile ilgili olan cinsiyet ve yaş aracılığı ile etkiler (UNESCO 2005; Kingdon ve Theopold 2006). Eğitimin fırsat maliyeti büyük ölçüde çocuk işçiliğinin faydaları ve mümkün olmasıyla belirlenir. Bir çocuğun işi ve eğitiminin bir arada belirlenmesi açıkça mümkünken, daha önce yapılan çalışmalar, diğer ülkeler arasında, Gana bağlamında işin eğitime mutlaka taban tabana zıt olmadığını ve aslında birçok çocuğun eğitimi ve işi birleştirdiğini belirtirler (Bhalotra ve Heady 2001). Dahası, Canagarajah ve Coulombe (1997) Gana’da fakirliğin kendi başına çocuk işçiliğinin ana sebebi olduğunu bulmamış, fakat ailenin özellikleri ile bağlantılı olarak, özellikle ebeveynlerin düşük eğitimli olması ve eğitimin maddi olarak karşılanabilir olması ile ilgili konular yüzünden fakirliğin çocuk işçiliğine olan talep ile bağlantılı olduğunu tespit etmiştir. Fakirliğin, çocuk işçiliğinin zorunlu olarak bir sebebi olmadığı önerisi ile uygun bir biçimde bazı çalışmalar, en fakir hane halklarının genellikle çocuklarının hiç çalışmadığı ve de hiç okula gitmediğini tespit etmiştir (Canagarajah ve Coulombe 1997;

Siddiqi ve Patrinos 1995; Ravallion and Wodon 2000; Bhalotra ve Heady 2003; Bhalotra ve Tzannatos 2003).

Eğitimin doğrudan ve dolaylı maliyetleri, Gana’da eğitime erişimi geliştirme çabalarının bir sonucu olarak düşüyor olabilir, fakat çalışmalar, ÜMETE’nin uygulanmasından önce en azından tipik olarak maliyetlerin okula kaydolma üzerinde önemli olumsuz etkilerinin olduğunu tespit etmişlerdir (Lavy 1996). Uganda’da, ücretleri kaldırma politikalarının okula kaydolma üzerindeki etkilerini inceleyen bir çalışma, okula kaydolmada dramatik artışlar tespit ederken (Deninger 2003), göstergeler Gana için benzer bir etkinin olduğunu ortaya koymaktadır (Maikish ve Gershberg 2008). İlave olarak, bir çocuğun doğum sırası ve hanenin reisiyle olan ilişkisinin Gana dâhil olmak üzere ekonomik olarak fakir olan ülkelerde, kısmen hane halklarının bütün çocukları aynı seviyede eğitmelerinin mümkün olmaması sebebiyle, okula devamı etkilediği bulunmuştur (Glewwe ve Jacoby 1994). Hane halkı üyeleri arasındaki bağımlılığın özellikleri ve boyutu dâhil olmak üzere hane halkının boyutu ve kompozisyonunun, eğitimin maddi olarak karşılanabilir olma ve ev işleri gibi işlerin çocuklara verilme kararları üzerinde etkili olması beklenebilir (Canagarajah ve Coulombe 1997). Aynı zamanda, hanenin reisinin yaşının ve cinsiyetinin de tecrübe ve eğitim için yapılan tercihlerdeki farklar aracılığı ile bir rol oynaması mümkündür (Lloyd ve Blanc 1996). Hane halkının varlıkları ve geliri veya harcama seviyelerinin yakın bir biçimde çocukların eğitime katılmalarıyla ilişkili olduğu ve bunların eğitimin karşılanabilir olmasını etkilediği bulunmuştur. Doğrudan ve fırsat maliyetlerinin çoğu zaman ikinci öğretim seviyesinde ilköğretim seviyesine göre daha fazla olduğu göz önüne alındığında, bu etkilerin eğitim düzeyi ile birlikte artmaları beklenebilir (Checchi 2001). Gana’da, maliyeti düşürücü politikaları takiben, ikinci öğretimin alt kademesi, daha önce olduğundan daha düşük maliyetlerle ilişkilendirilirken ikinci öğretimin üst

kademesinde önemli ölçüde yüksek kalmıştır. Gana’da ve Sahra altı Afrika’da genel olarak, ebeveynlerin eğitiminin çocukların eğitiminin önemli bir belirleyicisi olduğu ve eğitim için tercihleri yansıttığı olarak düşünülebileceği bulunmuştur (Bhalotra ve Heady 2001; Sackey 2007; Canagarajah ve Coulombe 1997; UNESCO 2005; Tansel 1997). Aynı zamanda, sosyo-ekonomik ve mesleki gruplamaların tipik olarak okula devamlı (Dreze ve Kingdon 2001) ve de eğitim ve/ya çocuk işçiliği tercihleri ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Hanenin ve bulunulan yerin dışında bir grup bölgesel ve bağlamsal etkenler eğitim için hem talebi, hem de arzı etkiler. Bu etkenler, istihdam olanakları dâhil olmak üzere, kentsel/kırsal yerleşim, etniklik konuları, din ve dil, baskın tarımsal formlar ve genel gelişmişlik seviyesidir (Dreze ve Kingdon 2001; Baschieri ve Falkingham 2007). Baschieri ve Falkingham (2007), Tacikistan’dan anket verisi kullanarak tespit ettikleri okula devam sonuçlarını tahmin eden çok seviyeli modelleme yaklaşımlarında, kişisel, anne baba ile ilgili ve hane halkı düzeyi özelliklerin önemli olmasının yanı sıra, kullanılan anket verilerinde kümeleme ile ilgili olan konular aracılığı ile bulunan komşuluk etkenlerinin anahtar etkenler olduklarını tespit etmişlerdir.

Belki de Gana bağlamının en önemli özelliği okula devam etme dâhil olmak üzere hemen hemen bütün göstergeleri etkileyen genelde Kuzey/Güney ayrımıdır (Fentiman ve diğerleri 1999). Arz tarafında, eğitim imkânlarının bulunması ve erişilebilirliği açık bir biçimde önemli etkenlerdir ve bunlar aynı zamanda esaslı bir biçimde Kuzey ve Güney Gana arasında farklılıklar gösterirler. Dahası, eğitimin daha üst seviyelerine ilerleme fırsatlarının mümkün olması coğrafi olarak değişiklik gösterir ve bunun erken dönemde, bölgede devam eden eğitim için geri dönüşleri etkilediği gibi (Kingdon ve Theopold 2006), bir çocuğun okul kariyerini etkilediği belirlenmiştir (Glewwe ve Jacoby 1994; Lavy 1996). Gana’da, okula olan uzaklığın, her ne kadar

önemi genel olarak belki de yeni okulların inşa edilmesi ve alt yapının gelişmesinin bir sonucu olarak azalıyor gibi görünse de okula devamlı önemli ölçüde ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Filmer 2007; World Bank 2004b). Okul kalitesini ölçmek zor olsa da, okula devamı etkilemesi beklenebilir ve Gana'daki sınırlı sayıdaki eser, daha yüksek kalitedeki göstergelerin olumlu etkilerini ortaya koymuştur (Fentiman ve diğerleri 1999; Lavy 1996).

Okula devam ilk başta fiziki arza ve eğitimin hane halkına olan gerçek maliyetine bağlı olsa da, Gana'da 1990lardan bu yana, eğitime erişimi geliştiren politikalar hem çocuk işçiliğine hem de eğitime olan talep dâhil olmak üzere talep taraflı engeller üzerine dikkati çekmeye yardımcı olmuştur. Bu etkiler güçlü bir biçimde hane halkının ekonomik refahı, hane halkı kompozisyonu, meslek ve eğitim düzeyleri ile önemli bağlamsal etkenler ile ilişkilidir.

2.3.1.2. Eğitim ve Fakirliğin Azaltılması

Eğitime erişimin ve eğitimi elde etmenin seviyelerindeki iyileştirmeler, kişisel gelirler ve hane halkı harcamaları dâhil olmak üzere ancak ilaveten büyüme ve gelir dağılımı üzerindeki muhtemel makro etkiler ve de bir dizi mekanizma aracılığı ile fakirliği azaltılma etkileri olabilir. Bir ülkede yüksek düzey eğitim ve yetenekler ile daha hızlı ekonomik büyüme ve hem nihai daha yüksek seviyeler (Barro ve Sala-i-Martin 1995; McMahon 1999; Hanushek ve Woessmann 2008) hem de göreceli olarak daha eşit eğitim dağılımı ile daha eşit gelir dağılımı arasında bir ilişki bulunabilir (Sullivan ve Smeeding 1997).

Daha yakın zamanlı çalışmalar özellikle yeni veya içsel büyüme yaklaşımlarında ekonomik büyümeyi belirlemede insan sermayesinin rolünü vurgulamışlardır. Bu yaklaşımlar yenilikçilik ortamı, teknolojinin benimsenmesi ve ekonomilerin sektörel

dönüşümü üstlenebilme yeteneği ile ilgili olarak genel eğitimin etkileri için bir açıklama öne sürerler (Romer 1986; Lucas 1988). Bu yaklaşımlar, bilgi kuşağı ile ilgili olanlar dâhil olmak üzere eğitimin dışsal faydalarını vurgularlar. Bu teorilerde Paul Romer'in (1986) çalışmasından kaynaklanan anahtar fikir eğitime yapılan yatırımın fiziki sermayedeki azalan getirileri telafi edebileceği ve böylelikle eğitim politikası yoluyla ülkelere bir içsel büyüme yolu sunabileceği fikridir. Mankiw, Romer ve Weil (1992) ve Romer (1996) karşılaştırmalı çalışmalarında insan sermayesinin seviyesini arttırmanın bir ülkenin gelir düzeyini attırdığını bulurken, Barro (1991; 1997) insan sermayesinin, büyümenin önemli bir belirleyicisi olduğunu bulmuştur. Lucas (1988) insan sermayesini geliştirilmiş bir Solow (1956) üretim fonksiyonu içinde modellemiş fakat ilave olarak insan sermayesinin ekonomideki ortalama seviyesinin dışsal etkisine, firmanın kontrolünün dışındaki genel insan sermayesi ve verim arasında bir ilişki ortaya koymak için izin vermiştir. Lucas bilginin kamusal özelliğine bağlı olarak insan sermayesinin azalan getirisinin olmayacağını farz eder ve ortalama eğitim düzeyinin büyük bir etkisini tespit eder. Diğer dışsal büyüme yaklaşımları, insan sermayesi ile ilişkili olan artan yenilikçiliğin üretimin artış hızı üzerindeki etkisini tespit etme niyetiyle, insan sermayesini bilgi birikimi süreci ile ya doğrudan veya onun araştırma ve büyüme faaliyetleri üzerindeki etkisi üzerinden, ilişkilendirir. İşçi başına düşen verimin artışının yüzde 20'ye kadarının eğitimle ilgili girdiler ile ilişkilendirilebileceği öne sürülmüştür (Temple 2001: 21), fakat bu düşünceye farklı ülkeler arasında insan sermayesi girdilerini ölçmeyle ilgili zorluklar yüzünden karşı çıkmıştır (Behrman ve diğerleri 1994). Dahası, bazı karşılaştırmalı ülke çalışmaları eğitim ile büyüme arasında olumlu bir etki bulsa da (örneğin, Levine ve Renelt 1992, Nehru ve Dhareshwar 1994, Barro ve Sala -i Martin 1995), çoğunluğu Afrika örneklerinden olmak üzere, olumsuz bir ilişki bulan bir dizi çalışma vardır (Mingat ve Tan 1996 and 1998, Patrinos 1994, Pritchett

2001, Lopez ve diğerkleri 1998). Bazıları genelde etken birikimi ve büyüme arasında kesin bir ilişki olmadığını öne sürmüşlerdir (Easterly ve Levine 2000). Makro seviyede, eğitimin geri dönüş ilişkilerinin incelenmesi zorlu İçsellik konuları tarafından saldırıya uğramıştır (Glewwe ve diğerkleri 2007). Örneğin, belirli bazı politika pozisyonları hem ekonomik büyüme hem de eğitimin genişlemesini sağlayabilir (Ashton ve Green 1996), büyüme aynı zamanda aileleri yatırımdan elde edilen faydalar kadar, eğitim harcamaları dâhil olmak üzere eğitime daha fazla yatırım yapmaya teşvik edebilir (Wolf 2002).

Daha genel bir deyişle, eğitimin bireysel öğrenciden ziyade daha geniş toplum için artan dışsal faydalarının belirgin bir biçimde, özellikle parasal anlamda tahmin edilmesi zordur. Bunların etkileri karmaşık, dolaylı ve uzun dönemli olabilir. Örneğin, artan ömür beklentisi veya azalan doğurganlık oranlarının olması halinde, bu etkiler kendilerini uzun yıllar içinde ortaya koyar ve etkileri için birçok başka değişkenlere dayanırlar. Yine de eğitimin dışsallıklarının ölçülmesi için gayretli çabalar vardır (McMahon 1999). Eğitimin dışsal faydaları dâhil olmak üzere daha geniş faydalarının ve ekonomik olarak hemen tanınamayacak olanların kayda değer fakirlik azaltıcı etkilerinin olduğu kabul edilebilir. Eğitimin kamu sağlığını (Peters ve diğerklerinin Gana'daki çalışması, 2010), suçu, çocuk yetiştirmeyi, cinsiyet eşitliğini ve siyasi katılımı belirlemedeki etkisi çok önemli olabilir ve bunun karşılığında da insan sermayesi üzerinde hem doğrudan, hem de dolaylı etkileri olabilir (McMahon 1999). Belki de, en basit örnekte, eğitimin ailenin boyutunu azaltmasına dair iyi ispat edilmiş örnek tüketim fakirliğini iyileştirmede kayda değer bir potansiyele sahiptir. Yine de, bu tür faydalar şüphesiz olarak değil, bağlamsal olarak belirlenir. Örneğin, göreceli olarak yüksek olan eğitim düzeyleri işgücü piyasasının bazı sektörlerinde cinsiyet eşitliği ile ilişkilendirilebilirken, diğerk sektörlerde ilişkilendirilmeyebilir.

Açık bir biçimde, karmaşık bir ilişkiler sistemi eğitim yatırımlarının fakirliği azaltan potansiyelini belirler. Çıkarın göreceli olarak az olduğu yerlerde, konu eğitimin etkisi üzerindeki tartışmalara ve onun gelir eşit(siz)liği üzerindeki dağılımına bağlı olarak daha da karmaşıklaşabilir. Fakirliğin azaltılmasına giden eğitim yollarının en azından fakirlerden taraf olan yani orantısız bir biçimde daha fakir gruplara fayda sağlayan eğitimin genişlemesini gerektirmesi (DFID 2004: 2), ve çoğunlukla kırsal alanlarda yaşayan daha fakir çocukların yüksek oranda okulu bırakarak düşük kalitede eğitim almamalarını temin etmesi büyük bir ihtimaldir (OECD 2001b: 24). Yine de, üretim etkenleri arasında mükemmel bir ikame edilebilirlik olma ihtimali düşük olduğu için, insan sermayesi yatırımlarının diğer tür verimli varlıklar ile özellikle arazi ve sermaye ile ilgili olan gelir dağılımı endişelerine çözüm sağlayacağı beklenmeyebilir; aslında potansiyel olarak kısır bir döngü yaratarak, daha iyi durumda olan grupların daha üst düzey insan sermayesine erişimlerine kısmen izin veren de bu eşitsizliktir. Eğitimsel ve fakirlikle ilgili sonuçların belirleyici sistemi bir sonraki bölümde değerlendirilecek olan Knight ve diğerlerinin (2008) eserinde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma verileri nitel araştırma yöntemiyle toplanmıştır. Işıkoğlu'na göre (2005) nitel araştırma yönteminde olgular ve olaylar bizzat doğal ortamında gözlemlenir. Bu açıdan birden fazla ve sosyal olarak yapılandırıldığına inanan nitel araştırmacı, sosyal olayları araştırırken bunların gerçekliğini doğal ortamlarında onları inceleyerek araştırmasını yapar. “Nitel araştırma yöntemleri, araştırmanın gerçekliği doğal ortamı anlamaya, tanımaya ve sonuçlara olan etkilerini açıklamaya duyarlı olduğundan eğitimsel gerçekleri çok boyutlu olarak ortaya koyma imkanı tanır. Bu yönleriyle de özellikle eğitim araştırmalarına zenginlik katar” (Yaman, 2007, s. 131). Araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden bütüncül çoklu durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışması, araştırılan olguyu kendi yaşam çerçevesinde inceleyen, olgu ve içinde bulunduğu ortam arasındaki sınırların kesin hatlarla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan bir araştırma yöntemidir (Özçelik ve Yıldırım, 2002, s. 5). “Durum çalışmaları, örnek olay tarama modelleri evrendeki belli bir ünitenin (birey, aile, okul, hastane dernek vb.nin), derinliğine ve genişliğine, kendisini ve çevresi ile olan ilişkilerini belirleyerek, o ünite hakkında bir yargıya varmayı amaçlayan tarama düzenlemeleridir” (Karasar, 2005, s. 86). “Bütüncül çoklu durum deseninde isminden anlaşılacağı üzere birden fazla birey, kurum, program, okul gibi birçok analiz birimi vardır. Bu desenin kullanım alanlarından biri de daha önce kimsenin çalışmadığı veya ulaşamadığı durumlardır” (Yıldırım, Şimşek, 2004, s. 290). Nitel araştırma deseni, araştırmanın yaklaşımını belirleyen ve aşamalarının bu yaklaşım

çerçevesinde tutarlı olmasına yol gösteren bir stratejidir. Nicel araştırmada desen, araştırma sorularının oluşturulmasından toplanacak veriler, veri toplama yöntemleri, veri analizi ve raporlaştırma aşamalarına kadar tüm aşamalarda araştırmacıya belirgin bir yön gösterir. Nitel araştırmada ise araştırılan olay, olgu ya da duruma göre değişebilen bir araştırma süreci söz konusudur (Yıldırım, Şimşek, 2004, s. 69).

3.2. Verilerin Toplanması

Bu çalışma, Akra'nın merkezi ticaret bölgesindeki dört adet ticari pazar alanlarında yaşayan ve çalışan hamalları incelemek için anketleri ve odak grubu tartışmalarını kullanır. Pazar alanları şunlardır: Akra'daki en büyük pazar olan Makola, etrafındaki küçük bir niş pazarı olan ana otobüs terminali Tema İstasyonu, otobüs terminali ve pazarın bir birleşimi olan Kakao Pazarlama Kurulu (KPK), ve ağırlıklı olarak gıda maddeleri ve sebze pazarı olan Abogbloshie. Çalışma için, 150 katılımcı kartopu örneklem metodu ile seçilmiştir. Kartopu örnekleme bir katılımcının araştırmacıya başka bir katılımcının ismini verdiği ve onun da sırasıyla başka birinin ismini vererek sürecin bu şekilde devam ettiği amaçsal bir örneklem yaklaşımıdır (Vogt, 1999). Bu metot, zincirleme bir biçimde bir katılımcıdan diğerine tavsiyede bulunma veya tanıştırma şeklinde devam edecek şekilde çalışır. Kartopu örnekleme araştırmacıya, araştırmacının etkileşime geçtiği diğer insanlar arasından ilgili olanları seçmeye yardım ederek birçok pratik avantajlar sunar (Hay, 2000). Hamallar gün boyunca oldukça hareketlidirler ve bu yüzden onları şehir ve iş bölgelerinde takip etmek çok zordur (Opore, 2003). Hamallar aynı zamanda belirli ve sabit olarak kalacak yerlere sahip değildirler. İlaveten, hamallar güçlü sosyal ağlar tarafından bir arada tutulan yakından ilişkili olan gruplar içinde yaşar ve çalışırlar.

Kartopu örnekleme hamallar arkadaşlarını, akrabalarını ve kendi etnik gruplarından hamallık yapan diğer insanları bildikleri için hamalları daha ulaşılabilir hale getirmiştir. Apt ve Grieco (1997) ve Opare (2003) tarafından hamallar üzerinde daha önce yapılmış deneysel çalışmalar katılımcıları seçmek için amaçsal örnekleme metodunu kullanmışlardır. Bu tür bir örnekleme işlemi kullanıldığında, araştırmacının herhangi bir genelleme veya çıkarım yapmayı amaçlamadığını belirtmek gerekir. Bu metodu kullanmanın amacı hamalların kültürel ve sosyo-ekonomik geçmişi hakkında ayrıntılı bilgi elde etmektir. Daha önceki katılımcılar aracılığı ile yeni katılımcıların bulunması daha sonra bulunan katılımcıların en baştan açılıp konuşmaya başlamasına yol açmıştır. Alan çalışması 2016 yılının Haziran'ının ortasından Aralık'ının ortasına kadar gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecine yardımcı olması ve aynı zamanda gerektiğinde bir çevirmen olarak çalışması için bir saha asistanı tutulmuştur. Anket, odak grubu tartışması, bireysel derinlikli mülakatlar ve gözlemler dâhil olmak üzere, farklı veri üretim süreçleri kullanılmıştır. Mülakatların temaları, katılımcıların şahsi ve demografik bilgileri, göç, eğitim, hamallık ve aile bilgileri gibi geniş alanları kapsamaktadır. Anket 44 adet soru içermektedir. Bu çalışma için yüz elli kadın katılımcı üzerinde çalışma yapılmıştır. Erkeklerden ziyade kadınların çalışmaya alınmasının sebebi çalışma alanlarındaki ilk gözlemlerin erkek hamallardan daha fazla kadın hamal olmasını teyit etmesidir. Katılımcıları, ankete katılan yüz elli adet katılımcıdan seçilen on bir adet odak grup tartışması organize edilmiştir. Katılım, araştırmaya dâhil olma isteğine dayandırılmıştır. Her grup tartışması sekiz ile on üç adet katılımcıyı içermiştir. Odak grup tartışmalarına ilave olarak, yirmi bireysel derinlikli mülakat yapılmıştır. Odak grup tartışmalarından ve mülakatlardan önce, Akra'daki hamallar ve onların faaliyetleri ile ilgili görüşlerini almak için dört esas bilgi kaynağı ile mülakat yapılmıştır. Ana bilgi kaynakları (üçü kadın, biri de erkektir) değerli özgeçmiş bilgileri

sağlamış ve çalışmanın anket sorularını incelemiştir. Kadınların ikisi hamallara yardım sunan bir Sivil Toplum Kuruluşu (STK) için çalışmakta, üçüncüsü ise kadınların refahı için çalışan bir hükümet kurumu olan Kadınlar ve Gelişme için Ulusal Konsey için geliştirme görevlisi olarak çalışmaktadır. Çoklu veri kaynağına dayanmak, hamalların düşük sosyo-ekonomik statüleri etrafındaki önemli konuları daha geniş bir biçimde ve derinlemesine anlamayı sağlamıştır. Odak grup tartışmalarının transkriptleri, derinlikli mülakatlar, paydaşların mülakatları, alan notları, çalışmanın bulgularını yansıtmak için kullanılan uygun tablolar ve şekiller sosyal bilimler için istatistik paket programı (SPSS 16 versiyon) kullanılarak analiz edilmiştir.

3.2.1. Katılımcı gözlem ve kestirme yürüyüşleri

Diğer şeylere ilaveten, birçok Kayayeinin işlerini yaptıkları ve Tema istasyonu olarak bilinen kamyon duraklarından birine yaptığım kestirme yürüyüşlerde, gözlemlerim sonucunda Kayayeilerin kafalarının üzerinde kullandıkları tepsilerden ve giydikleri kıyafetlerden tanınmalarının kolay olduğunu fark ettim. Şehirdeki farklı kamyon durakları ve pazarlarda hangi sayıda kadının Kayayei olarak çalıştığı veya çalışmak için uğraştığının farkına vardım. Gözlem yapmak, kestirme yürüyüşleri yapmanın ve genel olarak araştırmanın ve de katılımcı gözlem metodunun önemli bir parçasını oluşturmuştu. Katılımcı gözlem metodu saha çalışmasında kullanılan önemli bir tekniktir. Dewalt & Dewalt (2001:8) “birinin anlamaya çalıştığı insanlarla birlikte yaşaması ve çalışması kelimelere dökülmesi kolay olmayan bir benlik ve öteki olma hissi temin eder.” Katılmama, pasif katılma, orta derecede katılma ve aktif katılma olarak sınıflandırılabilen farklı katılım dereceleri vardır (Dewalt & Dewal 2001: 20). Araştırmamda, faaliyetin meydana geldiği yerde araştırmacı olarak bulunmam fakat aktif olarak katılmamam anlamına gelen veri toplamak için orta derecede katılım çeşidini kullandım. Yani, pazarda dolaşan insanların bir parçasıydım ve Kayayei ile

etkileşime geçtim, fakat Kayayooların işlerini ben yapmıyordum veya Kayayeyiye benim için ürünleri taşımaları için para vermiyordum. Pazarlara alışveriş yapmak için gittiğimde veya şehir içinde veya dışında olan bir yere gitmek için kamyon duraklarına gittiğimde davranışlarını ve etkileşimlerini gözlemledim. Birkaç kere onları yaşadığım sokaktaki insanlar için ürünleri taşırlarken gözlemledim. Bir veya iki kere, sahilde boş vakitlerini nasıl geçirdiklerini gözlemledi. Bu gözlemlerle beni kendi aralarındaki sosyal etkileşimler ve sosyal dinamikler ve aynı zamanda da kendi kırılganlıkları hakkında bilgilendiren Kayayeyinin günlük rutinleri hakkında bir fikir alma imkânına kavuştum.

3.2.2. Odak grupları

Araştırma sırasında birkaç kere odak grupları oluşturdum. Odak grupları belirli bir konuyu tartışmak için oluşturulur ve belirli bir ürün, konu veya davranış hakkında insanların neden belirli bir şekilde hissettiklerine dair bir öngörüyü ortaya çıkarabilir (Russel 2002: 226). Araştırmam için, araştırma tasarımı doğru konuları belirtip belirtmediğimi anlamak ve gittiğim farklı pazarların ilk izlenimini almak için esas olarak odak gruplarını kullandım. Araştırmanın başında gerçekleştirdiğim ilk odak grubu Akra'da bulunduğum ilk hafta içindeydi. Kestirme bir yürüyüş yaptım ve birkaç Kayayeyi onların günlük rutinleri, mücadeleleri ve kendi durumlarını ne şekilde gördüklerine dair bir ilk izlenim almak için topladım. Onların para kazanmaya verdikleri değeri, onlara soru soran insanlar hakkındaki şüphelerini ve karşılaştıkları zorlukların bir kısmını keşfettim. Daha sonra ise, onların araştırmada işbirliği yapmak için onlara vermem gereken para miktarı hakkındaki büyük bir tartışma gibi ilk odak gruplarında bazı zorlukların farkına vardım.

3.2.3. Derinlikli mülakatlar ve gayrı resmi konuşmalar

Veri toplamak için kullandığım en önemli metot derinlikli yarı yapılandırılmış mülakatlardı. Yarı yapılandırılmış mülakatlarda, mülakatı yönlendiren kişi bir dizi soruya sahiptir ve az veya çok aynı şekilde her mülakatta bütün konuların tartışılma ihtimalini arttırmak için bu soruları hatırlatır (Dewalt & Dewalt 2001: 122). Kayayei kadınlarının sosyal ağları ve sosyal etkileşimlerinin içyüzünü anlamak için, onların aile üyeleri, arkadaşları, iş arkadaşları, etkileşime geçtikleri kurumlar veya insanlar ile olan ilişkilerini tartıştım. Kırılganlıklarının iç yüzünü anlamak için hayat şartları, parasal durumları, sağlık problemleri hakkında sorular sordum ve şehre geldiklerindeki beklentileri, işten memnun olup olmadıkları ve gelecek planları gibi konular dâhil olmak üzere moral durumları hakkında sorular sordum. Mülakatları yarı yapılandırılmış bir biçimde yani işlemek istediğim konuları ve sormak istediğim soruları, mülakatı yapmada yardımcı olarak kullandığım fakat çok sıkı bir biçimde talimat olarak takip etmediğim bir mülakat rehberi kullanarak oluşturdum (Mülakat rehberi Ek'te bulunmaktadır). Kayayeiler, mülakat rehberine dâhil etmediğim veya mülakatta daha sonra sormayı planladığım bir konuyu ortaya attıklarında, yeni bilgi almak için veya tam olarak ne demek istediklerini bulmak için izleme soruları soruyordum. Mülakatların bazıları resmi mülakatlar gibi değil, gayrı resmi konuşmalar gibiydi. Kayayei kızları ile yapılan mülakatlar, kendileri ile derinlikli mülakatlar yaptığım insanların esas kısmını oluşturunuyordu.

3.3. Gana Hakkında Genel Bilgiler

Gana Batı Afrika'da yer alır; ülkenin güney kesimi Gine Körfezi ile komşudur, batıda ülke Fildişi Sahilleri'ne, doğuda Togo ve kuzeyde de Burkina Faso ile komşudur. Gana'nın toplam yüzölçümü 239.460 kilometre karedir ve ülke 28.308.301 kişilik bir nüfusa sahiptir (<http://www.statsghana.gov.gh/censuses.html>). Ülkenin iklimi

tropikaldır; iklim güneydoğu kıyısında sıcak ve nemli güneybatısında sıcak ve kurak, kuzeyde ise kuru ve sıcaktır.

USAID'e (2015) göre Gana'nın ana büyüme eğilimleri genellikle olumludur: fakirlik oranı % 35'tir, bu oran 1992'deki % 52'lik orandan % 35'e düşmüştür; beklenen yaşam süresi 57 seneye yükselmiş; HIV/AIDS hastalığının yetişkinlerde yayılma oranı % 4'ün altında kalmış ve ulusal ilkokula kayıt olma seviyesi de yaklaşık % 80 civarındadır. Bununla beraber, ülke hala uzun dönemli ekonomik büyümesine tehdit oluşturan önemli engellerle karşı karşıyadır. Bu engellere yetersiz enerji kaynağı, krediye erişim oranının düşüklüğü ve yüksek ödünç alma maliyetleri, düşük tarımsal üretkenlik, özel sektörün büyümesini engelleyen ticaret zayıf iklimi, bölgesel gelir uçurumları ve bölgesel ticaretteki zorluklardır. Gana, 177 ülke içinde, beklenen yaşam süresi, yetişkinlerin okuryazarlığı ve kişi başına düşen geliri ölçen 2005 tarihli Birleşmiş Milletlerin İnsani Gelişim İndeksinde 138inci sıradadır. Yıllık % 2,5 nüfus artışı ile Gana'nın halihazırdaki 27.409.893 kişilik nüfusu, ekonomi ve çevre üzerinde devasa baskılar oluşturarak 28 yılda ikiye katlanacaktır. Dahası, on çocuktan biri beş yaşına ulaşmadan ölümlerin birinci sebebi olan sıtmadan ölmekte ve HIV/AIDS bazı yerlerde artıyor gibi görünmektedir. Gana Yoksulluğu Azaltma Stratejisi 2003-2005 (GPRS 2003-2005) Gana'daki yoksulluğun birkaç sebebini belirtir. Strateji, yoksulluğu "kabul edilemez fizyolojik ve sosyal yoksunluk" olarak tanımlar. Bu tanım oldukça geniş bir tanımdır, fakat hem sosyal sermaye için olan kişisel yaklaşıma hem de kırılganlığın farklı boyutlarına iyi bir biçimde uymaktadır. İnsanların geçimiyle ilgili bazı sebepler, eğitimsizlik, mesleki yeteneklerin olmaması, şoklara maruz kalmak, batıl inançlara ve mitlere dayanan alışkanlıklar ve sosyal kabuller, makroekonomik istikrarın olmaması ve fakirlerin sosyal süreçleri, kamu politika seçimlerini ve diğer insanlar arasındaki kaynak dağıtımını etkileyecek kapasitelerinin olmamasıdır (GPRS 2003- 2005). Gana'nın

ekonomisi esas olarak kırsaldır: kakao, kereste ve ananas ana ihraç ürünleridir ve madencilik (başta altın madenciliği) yabancı dövizin en büyük kaynaklarından biri haline gelmiştir (World Bank 2007). İnsan Kaynakları Gelişimi ile ilgili olan bir kurum olan Uluslararası Fırsatlar ve Sanayileşme Merkezlerine (OICI) göre Gana düşük gelirli gıda eksikliği çeken bir ülke olarak sınıflandırılmıştır (OICI 2007). Dünya Gıda Programı Gana'nın en yoksul bölgelerinin, kuzey bölgesi, yukarı doğu bölgesi ve yukarı batı bölgesi, en yüksek gıda güvensizliği seviyelerine sahip olduğunu belirtmiştir. Gana'nın kuzey kısmı Afrika'daki en fazla eksik beslenen bölgeler arasına dâhil edilmiştir. Kırsal alanlarda, çiftçilik çoğu insanın ana meşguliyetidir. 1980lerin başlarında getirilen serbest piyasa sistemi ise aşırı derecede fiyat istikrarsızlığına yol açmıştır.

Birçok Kayayei'nin geldiği yer olan Kuzey bölgesinde, iki özellik tarımı oldukça zorlaştırmaktadır: düzensiz yağış kısa olan tarımsal dönemde sadece bir kere ürün almanın mümkün olmasına sebep olmaktadır. Tarımsal sezon yaklaşık olarak altı ay kadar sürer, Mayıs'tan Ekim'e kadar ve yağışlar daha da düzensiz hale geldiğinden, ürünler sıklıkla hasat vermemektedirler. İkinci problem ise ürünlerin canlı kalması için yeterli besinleri üretemeyen toprağın sebep olduğu azalan tarla verimidir. Aynı zamanda bölgede artan nüfus çevre üzerinde baskılara sebep olmaktadır. Bunun yanında, kuzey bölgesi, güneydeki sanayi ve tarım bölgeleri için ana işgücü kaynağını oluşturmaktadır (Awumbila 2007:1). Bu durum, kuzeyde yoksullaşmayı ve kentsel ekonominin güneyde göreceli olarak daha iyi olduğunu ifade eder. Kuzey bölgesi Gana'daki en yoğun yoksul bölgelerini barındırmaktadır. Çalışmalar kuzeydeki üç bölgenin nüfusunun yüzde sekseninin yoksul olduğunu tahmin etmekteyken, hemen hemen yüzde yetmişi de aşırı derecede yoksuldur (Ghana Statistical Service, 2000, 2005, Norton ve diğerleri, 1995, Awumbila'nın içinde 2007). Çocukların eksik beslenmesi ve yetişkinlerin okuryazarlık

oranı gibi diğer göstergeler yüksektir ve bölgedeki az gelişmişlik ve yoksulluğa işaret etmektedir.

USAID / Gana tarafından gerçekleştirilen yeni bir nüfusa dayalı sayım, yoksullukta yüzde 12 oranında, yaklaşık olarak hane halklarının yaşadığı orta düzeyde veya aşırı açlık 2012 yılında temel alınan seviyesinden yüzde 25 oranında, kuzeydeki hedeflenen bölgelerde 2012 yılından bu yana büyüme bozukluğu çeken çocuk vakalarının tekrarlanma sıklığında yüzde 17 oranında bir azalma ve günlük kişi başına düşen harcamalarda yüzde 20 oranında bir artış olsa da, Kuzey Gana hala Gana'daki en yoksul ve en kırılgan bölgedir.

Birçok Afrikalıda, ticaret ve ticari ruh çok güçlüdür ve Anarfi'ye (2001: 20) göre nüfus içindeki bütün insanlar bir dereceye kadar tüccardırlar. Maxwell ve diğerleri (2000: xiii) Gana'nın başkenti olan Accra'da genç çocukların öncelikli olarak bakımını üstlenen bütün insanların (genellikle çocukların anneleri) üçte ikisi bir çeşit gelir getiren faaliyet ile ilgilendiklerini belirtirler. Ülkede, ticarete lider bir rol üstlenmiş olanlar genellikle kadınlardır. Ankomah (1996: 39) kadınlar tarafından hâkim olunan gayri resmi ekonomik faaliyetlerin Gana'da gelir elde etme yollarının en önemlisi olduğunu belirtir.

Gana'nın nüfusu büyüklük bakımından en önemlileri Akan (% 47,5), Mole-Dagboni (% 16,6), Ewe (% 13,9), Ga-Dangme (% 7,4), Guan (% 4) ve Gurma (% 3,6) olan birçok etnik gruptan meydana gelmiştir (Gana İstatistik Kurumu, 2010 Nüfus Sayımı). Bunun sonucunda, ülkede en önemlileri Asante % 14,8, Ewe % 12,7, Fante % 9,9, Boron (Brong) % 4,6, Dagomba % 4,3, Dangme % 4,3, Dagarte (Dagaba) % 3,7 ve diğer diller % 36,1 olan birçok farklı diller konuşulur (ülkenin resmi dili olan İngilizce dâhil olmak üzere, 2000 Nüfus Sayımı). Bu yüzden, ülke içinde göç eden insanlar diğer

etnik grupların gelenekleri ve yaşam tarzları ile ve farklı dilleri konuşan insanlar ile karşılaşılır. Bu önemlidir, çünkü Gana’da insanların geçimi açık bir biçimde sosyal ilişkilerle iç içe geçmiş durumdadır (Hanson 2005: 1291). İnsanlar birçok farklı boyutta ve belirgin alan seviyelerindeki farklı sosyal grubun parçasıdır. Değişik sosyal alanlardaki etkileşimler “günümüzdeki topluluk hayatının iskeleti” olarak adlandırılabilir. Hanson (2005) ana geçim kaynakları kendilerinin evden yürüttüğü mikroekonomik teşebbüsler olan kişilerin ve ailelerin günlük etkileşimini inceler. Hanson aile üyelerini, akrabaları, komşuları ve yakın çalışanları birbirine bağlayan geniş bir beklentiler ve yükümlülükler bütünü olan sosyo-kültürel ve ekonomik ortamda, geniş ölçüde kişisel bağlantılara dayanmanın bulunduğu işaret eder (Hanson 2005: 1296). Akrabaları ile yaşamayan insanlar, örneğin Gana içinde veya Gana dışına göç etmiş insanlar, yeni arkadaşlık bağlarına dayanmak zorundadır. Bazıları kentsel bir ortamda ailelerinden uzak bir yabancısıdır ve sosyal ilişkilerinde önemli zorluklarla karşılaşılır. Hanson’ın ulaştığı sonuçlardan birisi de bu durumlarda bir kişinin komşularına, arkadaşlarına ve hayali akrabalarına karşı kuvvetli bağlılık oluşturma eğilimi vardır. Bununla beraber bu bağlılıklar, kültürel ve siyasi yönlendirme ile zarar görebilir.

3.3.1. Çalışma Bölgesi

Çalışma bölgesi Akra’dır. Akra yüksek sayıda kadın göçmenleri cezbeden şehirlerden biridir. Akra, güney kıyıda Gana’nın başkaenti, Büyük Akra Bölgesindedir. Büyük Akra Bölgesi, 1999’da yoksulluk sınırı altındaki %5’lik yaşama oranıyla en az fakir olan bölgedir. Bölgede beş adet yönetsel alan bulunmaktadır, Akra Metropolit Alanı (AMA), Tema Belediye Alanı, Ga, Dangme Batı ve Dangme Doğu. AMA alanı en fazla nüfusa sahiptir ve beş alandan üçünün toplam nüfusu 500,000’i geçmektedir (Gana Nüfus Sayımı 2000). Akra, Gana’nın ana ekonomik, idari ve finansal merkezidir ve

nüfusu, yüzyılın dönümünden itibaren, kısmen göçün sonucu olarak 4,010,054 milyona yükselmiştir. (Gana Nüfus Sayımı 2010). Şehir ülkenin ekonomik odak merkezidir ve ülkenin içlerinden kırsal kesimde yaşayanları, iç kesimde kalan daha fakir komşu ülkeler ve etkilenen diğer ülkelerden şehre göçe çekmektedir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

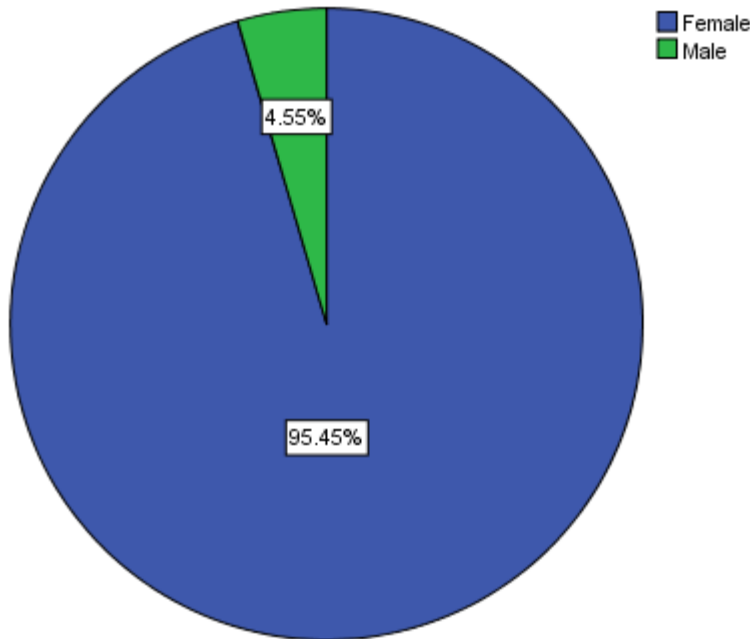
Bu bölüm yapılan araştırmanın sonuçlarına ve analizine yoğunlaşmaktadır. İlk kısım çalışmanın verilerini takdim eder. Takdim edilen veriden çıkarım yaparak, kadınların baş üstünde eşya taşımacılığı yapmasının sebepleri olarak bulunan faktörler tartışılır.

4.1. Verilerin Takdimi ve Analizi

Bu araştırmada, incelenen sosyal karakteristikler aşağıdakileri içerir: araştırmanın katılımcılarının sosyo-ekonomik şartları ve araştırmaya katılanların ailelerinin şahsi bilgileri.

Şekil 1. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Aşağıdaki şekil, araştırmanın katılımcılarının cinsiyet dağılımını gösterir.

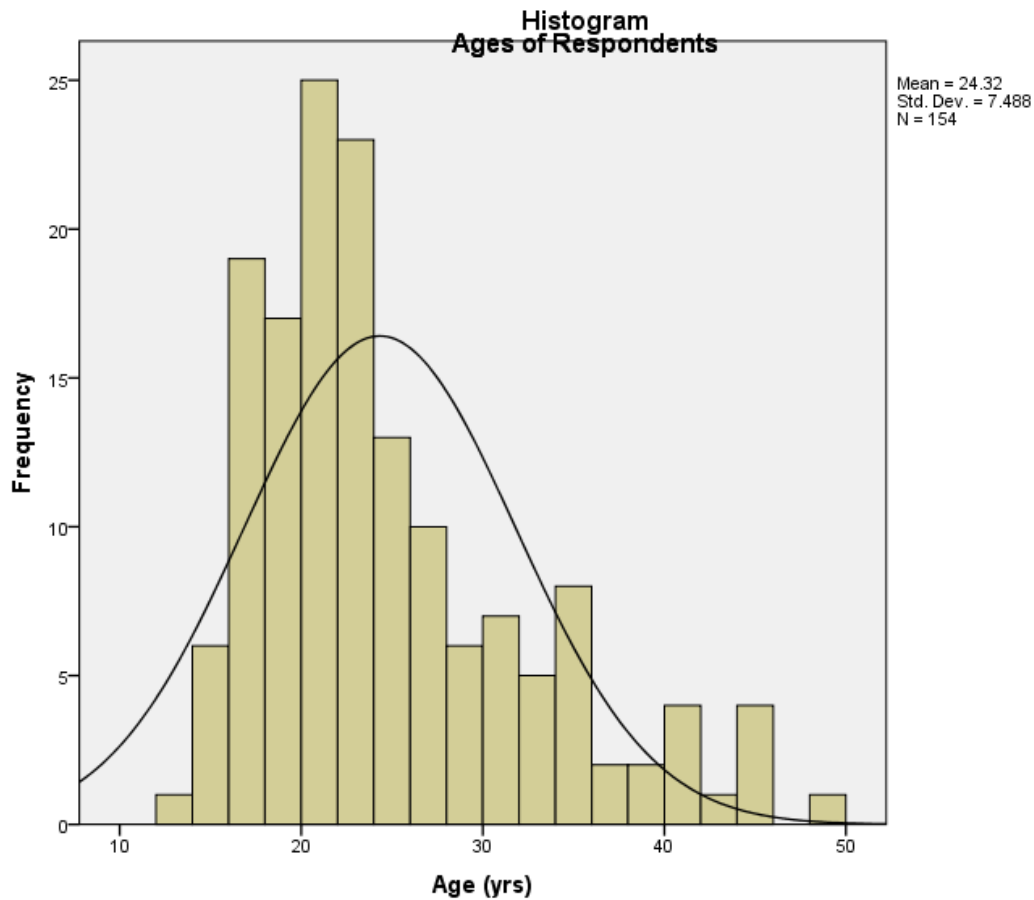

Female: Kadın, Male: Erkek

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Toplamda, çalışmada yüz elli (150) katılımcı ile mülakat yapıldı. Yukarıdaki şekil, mülakat yapılan 143 katılımcının kadın (katılımcıların % 95.45'ini temsil etmektedir), 7 katılımcının ise erkek (katılımcıların % 4.55'ini temsil etmektedir) olduğunu göstermektedir. Bu olgu, baş üstünde eşya taşımacılığı yapanların (Kayayei) esas olarak çoğunlukla okulu bırakmış olan genç kadınları ve kızları içerdiğini gösterir.

Şekil 2. Katılımcıların Yaş Dağılımı

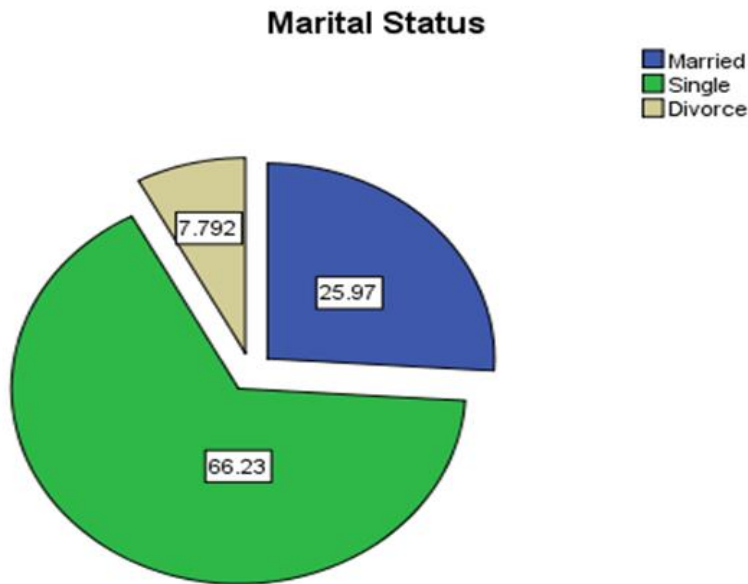
Mean: Ortalama, Std. Dev.: Standart Sapma, N: Toplam Sayı

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Katılımcılara yaşlarını belirtmeleri istendiğinde, yukarıdaki şekilde gösterildiği üzere Kayayelerin çoğunluğunun 15 ve 30 yaş arasında olduğu görülmektedir.

Bu onların genç olduğunu gösterir, okula gitme yaş aralığında bulunurlar ve ekonomik olarak gruplarının aktif üyeleridirler. Gözlemler sonucunda, Kayayerleri üç kategoriye yerleştirmenin gerekli olduğu bulunmuştur. İlk kategori 15 yaşın altındaki genç kızlardan oluşur (daha açık olmak gerekirse 9 ila 12 yaş arasındaki kızlar). Bu kızların, şehre iyice yerleşmiş olan akrabalarının yanında kaldıkları tespit edilmiştir. İkinci kategori, yaşları 16 ila 30 yaş arası olanlardan meydana gelir. Bu kadınların çoğunun çok kötü şartlar altında yaşadıkları ve çalıştıkları tespit edilmiştir. Gecelerini pazardaki satış yerlerinde ve tezgâhlar üzerinde, dükkânlar önündeki verandalarda ve diğer benzer yerlerde geçirirler. Pazar yerlerinin yanında olan umuma açık banyolar dışında, doğrusu kendilerini yıkayıp temizleyebilecekleri bir yer yoktur. Üçüncü kategori ise 31 ila 40 yaş arası kadınlardan oluşur. Bu kadınların bazıları kendi çocukları ile mütevazı şartlarda yaşasalar da, azınlıkta kalmışlardır. Kötüleşen ekonomik şartlar yüzünden evi idare etmek için biraz para kazanma amacıyla Kayayeri işine girmek zorunda kalmışlardır.

Şekil 3: Katılımcıların Medeni Durumları

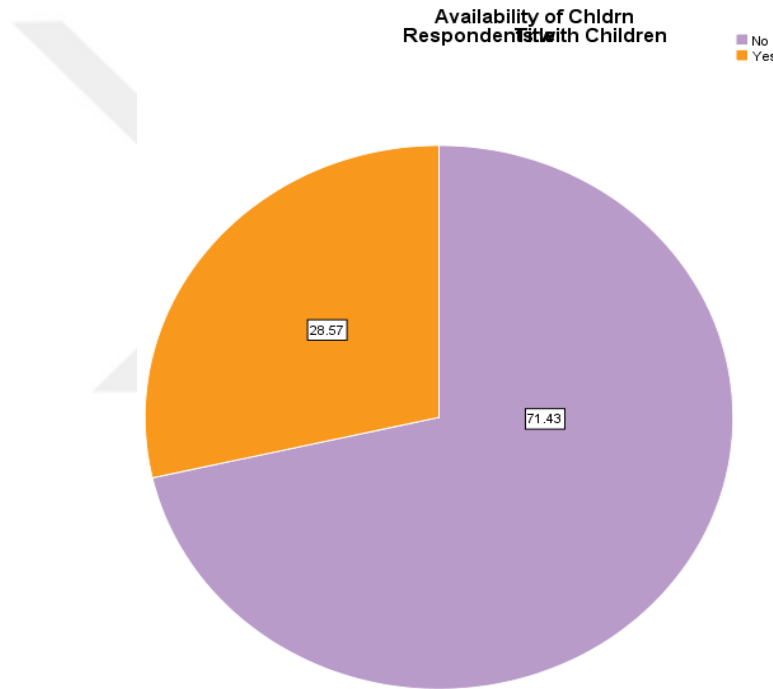

Married: Evli, Single: Bekar, Divorce: Boşanmış

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Yukarıdaki şekil, katılımcıların çoğunun bekâr olduğunu (99 adet katılımcı, toplam katılımcıların % 66.23'ünü temsil etmektedir) 39 katılımcının evli olduğunu (katılımcıların % 25.97'sini temsil etmektedir)12 adet katılımcının ise boşanmış olduğunu (katılımcıların % 7.79'unu temsil etmektedir) göstermektedir. Bu durum, Kayayei olgusunun esas olarak genç kadınları ve genç kızları kapsadığını göstermektedir. Aynı zamanda, Kayayei işine giren kadınlardan bir süreliğine evlenmiş ve çocuklarını yetiştirmiş daha yaşlı kadınlarda da artış olmuştur.

Şekil 4: Katılımcıların Çocuklarının Dağılımı

No: Hayır Yes: Evet

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Yukarıdaki şekil katılımcıların 107 tanesinin (katılımcıların % 71.43'ünü temsil etmektedir) hiçbir çocuğu olmadığını, 43 tanesinin (katılımcıların % 28.57'sini temsil etmektedir) ise çocuklarının olduğunu göstermektedir. Bu durum Kayayei işinin çoğunlukla genç kadınlar ve sıklıkla okulu bırakmış olan genç kızlar arasında meydana

geldiğini gösterir. Bununla beraber, çocukları olan bazı genç ve yaşlıca kadınlar da vardır.

Şekil 5.

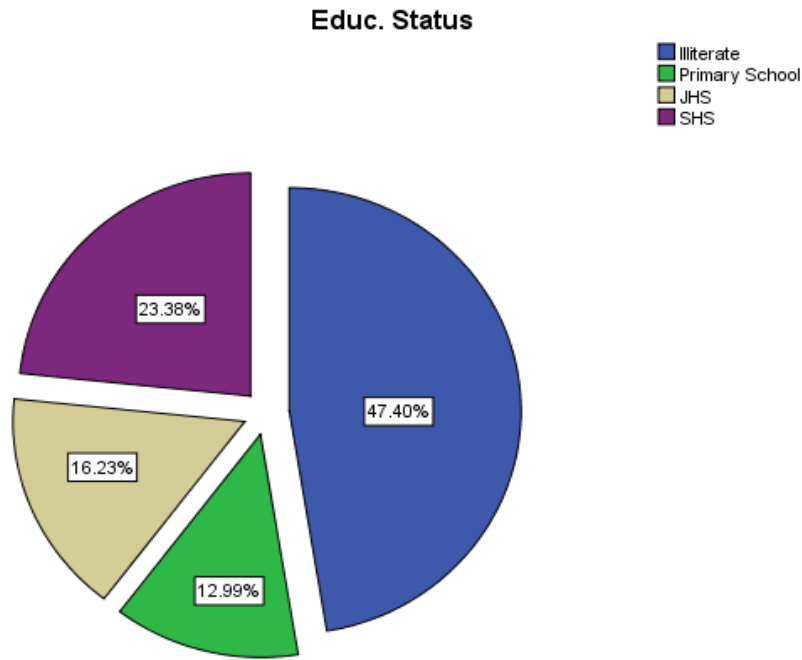
Katılımcıların Geldikleri Yere Göre Dağılımı

Geldiği Yer	Sıklık	Yüzde
Dagbon	88	57.2
Mampurugu	8	7.8
Nanumba	4	2.6
Gonja	6	3.9
Wa	19	12.3
Güney	4	2.6
Bolga	21	13.6
TOPLAM	150	100

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Kayayeilerin kim oldukları hakkında daha fazla bilgi edinmek için onların nereden geldiklerini bulmak gerekli hale gelmişti. Şekil 5, baş üstünde eşya taşıyıcılığı yapan bu kadınların geldikleri yere göre dağılımını göstermektedir. Güney şehirleri olan Cape Coast ve Kumasi'yi hariç tutup, Gana'nın kuzey kısımlarında olan diğer şehirleri de bir araya getirdiğimizde, bu çalışmadaki Kayayeilerin % 97,3'ünün Gana'nın kuzey kesimlerinden geldiği aşikârdır.

Şekil 6. Katılımcıların Eğitim Seviyesi.

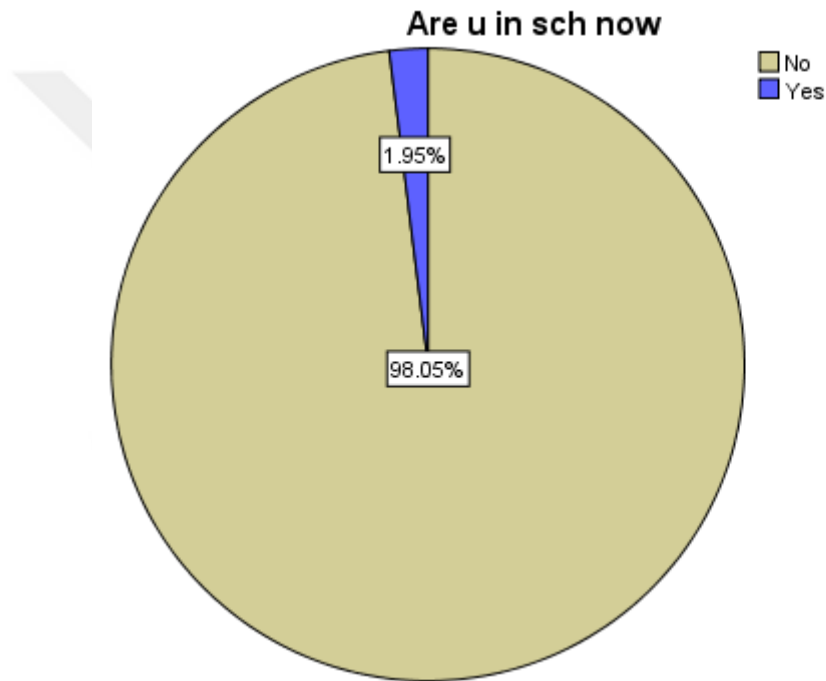
Illiterate: Okuma yazması yok, Primary School: İlkokul mezunu, JHS: Ortaokul Mezunu, SHS: Lise Mezunu

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Çalışmaya katılan hamallar arasında eğitim seviyesi çok düşüktür, çoğunluğu, Gana’da dokuz yıllık bir eğitim olan temel eğitimden yoksundur. Yukarıdaki şekil, 19 katılımcının (katılımcıların % 12.99’unu temsil etmektedir) altı yıllık eğitimi olduğunu, 24 tanesinin (katılımcıların % 16.23’ünü temsil etmektedir) dokuz yıllık eğitimi olduğunu, 36 tanesinin (katılımcıların % 23.38’ini temsil etmektedir) on iki yıllık eğitimi olduğunu göstermektedir. Çoğunluğun, (71 kişi, katılımcıların % 47.40’ını temsil etmektedir) herhangi bir resmi eğitimi yoktur. Onlar herhangi bir resmi eğitim programına kayıt yaptırmamışlardır (Şekil 6). Bu, Gana’daki ilkokul yaşındaki çocukların yaklaşık yüzde 87’sinin hâlihazırda okula kayıtlı olduğu düşünülürse gayet yüksek bir rakamdır (UNESCO, 2007). Daha da önemlisi, ilkokul ve ortaokul eğitimi Gana’da şu an ücretsizdir ve aynı zamanda da mecburidir (USDS, 2008). Hamalların düşük eğitimsel kazanımları yoksulluğa ve kültüre bağlanabilir. Filmer ve Pritchett

(1999) otuz beş adet ülkeyi karşılaştırdıkları çalışmalarında, fakir hane halkları arasında okula kayıt oranının düşük olması veya okulu bırakma oranlarının yüksek olması oldukça yaygındır. Hamalların büyük çoğunluğunun göç ettiği yer olan Gana'nın üç kuzey kesimlerinde yoksulluk yaygındır. Bu üç bölge, Gana'nın diğer bölgeleri ile kıyaslandığında orantısız bir şekilde yüksek düzeyde yoksulluktan etkilenmiş durumdadırlar (World Bank, 2008).

Şekil 7. Araştırmanın Yapıldığı Zamanda Hala Okula Giden Katılımcılar

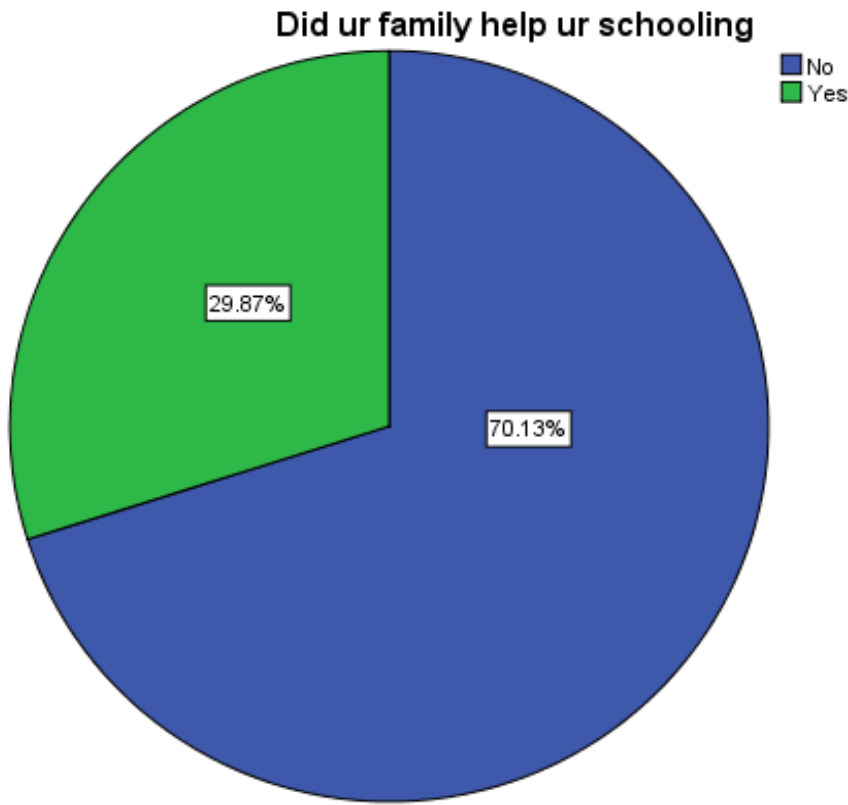

No: Hayır, Yes: Evet

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Yukarıdaki şekil Kayayeilerin çoğunluğunun (147 katılımcı, toplam katılımcıların % 98.05'ini temsil etmektedir) okulu bıraktığını gösterirken sadece 3 tanesinin (katılımcıların % 1.95'ini temsil etmektedir) okulda olduğunu göstermektedir.

Şekil 8. Eğitimlerine Ailelerinin Yardımını Olduğu Katılımcılar

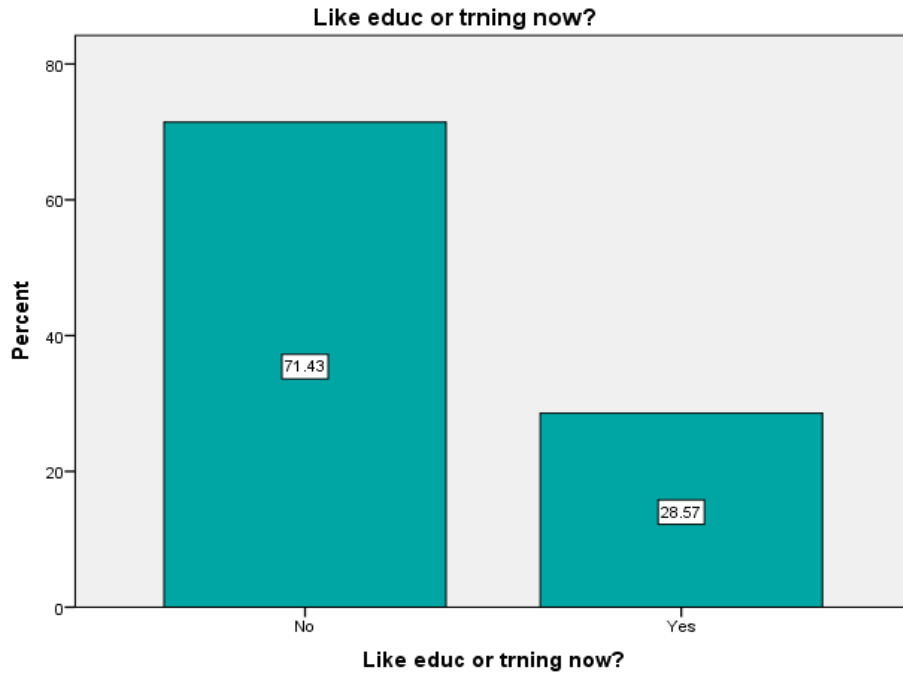

No: Hayır, Yes: Evet

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Katılımcılara okul masrafları ile ilgili kimin yardımcı olduğu sorusu ile ilgili karışık bir kalıp ortaya çıkmıştır. Birçoğu beraber yaşadıkları velilerinden biraz yardım aldıklarını söylemişlerdir. Hamalların 105 tanesi, (katılımcıların % 70.13'ünü temsil etmektedir) öz ebeveynlerinden hiçbir yardım almadıklarını söylediler, 45 tanesi ise (katılımcıların % 29.87'sini temsil etmektedir) öz ebeveynlerinden yardım aldıklarını belirttiler. Birkaç durumda ise, ekonomik şokların, velilerin çocuklarının okul masraflarını karşılamasında önemli olduğu görüldü.

Şekil 9. Daha Fazla Eğitim Öğrenim Almak İsteyen Katılımcılar

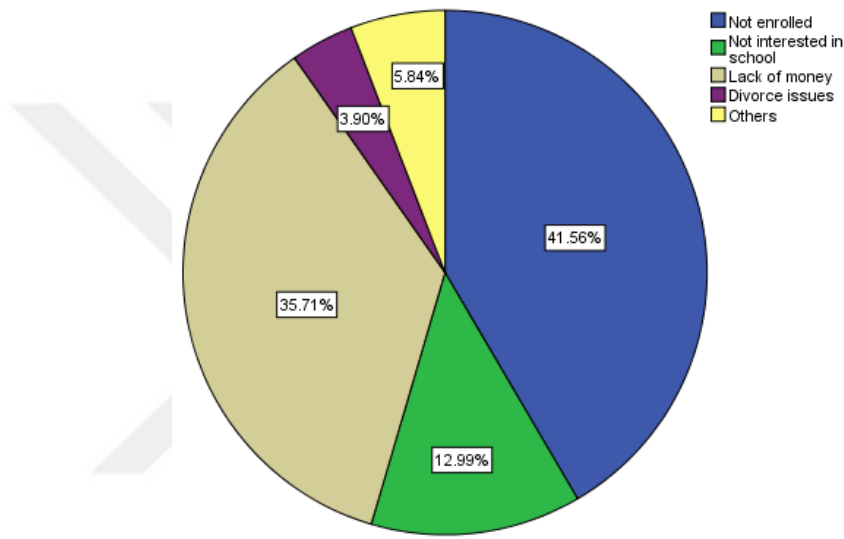
Percent: Yüzde

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Başları üzerinde eşya taşıyarak hamallık yapanların (Kayayeiler) çoğu okulu sevdiklerini ifade etmişler ve çoğunluğu da okula kayıtlı oldukları zaman okula iyi bir şekilde devam ettiklerini, fakat mülakatların yapıldığı zamanda herhangi bir eğitim ve öğretim almakla ilgilenip ilgilenmedikleri sorulduğunda da 107 tanesi (katılımcıların % 71,43'ünü temsil etmektedir) hayır demiş, 43 tanesi (katılımcıların % 28,57'sini temsil etmektedir) ise evet demiştir. Hâlihazırda eğitim almakla ilgili isteklerini azaltabilecek olan eğitimle ilgili herhangi bir problem yaşayıp yaşamadıkları sorulduğunda çoğunluğu, ücretler, okul kıyafetleri ve malzemeleri için para bulamamalarının bir problem olduğunu belirterek, okul masraflarından bahsetmişlerdir. Bütün katılımcılar, almış oldukları eğitimden daha fazlasını almış olmayı istediklerini söylemişlerdir.

Şekil 10: Eğitimi Bırakma Sebepleri

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kayıt olmamış	64	41.6	41.6	41.6
Okulla ilgilenmiyor	20	13.0	13.0	54.5
Para yokluğu	55	35.7	35.7	90.3
Boşanma mevzuları	6	3.9	3.9	94.2
Diğerleri	9	5.8	5.8	100.0
Toplam	154	100.0	100.0	

Not enrolled: Kayıt olmamış, Not interested in school: Okulla ilgilenmiyor, Lack of money: Para yokluğu, Divorce issues: Boşanma mevzuları, Others: Diğerleri

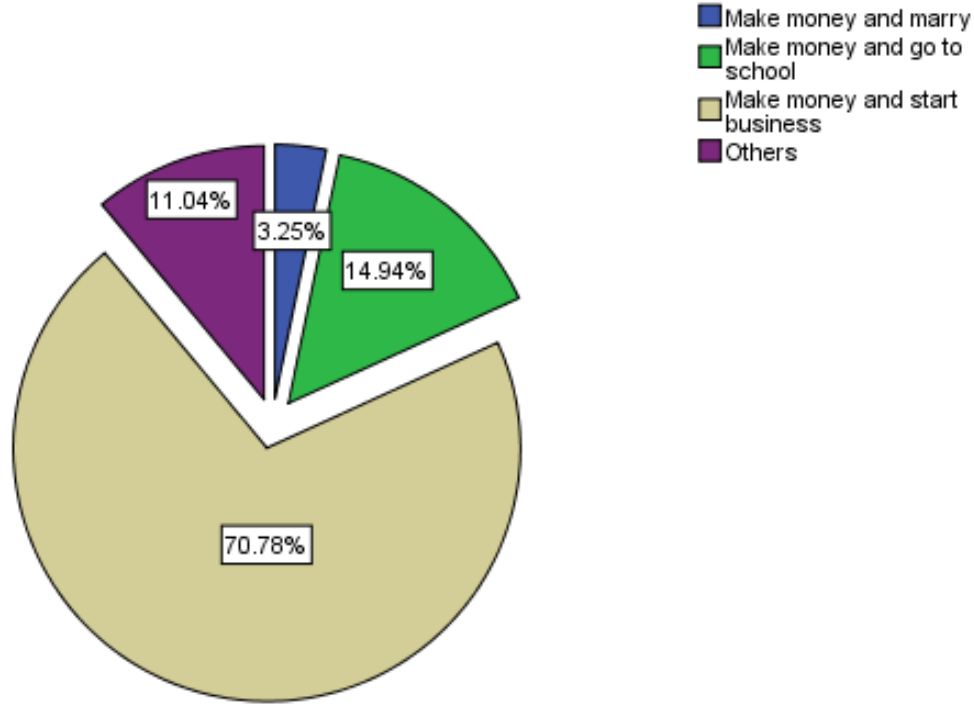
Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Okulu bırakmalarının ana nedeni sorulduğunda, eğitim almayan katılımcıların 62 tanesi (katılımcıların % 61,6'sını temsil etmektedir) ebeveynlerinin kendilerini okula gönderecek paralarının olmadığını öne sürmüşlerdir. 54 tanesi (katılımcıların % 35,7'sini temsil etmektedir) kendilerinin gerekli okul ihtiyaçlarını karşılayamadığını öne sürmüştür. Bu Filmer ve Pritchett'in (1999) düşük gelir ve yüksek oranda okulu bırakma arasındaki ilişkisi hakkındaki özelemleri ile tutarlıdır. Chambers (1989) da fakir ailelerin çocukların çalışmasına ihtiyaç duyduklarında eğitime yapılacak yatırıma değer vermedikleri iddiasını ortaya atmıştır. Katılımcıların ilave olarak 20 tanesi

(katılımcıların % 13'ünü temsil etmektedir) ebeveynlerinin, bunun bir zaman ve kaynak israfı olduğunu söyleyerek, kendilerinin okula gitmesini gerekli bulmadıklarını öne sürmüşlerdir. Bu, özellikle okula kayıt olmayan Kayayeilerin sayısında kendisini göstermektedir. Hiçbir eğitimi olmayan bu kadınlar kendilerinin okula gönderilen erkek kardeşlerinin olduklarını ifade etmişlerdir. Bu, gelişen ülkelerin eğitiminde önde gelen erkek cinsiyeti yanlılığı ile tutarlıdır (Holmes, 1999; Stash ve Hannum, 2001; Stromquist, 1989). Eğitimde erkek cinsiyeti yanlılığı hakkında birçok sebepler verilmiştir fakat bunların hepsi, ebeveynlerin kendi kızlarının değil, oğullarının eğitimine yatırım yapmasına yol açan kültürel veya sosyal geleneklerin ve sosyo-ekonomik faktörlerin değişik varyasyonlarıdır (Stash ve Hannum, 2001). Okulu bırakmakla ilgili, katılımcıların 6 tanesi (katılımcıların % 3,9'unu temsil etmektedir), boşanma mevzularını belirtmiş ve 9 tanesi ise (katılımcıların % 5,8'ini temsil etmektedir), vesayet altında olma gibi sebepleri belirtmişlerdir.

Şekil 11: Accra'ya Gelme Sebepleri

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Para kazanmak ve evlenmek	5	3.2	3.2	3.2
Para kazanmak ve okula gitmek	22	14.9	14.9	18.2
Para kazanmak ve bir iş kurmak	106	70.8	70.8	89.0
Diğerleri	17	11.0	11.0	100.0
Toplam	150	100.0	100.0	

Make money and marry: Para kazanmak ve evlenmek, Make money and go to school: Para kazanmak ve okula gitmek, Make money and start a business: Para kazanmak ve bir iş kurmak, Others: Diğerleri

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Yukarıdaki tablodan görüldüğü üzere, Akra'ya gelme ve Kayayei işine girmek için dört ana sebep verilmiştir. Çoğunluğu, (106 katılımcı, katılımcıların % 70,78'ini temsil etmektedir) para biriktirip bir iş kurmak istemişlerdir, çünkü onlara göre geldikleri yerde sermaye oluşturmak için yeterli fırsatlar yoktur. Diğer 5 tane katılımcı (katılımcıların % 3,25'ini temsil etmektedir) ise evliliğe hazırlık için şahsi eşya alma amacıyla para biriktirmek istemişlerdir. Elbiseler, ayakkabılar, takılar, mutfak eşyaları ve yeni evlenenden toplumun annesinin evine götürmesini beklediği diğer gerekli eşyalara ihtiyaç duymuşlardır. Başları üzerinde eşya taşıyanların 22 tanesi (katılımcıların % 14,94'ünü temsil etmektedir) para biriktirmek ve okula geri dönmek istemiştir. 17 diğer kadın (katılımcıların % 11,04'ünü temsil etmektedir), ise bu işte kocaları işlerini kaybettikleri için girdiklerini belirtmişlerdir. Bu kadınlar esasen 30lu ve 40lı yaşlarda olup hayatta kalmak ve okuldaki çocuklarını desteklemek için para

kazanmak zorundaydılar. Geri kalan katılımcılar ise çıraklık, elbise imalatı ve kuaförlük işlerine girmek ve araç gereç satın almak için çalıştıklarını söylemişlerdir.

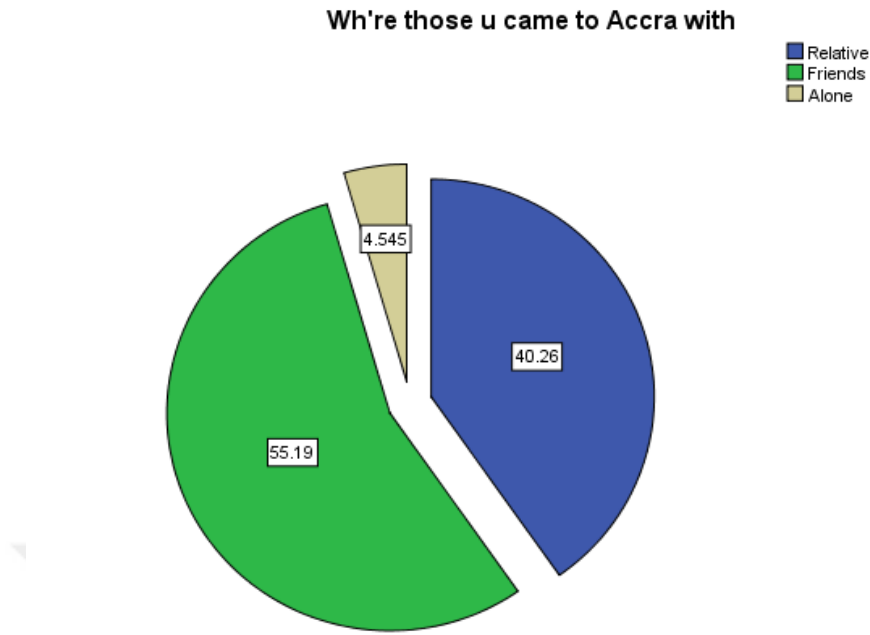
Şekil 12: Akra’da Kalış Süresi

Accra’da Kaldıkları Yıl Sayısı	Sıklık	Yüzde
1	16	10.4
2	26	16.9
3	27	17.5
4	34	22.1
5	16	10.4
6	13	8.4
7	1	.6
8	4	2.6
9	8	5.2
10	3	1.9
20	3	1.9
27	3	1.9
Toplam	150	100.0

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Yukarıdaki tablo, katılımcıların Akra’da kaldıkları senelerin sayısını gösterir. Katılımcıların Akra’da kaldıkları dönem birkaç ay ile yıllar arasında değişir. Bununla beraber, bazı katılımcıların Akra veya diğer güney şehirlerinde daha önce bulunduğunu da not etmek gerekir.

Şekil 13: Katılımcılara Akra'ya Gelmeleri İçin Yardım Edenler

Relative: Akraba, Friends: Arkadaşlar, Alone: Yalnız

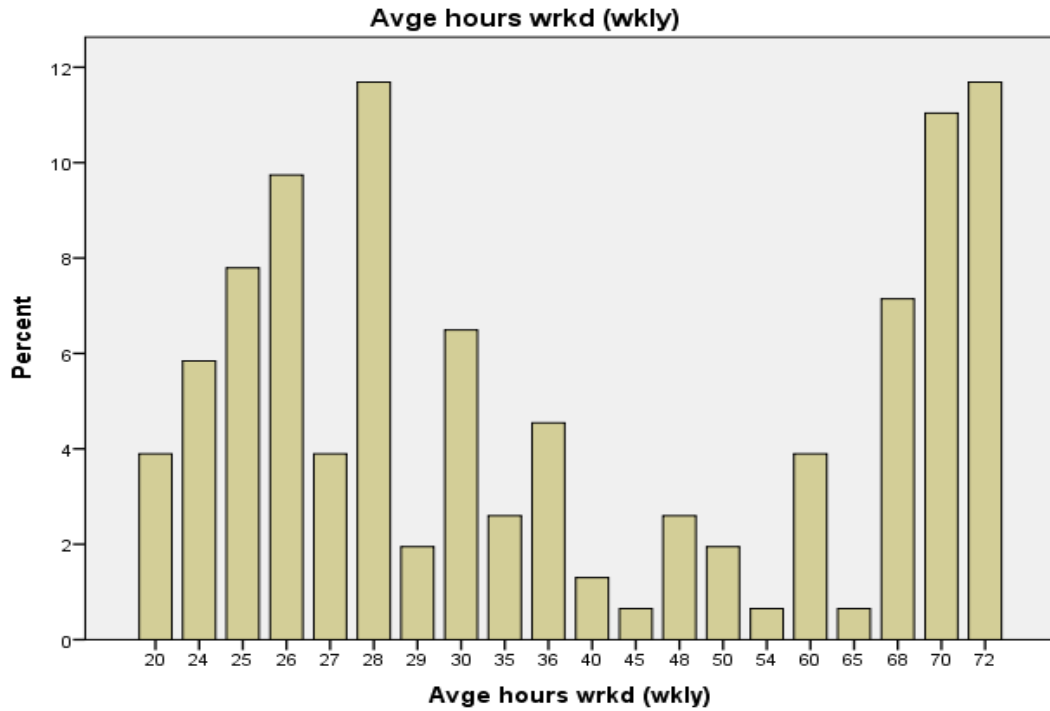
Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Yukarıdaki şekil, katılımcıların Akra'ya gelirken onlara eşlik eden veya onlara yardım edenleri göstermektedir. Katılımcıların 83 tanesi (katılımcıların % 55,19'unu temsil etmektedir) Akra'ya arkadaşları ile gelmişlerdir. Katılımcıların 60 tanesi (katılımcıların % 40,26'sını temsil etmektedir) Akra'ya kendi akrabaları ile gelmiş ve katılımcıların 7 tanesi ise (katılımcıların % 4,55'ini temsil etmektedir) Akra'ya yalnız başlarına gelmişlerdir.

Akra'ya akrabaları ile gelen Kayayeiler genellikle hâlihazırda Kayayoo olarak çalışan ablaları tarafından getirilmişlerdir. Kayayoo işi genellikle mevsimsel bir iş olduğu için, birçok kız, çiftçilik mevsiminde köylerine geri dönmektedir. Güneye, yeniden Kayayoo işi yapmak için geldiklerinde, yani çiftçilik sezonu sona erdiğinde ve

kuzeyde artık yapacak bir iş kalmadığında, yanlarında para kazanmak isteyen kız kardeşlerini de getirmektedirler. Bu arkadaş ve kardeş etkisi, aynı zamanda güneye tek başına giden büyük Kayayei grubunun önemli bir açıklamasıdır.

Şekil 14: Haftalık Ortalama Çalışma Saatleri

Percent: Yüzde

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Yukarıdaki şekil, katılımcıların Kayayei işine haftada harcadıkları zamanın miktarını göstermektedir. Katılımcıların işlerine günün ağarmasından, akşama kadar devam ettikleri gözlemlenmiştir.

Şekil 15: Katılımcıların Haftalık Ortalama Kazançları

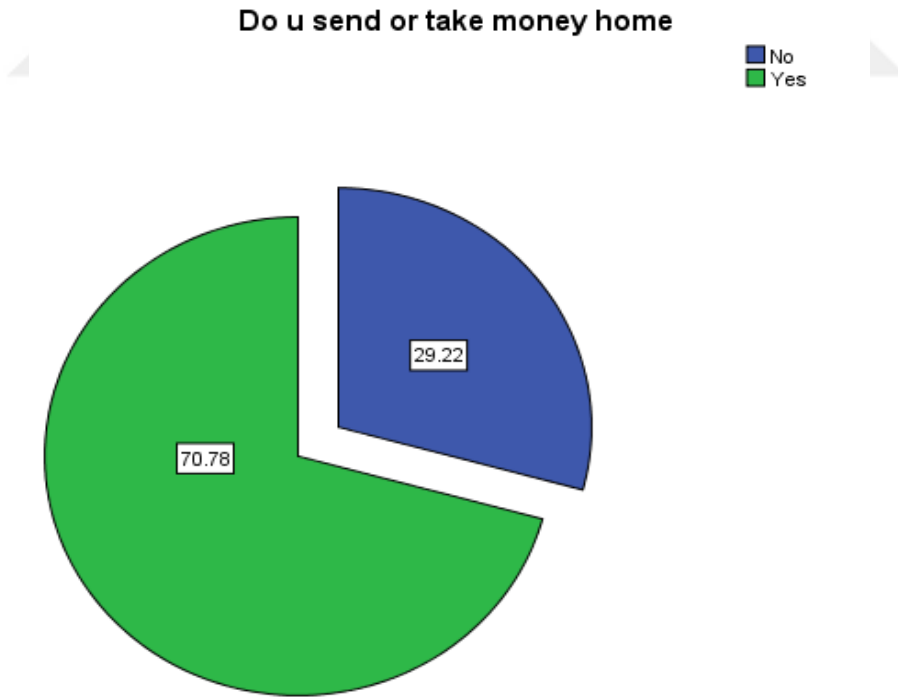
Tanımlayıcı İstatistik

	N	Uç değerler farkı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Ortalama kazanç (haftalık) Gana Cedisi (Gana'nın Para Birimi)	154	730	70	800	243.60	152.973
Geçerli olan N (liste bazında)	154					

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması, 2016.

Kayayeilerin günlük ve haftalık kazançları arasında farklar vardır. Yukarıdaki tablo, onların 70 ila 800 Gana Cedisi (Gana'nın Para Birimi) kazandıklarını göstermektedir.

Şekil 16: Memlekete Para Gönderenler

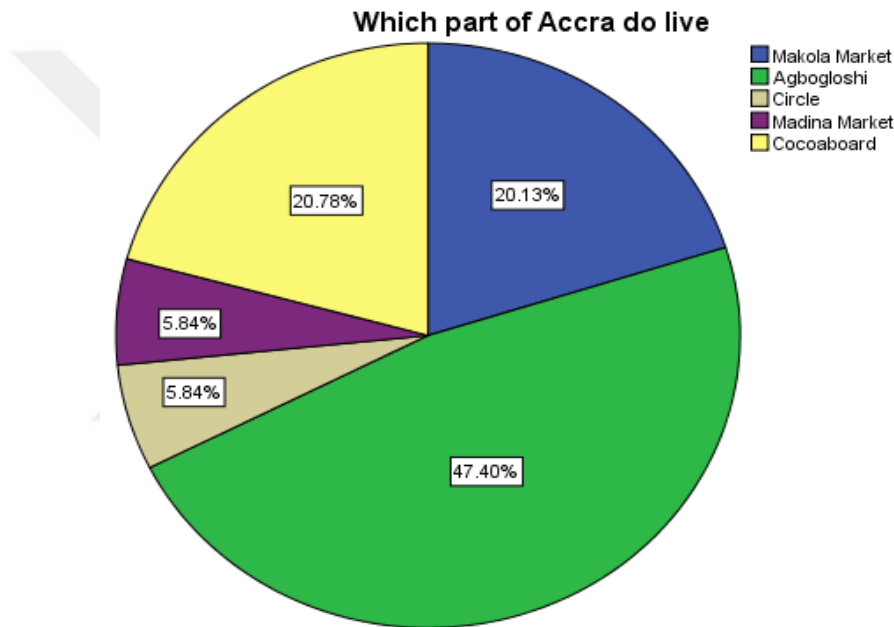

No: Hayır, Yes, Evet

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Yukarıdaki şekil katılımcıların 106 tanesinin (katılımcıların % 70,78'ini temsil etmektedir) memleketteki ailelerine para gönderdiklerini göstermekte, 44 tanesinin ise (katılımcıların % 29,22'sini temsil etmektedir) az para kazanmaları yüzünden eve gönderecek kadar para biriktiremediklerini söylemektedirler. Memleketine para yollayan katılımcıların sayısının yüksekliği, Kayayeilerin işinin ailelerin refahına önemli bir katkı yaptığını göstermektedir.

Şekil 17: Katılımcıların Akra'da Kaldıkları Yerler

Makola Market: Makola Pazarı, Agbogloshi, Circle: Meydan, Madina Market: Medine Pazarı, Cocoaboard: Kakao Kurulu

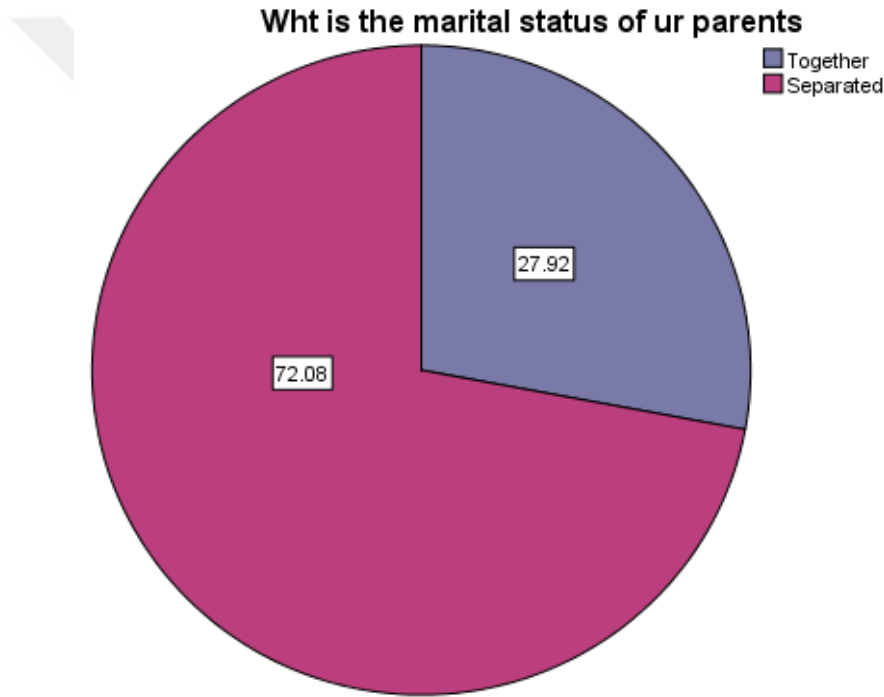
Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Kadın göçmen bir hamalın Akra şehrinde karşılaştığı en büyük zorluk iyi bir kalacak yerdir. Onlar, kaliteli bir yere yatırım yapabilecek kadar para kazanamazlar. Kayayeilerin çoğunluğu (71 Kayayei, katılımcıların % 47,4'ünü temsil etmektedir), Akra'da bir gecekondu semti olan Agbogbloshi'de kiraladıkları paylaşılan küçük kulübelerde yaşarlar, 31 tanesi (katılımcıların % 20,78'ini temsil etmektedir) Kakao

Kurulu Pazarı'nda yaşar, dükkânların önünde uyurlar, 30 tanesi (katılımcıların % 20,13'ünü temsil etmektedir) Makola pazarında yaşar, gezgin olarak yaşarlar, 9 tanesi (katılımcıların % 5,84'ünü temsil etmektedir) Medine pazarında ve diğer 9 tanesi de (katılımcıların % 5,84'ünü temsil etmektedir) Meydanda yaşar, geceleri dükkânları önünde veya şehrin kaldırımlarında uyurlar.

Katılımcıların Ailevi Bilgileri

Şekil 18: Katılımcıların Ebeveynlerinin Medeni Durumu

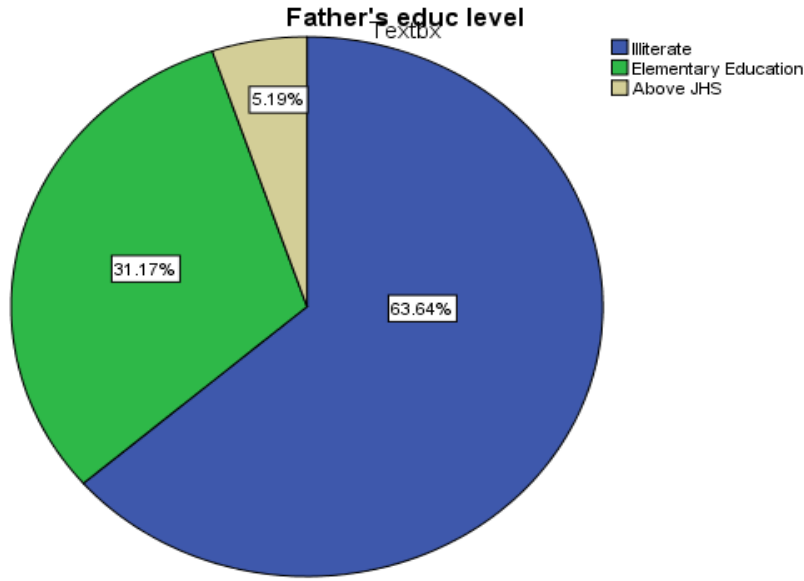

Together: Beraberler, Separated: Ayrılar

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Katılımcılardan 108 tanesi (katılımcıların % 72,08'ini temsil etmektedir) ebeveynlerinin ayrıldığını belirtirken, 42 tanesi de (katılımcıların % 27,92'sini temsil etmektedir) ebeveynlerinin beraber yaşadığını belirtmişlerdir.

Şekil 19: Katılımcıların Babalarının Eğitim Durumu

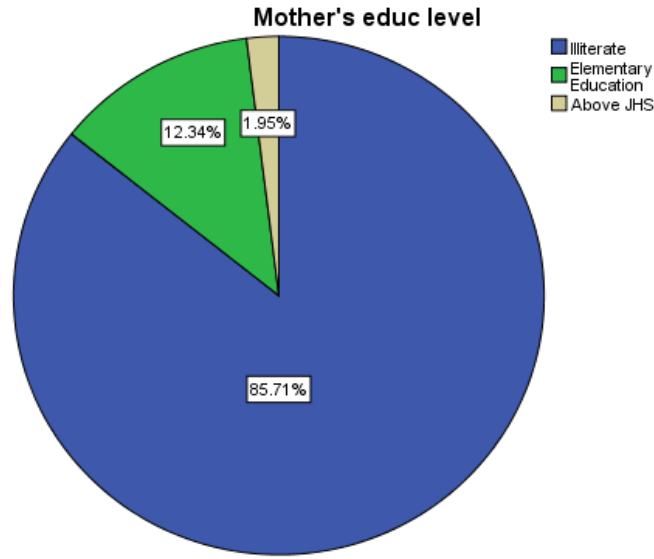

Illiterate: Okur yazarlığı yok, Elementary Education: İlkokul mezunu, Above JHS: Ortaokul üzeri

Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Veriler, katılımcılardan 95 tanesinin (katılımcıların % 63,64'ünü temsil etmektedir) babasının ya hiç okula gitmeyen, ya da sınırlı miktarda eğitim sahibi olan ailelerden geldiklerini göstermektedir. Katılımcılardan 47 tanesinin (katılımcıların % 31,17'sini temsil etmektedir) babasının ilköğretim eğitimi vardır ve kalan 8 katılımcının da (katılımcıların % 5,19'unu temsil etmektedir) babaları ortaokul mezunu ve üzeri eğitim seviyesine sahiptir. Bu durum, bu babaların üst düzey ve fazla gelir getiren işlere sahip olmadıklarını göstermektedir. Bu yüzden de katılımcıların çoğu ekonomik olarak daha düşük gelirli ailelerden gelmektedirler. Bu sonuçlar ebeveynlerin eğitim durumunun çocuklarının Kayayei olup olmayacaklarını belirleyeceğini göstermektedir. Bu aynı zamanda neden birçok Kayayeinin de düşük eğitim seviyesine sahip olduğunu açıklayabilir.

Şekil 20: Katılımcıların Annelerinin Eğitim Durumu.

Illiterate: Okuma Yazması Yok, Elementary Education: İlkokul Mezunu, Above JHS: Ortaokul Mezunu ve Üzeri

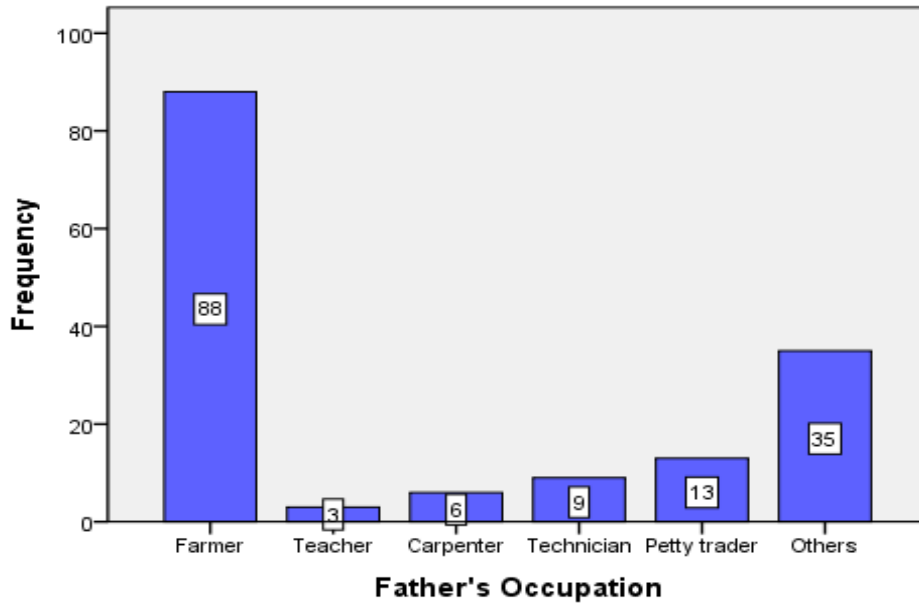
Kaynak: Zakaria I. Alan Çalışması 2016.

Veriler katılımcıların 128 tanesinin (katılımcıların % 85,71'ini temsil etmektedir) annesinin hiç okula gitmediğini gösteriyor, bu bir hayli yüksek bir rakam çünkü Kayayeilerin geldiği bölgede erkek çocukların eğitime daha fazla önem verilmektedir ve bu yüzden çok az anne okula gidebilmiştir. Katılımcıların 19 tanesinin (katılımcıların % 12,34'ünü temsil etmektedir) annesi ilkokul eğitimi almış ve 3 tanesinin (katılımcıların % 1,95'ini temsil etmektedir) annesi de Ortaokul ve üzeri eğitime sahiptir. Eğitimdeki cinsiyet yanlılığı hakkında birçok sebepler verilmiştir, fakat bunların hepsi ebeveynleri kızlarının değil, oğullarının eğitime yatırım yapmalarına yol açan kültürel veya sosyal geleneklerin ve sosyo-ekonomik faktörlerin birer varyasyonudur (Stash ve Hannum, 2001). Cinsiyet yanlılığına ilave olarak, doğum sırası da ebeveynlerin çocuklarını, özellikle kızlarını okula gönderme kararını etkilemektedir. Önceki çalışmalar, daha küçük olan çocukların, kendilerinden büyük olan kardeşlerine

göre okula gitme ihtimallerinin daha düşük olduğunu ortaya koymuşlardır (Mooch ve Leslie, 1983). Bununla beraber, Laura G. (2006) kadınların eğitiminin eşlerinin eğitimine oranla çocukların eğitimi arttırmada çok daha fazla bir öneme sahip olduğunu belirtmiştir.

Şekil 21: Babalarının Mesleği

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Çiftçi	88	57.1	57.1	57.1
Öğretmen	3	1.9	1.9	59.1
Marangoz	6	3.9	3.9	63.0
Tekniker	9	5.8	5.8	68.8
Küçük esnaf	13	8.4	8.4	77.3
Diğerleri	35	22.7	22.7	100.0
Toplam	154	100.0	100.0	

Katılımcıların çoğu, (88 katılımcı, katılımcıların % 57,1'ini temsil etmektedir) babalarının çiftçilikle uğraştığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan 3 tanesi (katılımcıların % 1,9'unu temsil etmektedir), babalarının öğretmen olduğunu, 6 tanesi (katılımcıların % 3,9'unu temsil etmektedir) marangoz olduğunu, 9 tanesi (katılımcıların % 5,8'ini temsil etmektedir) tekniker olduğunu, 13 tanesi (katılımcıların % 8,4'ünü temsil etmektedir) küçük esnaf olduğunu ve 35 tanesi de (katılımcıların % 22,7'sini temsil etmektedir) babalarının diğer işleri yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlar, babaları fiziki işlerde çalışan ve köyde çiftçilik yapan katılımcıların Kayaye olmak için göç etmelerinin, babaları bunları yapmayanlara göre daha yüksek bir ihtimal olduğunu göstermektedir. Bu durum, ebeveynleri tarımsal sektörde kendi başına işçilik yapan ailelerin çocuklarının diğer çocuklara oranla çalışma ihtimallerinin daha yüksek olduğunu gösteren Uganda'daki tütün yetiştiren alanlardaki çocuk işçiliği hakkındaki BAT çalışması (2002) ile de uyum içindedir.

4.2. Bulguların Değerlendirilmesi: Kadın göçmenlerin ve Kayayeilerin göç etme nedenleri

Bu çalışmanın bulguları, işsizlik ve ailelerin yetersiz gelir seviyesi yüzünden ortaya çıkan yoksulluğun onların çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayamamalarıyla sonuçlanmasının, Kayayei gibi baş üzerinde eşya taşımacılığı yapan kadın hamalları ailelerinin gelirine katkıda bulunmak için çalışmaya zorladığını göstermektedir. Katılımcılardan bazıları memleketlerini “sattıklarını” söylemişlerdir; bu katılımcılar farklı küçük esnafılık, ev hizmetçiliği veya çiftçilikle uğraşmaktaydılar. Bununla beraber, bu işler her zaman geçinmek için yeterli olacak kadar gelir temin etmemişlerdir. Bazı durumlarda, ebeveynler (özellikle anneler) çocuklarının sokaklarda çalışması için ilk sermayeyi temin etmişler, kızlarına güneşe gidebilmek için para vermişlerdir.

Kadın baş üzerinde eşya taşıyan hamalların güneye göç etmesine katkıda bulunan diğer bir faktör de “yaşıtların etkisidir”. Bu durum, çocukların hayata sokaklarda başlamalarını motive edenlerin arkadaşları olduğunu gösteren Göç çalışması (UNICEF) ile ilgilidir. Bu çalışmada, bu durum kendileri ile mülakat yapılan Kayayeilerde açıkça ortaya çıkmıştır. Mülakatlar, bu “yaşıtların etkisinin” farklı şekillerde meydana geldiğini göstermektedir: bazen güneyde çalışmakta olan ve evlerine dönen kızlar ve kadınlar kendi yaşıtlarına kendileri ile gelip gelemeyeceklerini ve Kayayei işine girip giremeyeceklerini doğrudan sorarlar. Sıklıkla, kadınlar ve kızlar diğer kadınları ve kızları güneyde karşılaştıkları zorlukları anlatarak değil, kazanmış oldukları paralardan bahsederek etkilemektedirler. Bu yüzden, kızların bazıları güneye gitmek için memleketlerini terk ettiklerinde karşılarına ne çıkacağını bilmemektedirler. Bununla beraber, kuzeydeki birçok aile ve güneye gitmek için memleketini terk eden kadınlar, kadınların şehirlerde karşılaştıkları zorlukların farkındadırlar. Aynı zamanda, Kayayeilerin memleketlerine döndüklerinde giyim tarzı ve konuşmaları diğer kızların da gitmelerini teşvik etmektedir, bu kızlar köylerinin dışındaki hayatla ilgili merak içindedirler. Bazı ebeveynler, diğer çocuklarını daha meraklı yapan kızlarının giyim tarzlarının ve davranışlarının eski zamanlardan farklı olduğunu söylemişlerdir. Sonuç olarak, memleketteki hem erkek, hem de kız yaşıtlar tarafından güneye gitmek prestijli bir şey olarak görülmektedir. Bu dolaylı olarak kızları köyden çıkmaya, kendi öz değerlerini geliştirmeye ve etraflarındaki insanlardan saygı görmeye teşvik etmektedir.

Kayayeilere katkıda bulunurken, durum analizinin gösterdiği bir diğer faktör de çocuk suistimalıdır. Belge, Akra'nın sokaklarında bulunan tahminen 15.000 adet çocuktan 900 tanesinin kendi aile ortamları içinde ve dışında suiistimale uğramaları sebebiyle evi terk ettiklerini gösteren Göç çalışmasına atıfta bulunmaktadır (UNICEF 2000: 135). Gerçek sayılar hakkında bir bilgi alabilmek zordur, çünkü bu konular

hakkında öyle büyük bir tabu vardır ki, bunları fazla sayıda insan tartışmak istemez. Fakat, çocukların göç etmesindeki sebeplerden birinin suiistimal olduğunu fark etmek önemlidir, ve bu tür durumların etkileri hakkındaki bilgiye, gerekli müdahaleleri yapmak için ihtiyaç duyuyoruz. Mülakatlarda konu doğrudan gündeme gelmemiştir, öyle ki bu durum araştırmacı olarak benimle katılımcılar arasında güven ilişkisi oluşturmaya yetmeyecek kadar kısa süre ile ve tercüman kullanmamdan kaynaklanan zorluklarla açıklanabilir. Bununla beraber, (cinsel) suiistimalin bazı katılımcıların güneye göç etmelerinin sebeplerinden birisi olması yüksek ihtimaldir.

Dahası, ebeveynlerin güçsüzlük hissi olarak adlandırılabilceğimiz, yukarıda bahsedilen konulara eklenebilecek olan üvey çocuk olmak ortaya çıkmıştır. Bazı ebeveynler çocuklarının ihtiyacı olan şeyleri onlara vermek istemektedirler, fakat onların ihtiyaçlarını karşılamının mümkün olmadığını görmektedirler. Kuzey Gana'nın bazı kesimlerinde en yaşlı kızın, babanın en büyük abisine evlatlık olarak verildiği bir gelenek vardır. Bu abinin eşi (kızın yengesi) çocuğa ve kendi çocuklarına bakar fakat bu yengeler bazen bakmaları gereken yeğenlerine fazla ihtimam göstermezler. Bazı kızlar için, bu durum, Kayayei işine girmelerinin sebeplerinden bir tanesidir. Belirtilen ilgili problemler ebeveynlerin ihtimam göstermemesi ve ebeveynlerin sorumsuzluğu ve kayıtsızlığıdır. Birçok ebeveyn kendilerini çocuklarına bakmakla yükümlü hissetmemektedirler. Ebeveynler boşandığında veya ayrıldığında, vakaların sadece üçte birinde her iki ebeveyn de çocuklarının bulunduğu aynı yerde bulunmaktadır.

Sonuç olarak, ön plana çıkarılan diğer önemli bir faktör evlilikle ilgili olan geleneklerin önemidir. Erken evlilikler, Kayayeilerin geldiği yer olan Gana'nın kuzey kesimlerinde yaygındır. Gelenekler, ebeveynlerin (özellikle annelerin) kendi kızlarına çeyiz temin etmelerini gerektirmektedir. Bu çeyizler, yemek pişirme araç gereçleri ve elbiselerden oluşur ve evliliğin gerekli bir parçası olarak görülürler (UNICEF

2000:136). Kayayerilerle yapılan mülakatlarda bunun göç için önemli bir motivasyon olduğu ortaya çıkmıştır. Hamallar, kendi ebeveynlerinin kendileri için alınmasını umdukları eşyalar için para sağlayamadıkları için üzüntülü olduklarını ve bunun da onları memleketlerini terk etmeleri için teşvik ettiğini ifade etmişlerdir. Kendi memleketlerinde olduklarında bu eşyaları alamayacaklarını anlayan hamallar ise Akra'da iş fırsatları aramaya karar vermişlerdir. Şu an kap kaçak, elbiseler ve yemek pişirme malzemeleri almak için para biriktirdiklerini ifade etmişlerdir.

4.3. Kayayerilerin Eğitim Üzerindeki Etkileri.

Gelişmekte olan ülkelerdeki eğitimin ekonomik ve işçi piyasasının başarısı için en önemli belirleyici ve sosyoekonomik hareketlilik için ana vesile olarak görüldüğü aşikârdır, fakat bu durum, genç kadınları ve kızları okulu bırakmaktan ve baş üzerinde eşya taşımacılığı (Kayayeri) yapmaya girişmekten alıkoymamaktadır. Hamallık yapmak için göç etme kararı, eğitime alternatif olan ekonomik bir yol olarak görülmektedir. Bu durum, kızların ya ilgi eksikliği yüzünden, ya da derslerinin kötü olması veya fakirlik yüzünden okulu terk etmeleri yüzünden meydana gelmektedir. Bu durum, kırsal kesimdeki fakir ebeveynlerin çocukları ekonomik varlık olarak gördüklerini ve onların okula gitmelerinin, kendi kazançlarından mahrum kalmak anlamına geldiğini belirten Laura'nın (2006) çalışması ile tutarsızlık arz etmektedir.

Bu araştırmanın sonuçları, baş üzerinde eşya hamallığı (Kayayeri) yapmak için Akra'ya göç etmenin, baş üzerinde eşya hamallığı yapanların (Kayayeri) eğitimine önemli bir negatif etki yaptığını göstermiştir. Bu durum Kayayerilerin, genç kadınları okulu bırakıp Kayayeri olmak için göç etmeye teşvik eden çekim etkisi haline gelmeleri yüzündendir. Günün ağarmasından, güneşin batışına kadar çalışırlar, bu yüzden de Kayayerilerin göç ettiklerinde eğitimlerine devam etmedikleri gözlemlenmiştir.

BÖLÜM V

GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Genel Değerlendirme

Bu çalışmanın sonuçlarına göre, tipik bir kadın hamal veya Kayaye otuz yaşlarında veya daha genç ve evli olma veya nişanlanma ihtimali daha yüksek olan genç bir kadındır. Onlar Gana'nın kuzey kesiminden ve ülkenin güneyindeki kentsel alanlara yakın olan bölgelerdendir. Hamal yoksul bir sosyo-ekonomik ortamdandır ve çok az eğitilidir veya hiç eğitimi yoktur. Bu çalışmada, hepsi Gana'nın kuzey bölgelerinden olan kadın hamalların düşük eğitim seviyeleri vardır. Bu durum sadece hamallara has bir durum değildir, fakat kuzey Gana'daki kadınların eğitiminin bir yansımasıdır. Teknik olarak, tipik bir hamal kendileri ve aileleri için daha iyi ekonomik imkânları aramak için şehirlere göç eder. Bazı kadınlar için göç, kültürel ve geleneksel şartlar tarafından teşvik edilmiştir. Katılımcılara, şehre göç etmelerindeki en önde gelen sebepleri sıralamaları istendiğinde, 106 katılımcı (katılımcıların % 70,78'ini temsil etmektedir), memleketlerindeki ekonomik fırsatların eksikliğinden bahsetmişlerdir. Onlar, şehirleri memleketlerinde kalıp çiftçilik yapmaya zorlanmalarından ziyade, iş için para kazanma ve para biriktirmelerini sağlayacak işleri bulma fırsatları açısından daha fazla seçenek sunan yerler olarak görmektedirler.

Hamalların şehirlerde, kendi memleketlerine kıyaslandığında daha çok seçeneklerinin olmasına rağmen, bu seçenekler gayri resmi sektörde birkaç seçenekle sınırlıdır. Eğitimlerinin olmaması veya eğitim seviyelerinin düşük olması, onların kuzeyde memleketlerinde ve güneydeki şehirlerde işlerine yarayacak olan veya diğer çeşit iş bulma fırsatlarını sınırlamaktadır. Holmes (1999) okul bitirmenin gelecekteki

kazancın önemli bir belirleyicisi olduğunu ve eğitimin bireyler ve toplum üzerindeki geri dönüşlerinin ilk yatırımları fazlasıyla aştığını belirtmiştir. Bununla beraber, yakın dönemde Gana’da yapılan çalışmalar, eğitimin bir insan için temel eğitimin ötesine geçmeyi başarıp, ortaokul ve liseyi bitirdiğinde faydalı olacağını göstermiştir (Hashim, 2007). Bu yüzden, düşük sosyo-ekonomik ortamlardan gelen insanların bu geri dönüşleri elde etmek için lise eğitimine para ödeyemeyeceklerinden dolayı ellerindeki az kaynakları temel eğitime yatırmayarak akılcı bir seçim yaptıkları ileri sürülmüştür. Eğitim eksikliği hamalların bir meslek öğrenme yeteneklerini de etkilemektedir. Ülke çapında yapılan sınavdan dolayı, çoğu geleneksel çıraklık ve/ya resmi mesleki eğitim programları en azından temel eğitimi tamamlamayı gerektirmektedir (Oketch, 2007; Shiohata ve Pryor, 2008). Çalışmadaki hamallar daha iyi iş bulmadaki veya bir meslek edinmedeki şanslarının en azından temel eğitim ve bir miktar maddi sermaye ile daha iyi olacağını kabul etmişlerdir.

Eğitim, bir bireyin insani sermayesini ve bir milletin insan kaynaklarını geliştirebilir. Schneider (2003), temel eğitim seviyesinde bile eğitime yapılacak yatırımın önemli ölçüde gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomileri geliştireceğini ve kendi ihtiyaçlarını giderebilen toplulukları ortaya çıkaracağını ortaya koymuştur. Katılımcılara neden eğitimsiz oldukları veya eğitimlerine neden devam etmedikleri sorulduğunda, ezici bir çoğunluk memleketlerindeki ekonomik durumu ifade etmişlerdir. Bu birkaç aşamada, üzücü bir istatistiktir, özellikle Gana’da temel eğitimin ücretsiz iken. İlaveten, lise eğitimi 1957 yılındaki bağımsızlıktan bu yana, üç kuzey bölgesinde ücretsiz olmuştur. Fakat bu üç bölge ekonomik olarak taşrada kalmış ve onların okula kayıt olma ve mezun olma açısından eğitim seviyeleri ülkenin geri kalanına kıyaslandığında çok geri kalmıştır.

Yukarıdakilerden çıkaracağımız sonuç, Gana'daki herkes için bedava olan eğitim ile her ailenin bu fırsatı kullanıp kullanmamasının kendisine kaldığı gerçeğidir. Bununla beraber, bu sonuç, Gana'daki ve birçok geçimlik tarım yapan topluluktaki okula kaydolmayı belirleyen altta yatan etkenleri gözden kaçırmaktadır. Yoksul topluluklarda, bir çocuğu okula kaydettirmek, okul ücreti, okul malzemeleri, yemek masrafı ve çocuğu okulda tutmak için gerekli olan diğer şeylerden daha fazla maliyetlidir. Burada ebeveynler çocuklarını okula yazdırdıklarında, (bir varlığın veya kaynağın bir sonraki en iyi alternatif kullanımının maliyeti olarak tanımlanan) gerçek fırsat maliyetleri vardır. Ebeveynlerin fırsat maliyetleri, diğerlerinin yanı sıra, elde edemedikleri ücretler, çiftçilik emeği, bedava çocuk bakımı ve (kızların durumu için) ertelenmiş gelin olma masraflarıdır (ILO, 2004; Schneider, 2003). İlaveten, ebeveynler, gerçek olan ailelerinin geçimini sağlama problemiyle karşılaştıklarında, eğitim ve onun ilgili masrafları gibi bir şey özellikle kızlar için bir lüks olarak görülmektedir. Bu durum, ebeveynlerin çok az olan veya hiç olmayan eğitimleri ile birleştiğinde, çocukların okula kaydedilme şansları çok fazla azalmaktadır.

5.1.1. Sonuç

Bu araştırmanın bulguları, hane halklarının ekonomik durumunu kötüleştiren ve yüksek derecedeki işsizliğin sonucu olan hane halkı fakirliğinin, Gana'nın kuzey kesimlerinde baş üzerinde eşya taşımacılığı (Kayayei) olgusuna yol açan en temel faktör olduğunu göstermiştir. Dahası, yaşlıların etkisi, erken evlilik ve çocukları evlatlık verme kültürel uygulamalar Kayayeyi etkileyen faktörler arasındadır. Bu faktörler, ya bir iş kurmaları, evlilik malzemeleri elde etmeleri ya da evin gelirine katkıda bulunmaları için para kazanmak üzere genç kadınları ve kızları, Kayayeiliğe girmek için göç etmeye teşvik etmiştir. Bu yüzden, bu çalışmanın bulgularına dayanarak, iç göçün ve baş üzerinde eşya hamallığı yapmanın, hamallığı yapan genç kadınların ve kızların eğitimi

üzerinde büyük etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Açıkça, Kayayei, eğitime, farklı bir ekonomik alternatif haline gelmiştir.

5.1.2. Öneriler

Baş üzerinde eşya hamallığı (Kayayei), onu yapanların eğitimini olumsuz olarak etkileyen gerçek bir sosyal problemdir. Bu çalışmada belirlenen problemler ışığında, aşağıdaki öneriler verilmiştir ve bu önerilerin tereddüt etmeden üzerine eğilmesi gerekmektedir.

Vatandaşlarına eğitim imkânları sağlamak hükümetlerin sorumluluğudur ve bu, ücretsiz temel ve lise eğitimi sağlamanın ötesine geçmelidir. Okula kaydolmayı etkileyen altta yatan ekonomik ve kültürel faktörler üzerine eğilmelidir. Gana'da yakın zamanlarda uygulanmaya başlanan Okul Beslenme Programları (OBP) okulu bırakmaların ve özellikle kızların okula kayıt olmamasının önüne geçmenin bir yoludur. Program, 2006 yılında pilot bölge olarak seçilen okullarda başlamıştır ve ilk yakaladığı başarı üzerine 2008 yılında ülke çapında yaygınlaştırılmıştır. Okul beslenme sistemi, ebeveynlerin çocuklarını okulda tutmalarını teşvik etme yeteneğine sahiptir. Program, ihtiyaç olan beslenmeyi bedava yemekler ve öğrenciler belli bir devam seviyesini yakaladığında eve gönderilen yiyeceklerden oluşur. Ebeveynlerin çocuklarını okula göndermelerinin fırsat maliyetini azaltma amaçlı OBP gibi programlar, özellikle kızların okula devamı başta olmak üzere okula devamı arttırmada esas bir yer teşkil etmektedir. Çiftçiliğin yapılmadığı zamanlarda öğrencilerin okula gittiği yenilikçi okul takvimleri ve çiftçilik sezonlarında ebeveynlere çiftliklerde yardım etme yolları araştırılmalıdır. Bedava temel eğitim, bedava ders kitapları, okul giysileri ve yemekleri (OBP'de yapıldığı gibi) içerecek şekilde genişletilmelidir. Çocukların okula devam etmeleri üzerine ebeveynlerin eğitilmesiyle birleştirilen bu tür programlar okula kaydolma ve okula devam etme oranlarını arttırmada ciddi yol kat ettirebilirler. İlaveten, kuzey

Gana’da okulların altyapısını ve imkânlarını arttırmayı, özellikle öğretmenlerin çalışma şartlarını ve maaşlarını iyileştirmeyi hedefleyen ülke çapındaki eğitim politikaları uygulanmaya başlanmalıdır. Gana Eğitim Hizmetleri (GEH), son derece kötü durumdaki yoksulluk ve bölgede altyapının ve imkânların olmaması yüzünden sürekli bir biçimde iyi öğretmenleri kuzey Gana’da tutmakta zorlanmıştır. Bu durum, kuzeyde görev yapmanın bölgenin eğitim standartlarını etkileyeceğini kabul eden ülkedeki öğretmenlerin düşük maaşları ve öğretmenler için hiçbir ilave teşvikin olmaması ile birleşmiştir. Bu mevzuların bazıları ele alındığında, Kayayeilerin düşük eğitim seviyesi problemini kaynağında çözecek ve ileride hamal olacaklara toplumda tam ve anlamlı işler bulmaları veya bir meslek öğrenmeleri için yardımcı olacaktır. İnsanların çok az veya hiç eğitimleri ve hayatlarını kazanmak için hiçbir yetenekleri olmadığında, hayatlarını kazanmak için bir nitelik olan kendi insan güçlerine dayandıkları görülmüştür (Chambers, 1989; Rakodi ve Llyod, 2002). Finansal sermayenin yokluğunda, bireyler kendi insan sermayelerini (çalışma yeteneklerini) satışa çıkaracaklardır. Hamallar, hayatlarını kazanmak için fiziki güçlerine dayanmaktadırlar. Hayat kadınları hayatlarını kazanmak için daha farklı bir varlığa dayanmaktadırlar. Bazı kadın hamalların piyasaya sürebilecekleri farklı varlıklarının olduğunu fark ettiklerinde hayat kadınlığına eğilim gösterdikleri şaşırtıcı olmamaktadır (Tawiah, 2007; Yeboah, 2008). Hayat kadınlığına girişme eğilimi de diğer türdeki çocuk işçiliğinde ve de sokaklarda yaşayan çocuklar arasında yaygındır (ILO, 2004). Sonuç olarak, kızların ve kadınların güçlendirilmesi üzerine eğilme amaçlı milli stratejik politikalar göz önüne alınmalıdır. Bu tür milli politikalar, genelde ve özellikle kuzeydeki kadınlar için, kadınlar ve kızlar için faydalı olmayan kültürel uygulamaları sonlandıracaktır. Daha önce de bahsedildiği üzere, ebeveynler üzerinde yasal yaptırımlarla desteklenen bedava mecburi eğitim ve okul beslenme programı hem kızların, hem de oğlanların okulda

kalmaları ve kendi insan sermayelerine yatırım yapmalarının etkili bir yoludur. Hamallarla ilgili olarak, onlara yetenekler kazandıracak resmi olmayan iş ve yetenek geliştirme programlarının sunulmasında ihtiyaç vardır. Küçük miktarlardaki kredilerle veya hibelerle desteklenen tarımda, küçük ölçekli ticaretle veya el sanatlarında eğitim tehlikeli olan hamallık işinden uzaklaşmalarına yardımcı olacaktır. Hamalların elle tutulur seçenekleri olduğunda, şehirlere göç etme ve gayri insani şartlarda oralarda yaşamının zorluklarından kaçıp memleketlerinde kalmaları kuvvetle muhtemeldir.

KAYNAKÇA

- Adepoju, A. (1986). An overview of rural migration and agricultural labour force structure in Africa. *Population Studies*, 1 5-25.
- Agarwal, S. Attah, M. Apt, N. Grieco, M. Kwakye, E.A. and Turner, J. (1994). Bearing the Weight: the Kayayoo, Ghana's Working Child Girl report presented at the UNICEF Conference on the Girl Child, DeChi. February.
- Amuzu, M. (1999). Exploitation of women by women. *Weekly Spectator*, Thursday, September 12, p. 9
- Anamuah-Mensah, J. (2002). Fifteen Years of the New Educational Reforms: The Way Forward: Keynote Address (Vol. 2, No. 3). National Council for Tertiary Education.
- Akkayan, T. (1979). Göç ve değişme (Vol. 2573). Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Apt, N. Turner, J. and Grieco, M. (mimeo) Carriers of culture: women as a means of transport in urban Accra, Ghana, a summary report.
- Awumbila, M., & Ardayfio-Schandorf, E. (2008). Gendered poverty, migration and livelihood strategies of female porters in Accra, Ghana. *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*, 62(3), 171-179.
- Apt, N. van Ham, Opoku, S.K. and Blavo, E.Q. (1992). Street Children in Accra: a Survey Report, report produced by the Department of Sociology, University of Ghana, for the Departments of Social Welfare and Save the Children Fund (UK).
- Ardayfio-Schandorf, E. and Kwafo-Akoto, K. (1990). Women in Ghana: an annotated bibliography. Accra, Woeli Publishing Services for UNFA.

Addae-Mensah, I., J. Djangmah, and C. Agbenyega (1973), *Family background and Educational Opportunities in Ghana*. Ghana Universities Press, Accra.

Agyei, Y. A., Kumi, E., & Yeboah, T. (2016). Is better to be a kayayei than to be unemployed: reflecting on the role of head portering in Ghana's informal economy. *GeoJournal*, 81(2), 293-318.

Adepoju, A. (Ed.) (1993) *The Impact of Structural Adjustment on the Population of Africa: Implications for Education, Health and Employment*. James Curey, London.

Akyeampong, K. (2009), Revisiting Free Compulsory Universal Basic Education (FCUBE) in Ghana. *Comparative Education*, 45 (2):175-195.

Abu, M., Codjoe, S. N. A., & Sward, J. (2014). Climate change and internal migration intentions in the forest-savannah transition zone of Ghana. *Population and Environment*, 35(4), 341-364.

Arthur, J. A. (1991). Interregional migration of labor in Ghana, West Africa: Determinants, consequences and policy intervention. *The Review of Black political economy*, 20(2), 89-103.

Caldwell, J. C. (1968). Determinants of rural-urban migration in Ghana. *Population Studies*, 22(3), 361-377.

Chambers, R. 1989. Editorial Introduction: Vulnerability, Coping and Policy. *International Development Studies Bulletin* 20(2): 1-7.

- Cebotari, V., & Mazzucato, V. (2016). Educational performance of children of migrant parents in Ghana, Nigeria and Angola. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(5), 834-856.
- Doğan, İsmail. (2012). *Sosyoloji* (12 baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık. Tic. Ltd. Şti.
- Doğan, İsmail. (2012). Uluslararası eğitim sosyolojisi sempozyumu. Ankara Üniversitesi Basımevi, Beşevler. Ss, 371,541. Ankara.
- Doğan, İsmail, “Göç ve Eğitim, Suriyeli Sığınmacılar Örneği”, 25. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, ‘Eğitim Bilimlerinde Yenilikler ve Nitelik Arayışı’’, Antalya, UEBK 2016, Pegem Akademi ve Kültür Üniversitesi Organizasyonu, 21-24 Nisan 2016.
- Doğan, İsmail, “Suriyeli Çocuk Sığınmacıların Türkiye’deki Sosyalleşme ve Entegrasyon Sorunları”, İstanbul, “Suriyeli Mülteci Çocuklarla El Ele- Uluslararası Göç ve Çocuk Sempozyumu”, İstanbul, Üsküdar Üniversitesi 17-18 Kasım 2016.
- Dorigo, G., & Tobler, W. (1983). Push-pull migration laws. *Annals of the Association of American Geographers*, 73(1), 1-17.
- Filmer, D. and Pritchett, L. 1999. The Effect of Household Wealth on Educational Attainment: Evidence from 35 Countries. *Population and Development Review* 25(1): 85-120.
- Giani, L. (2006). Migration and education: Child migrants in Bangladesh. Sussex: Sussex Centre for Migration Research.

GHANA STATISTICAL SERVICE, 2016. Projected Population.

<http://www.statsghana.gov.gh/docfiles/2010phc/Projected%20population%20by%20sex%202010%20-%202016.pdf>

Hashim, I. 2007. Independent Child Migration and Education in Ghana. *Development and Change* 38(5): 911-931.

Halpern-Manners, A. (2011). The effect of family member migration on education and work among nonmigrant youth in Mexico. *Demography*, 48(1), 73-99.

Hollos, M. (1991). Migration, education, and the status of women in Southern Nigeria. *American Anthropologist*, 93(4), 852-870.

İbrahim B. (2014). Türkiye’de iç Göçün Hareketleri ve Göçün Eğitim Üzerindeki Etkisi: Bir Durum Çalışması. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Krueger, A., Schiff, M. And Vades, A. 1988. Agriculture innovations in Developing Countries: Measuring the Effect of Sectoral Economywide Policies. *World Bank Economic Review* 22(3): 255-271.

Kurumu, T. D. (1957). Türk Dil Kurumu Yayınları. Türk Dil Kurumu Basımevi.

Kandel, W., & Kao, G. (2001). The Impact of Temporary Labor Migration on Mexican Children's Educational Aspirations and Performance¹. *International Migration Review*, 35(4), 1205-1231.

Kritz, M. M., & Gurak, D. T. (1989). Women's status, education and family formation in sub-Saharan Africa. *International Family Planning Perspectives*, 100-105.

- Keleş, R. (1998). "İç Göç Maddesi", Kentbilim Terimleri Sözlüğü. 2.Baskı, Ankara: İmge Yayınları.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Lee, E. S. (1996). "A Theory of Migration", *Theories of Migration*, ed. Robin Cohen, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, p. 14–24.
- Moletsane, L., & Manuh, T. (1999). Ghana: Girls don't quit school by choice. *Agenda*, 15(41), 86-91.
- Mfum-Mensah, O. (1998). Ghana's pre-secondary educational reforms from 1957 to present. Unpublished master's thesis, University of Western Ontario, London, ON.
- McWilliam, H. O. A., & Kwamena-Poh, M. A. (1975). The development of education in Ghana: An outline. Longman.
- Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. Simon and Schuster.
- Netting, R. M. (1993). *Smallholders, householders: farm families and the ecology of intensive, sustainable agriculture*. Stanford University Press.
- Opare J. A. 2003. Kayayei: The Women Head Porters of Southern Ghana. *The Journal of Social Development in Africa* 18(2).
- Osei-Fosu, A. K. (2011). Evaluating the impact of the capitation grant and the school feeding programme on enrollment, attendance and retention in schools: The case of Weweso circuit. *Journal of Science and Technology (Ghana)*, 31(1).
- Pellow, D. (2011). Internal transmigrants: A Dagomba diaspora. *American Ethnologist*, 38(1), 132-147.

- Pedraza, S. (1991). Women and migration: The social consequences of gender. *Annual review of sociology*, 17(1), 303-325.
- Rao, N. (Ed.). (2014). *Migration, education and socio-economic mobility*. Routledge.
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, Vol. 48, No.2. pp. 167-235.
- Sudarkasa, N. (1977). Women and migration in contemporary West Africa. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 3(1), 178-189.
- Sinke, S. M. (2006). Gender and migration: Historical perspectives. *International Migration Review*, 40(1), 82-103.
- Skeldon, R. (1977). The evolution of migration patterns during urbanization in Peru. *Geographical Review*, 394-411.
- Sommerfelt, T. (2013, November). Child Migration in Africa. In *Forum for Development Studies* (Vol. 40, No. 3, pp. 519-521). Routledge.
- Twumasi-Ankrah, K. (1995). Rural-urban migration and socioeconomic development in Ghana: some discussions. *Journal of social development in Africa*, 10(2), 13-22.
- Tanle, A. (2014). Assessing livelihood status of migrants from northern Ghana resident in the Obuasi Municipality. *GeoJournal*, 79(5), 577-590.
- Tanye, M. (2008). Access and barriers to education for Ghanaian women and girls. *Interchange*, 39(2), 167-184.

UNESCO. 2007. UIS Statistics in Brief, Education in Ghana. Montreal Quebec, Canada. http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/document.aspx?ReportId=121&IF_Language=eng&BR_Country=2880.

USAID,GHANA2015.AnnualReport

https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1860/USAID%20Ghana%20Annual%20Report%202015_with%20508%20compliance_FINAL%2011.16.2016.pdf

World Bank. 2004. Ghana - Primary School Development, and Basic Education Sector Improvement Projects. Washington, DC: World Bank.
<http://documents.worldbank.org/curated/en/427251468774858799/Ghana-Primary-School-Development-and-Basic-Education-Sector-Improvement-Projects>.

Yeboah, M. A., & Appiah-Yeboah, K. (2009). An examination of the cultural and socio-economic profiles of porters in Accra, Ghana. *Nordic Journal of African Studies*, 18(1), 1-21.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

EKLER

EK 1. Accra’da İç Göç Olgusu ve Eğitim Etkisi Anketi

Sayın katılımcı, Elinizde bulunan anket formu Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimin Kültürel Temelleri Bölümü Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Zakaria Iddrisu’nun yürüttüğü araştırma için hazırlanmıştır. Anketin amacı, Accra’da var olan iç göç olayının eğitim sürecine etkilerini araştırmada katkı sağlayacak verilere ulaşmaktır. Sonuçlar yük taşıyan kadınlar göç olgusu durdurmak için stratejiler yanı sıra bilgilendirme politikası geliştirmek için katkıda bulunacak.

Araştırma bilimsel bir nitelik taşıdığından derlenen bilgiler kesinlikle gizli tutulacaktır. Araştırmanın amacına ulaşabilmesi doğru bilgi ve istatistikle mümkün olacaktır. Bu nedenle sorulara samimi ve içten cevaplar vereceğinizi ümit ediyorum. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

1. Yaşınız Nedir ?	
2. Cinsiyetiniz Nedir?	(1) Kadın (2) Erkek
3. Medeni Durumunuz Nedir?	(1) Bekâr (2) Evli (3) Boşanmış (4) Ayrı yaşıyor (5) Eşini Kaybetmiş (Dul) (6) Diğer.....
4. Nerede doğdunuz?	(1) Tamale (2) Yendi (3) Bolga (4) Wa (5) Savelugu (6) Diğer.....
5. Çocuğunuz var mı?	(1) Var (2) Yok
6. Çocuğunuz varsa yaşlarını söyler misiniz?	
7. Öğrenim Durumunuz nedir?	(1) Okuryazar değil (2) Sadece okuryazar (3) İlkokul mezunu (4) Ortaokul mezunu (5) Lise mezunu (6) 2 yıllık önlisans mezunu (7) Üniversite mezunu (örgün) (8) Lisans-üstü öğrenimli
8. Eğitiminize devam ediyor musunuz?	(1) Evet (2) Hayır
9. Eğitiminize devam etmiyorsanız okulu neden bıraktınız?	
10. Eğitiminize devam etmiyorsanız okulu ne zaman bıraktınız?	
11. Eğitiminize devam etmiyorsanız okulu kaçınıcı sınıfta bıraktınız?	
12. Eğitiminize devam etmiyorsanız okulu kaç yaşında bıraktınız?	
13. Eğitiminize devam etmiyorsanız okulu bıraktığınızda başarı durumunuz nasıldı?	(1) Çok başarısızdım (2) Başarısızdım (3) Orta Düzeydeydim (4) Başarılıydım (5) Çok başarılıydım
14. Okula gittiğiniz dönemde sıkça devamsızlık yapar mıydınız?	(1) Evet, yapardım (2) Hayır, yapmazdım
15. Sık devamsızlık yapıyorsanız bunun nedenleri neydi?	
16. Aileniz eğitiminizi destekliyor muydu? (okul maliyetleri, ödevler vb.)	
17. Ailenizin eğitiminizden beklentileri neydi?	
18. Eğitiminize devam etmek istiyor musunuz? Evet ise nasıl?	
19. Accra'da Kayaye olma nedenleriz nelerdir?	
20. Accra'ya kimlerle geldiniz?	

21. Haftada kaç saat çalışıyorsunuz?	
22. Haftalık ortalama ne kadar kazanıyorsunuz?	
23. Accra'nın neresinde yaşıyorsunuz?	(1) Makola Market (2) Agbogloshie Market (3) Madina Market (4) Cocoaboard Market (5) Circle (6) Diğer.....
24. Accra'da ne süredir yaşıyorsunuz?	
25. Accra'daki konutunuzda sizinle yaşayan başka kişiler bulunmakta mı? Varsa kimler?	(1) Hayır (2) Evet, (diğer kişileri buraya kısaca yazınız.).....
26. Eğer ailenizle yaşamıyorsanız, aileniz size yardım ediyor mu?	
27. Accra'da oturduğunuz konutun mülkiyet durumu nedir?	(1) Ev sahibi (2) Kiracı (3) Lojman (4) Akraba yanında kalıyoruz (5) Diğer.....
28. Accra'da oturduğunuz konut tipi nedir?	(1) Apartman Dairesi (2) Müstakil Konut (3) Gecekondü (4) Diğer
29. Eve para gönderiyormusunuz? Gönderiyorsanız aylık ne kadar gönderiyorsunuz?	
30. Anne ve babanızın medeni durumu nedir ?	(1) Evli / Birlikte yaşıyorlar (2) Boşandılar ayrı yaşıyorlar (3) Babam öldü (4) Annem öldü (5) Her ikisi de öldü (6) Diğer.....
31. Babanızın mesleği nedir?	
32. Babanızın eğitim durumu nedir?	
33. Annenizin mesleği nedir?	
34. Annenizin eğitim durumu nedir?	
35. Kardeşlerini var mı? Varsa kaç kardeşsiniz?	
36. Kardeşleriniz varsa sizin doğum sıranız nedir?	
37. Evinize en yüksek geliri getiren kişi kimdir?	
38. Ailenizin toplam net aylık gelir düzeyi kaç Gana Cedi ?	
39. Gelirinizin kaynağı nedir? Aileniz nasıl para kazanmaktadır?	
40. Accra'ya taşınma kararınızda aileniz herhangi bir rolü oldu mu? Açıklayınız.	

41. Evlenmeyi düşünüyor musunuz? Accra'ya gelmenizde bu düşüncenizin bir etkisi var mı?	
42. Kayayei olma sürecini anlatırmısınız? (ilk geldiğiniz günlerde neler yaşadınız, iş bulmak için neler yaptınız)	
43. Kayayei olarak çalışmak nasıl bir şey? Anlatır mısınız? (Birgün boyunca neler yapıyorsunuz, nerelere gidiyorsunuz, iş nasıl işliyor)	
44. Bu iş hayatınızı ne kadar etkiliyor? Boş vaktiniz oluyor mu? Oluyorsa neler yapıyorsunuz?	

Anketimize katıldığınız için Teşekkürler

Zakaria Iddrisu

ESTT Yüksek Lisans Öğrencisi